وِرْثُ الأَنْبِيَاءِ

ނަބިއްޔުންގެ ތަރިކަ

ލިޔެ ޖަމާކުރީ

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް

وِرْثُ الأَنْبِيَاء

(ނަޞީޙާތަކުންގެ ތަރުޖަމާ)

ތަރުޖަމާކުރީ:

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް (ނައިފަރު)

بسم الله الرحمن الرحيم

މިފޮތުގައި އެކުލެވިގެންވާ ބައިތައް

☜ مقدمة 5

➤ فضائل القرآن (ޤުރުއާނުގެ ފަޟީލަތާއި މަތިވެރިކަން)........................ 25

☜ ޤުރުއާނުގެ ބައެއް ސޫރަތްތަކުގެ ފަޟީލަތް.. 29

☜ ޤުރުއާން ކިޔަކިޔައިން ކިޔެވުމުގެ ފަޟީލަތް.. 32

☜ ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށް އެއަށް އަމަލުކުރުން.. 33

☜ ޤުރުއާނަކީ ޝަފީޢީ ހިތާފަތެވެ.. 38

➤ بَابُ التَّعَلُّم (އުނގެނުމުގެ ބާބު)... 42

☜ އިލްމު އުނގެނުމަކީ ކިފާޔަތުގެ ފަރުޟެކެވެ.. 45

☜ އިލްމު ޙާޞިލުކުރުމަށްޓަކައި ނިކުތުން.. 47

☜ އިލްމު ޙާޞިލުކުރުމަށްޓަކައި ދަތުރުކުރުން.. 49

☜ އިލްމު ޙާޞިލުކުރުން ޢާއްމީ ދީން މަގުބަލައިދޭކަމާއި........................ 52

☜ އިލްމުގެ އިންޞާފަށް ނުވެއްޓުން.. 55

☜ އުނގެނުމާއި އުނގަންނައިދިނުމަށް ހުރި މަސްއޫލިއްޔަތު ފަޟީލަތާއި މަތިވެރިކަން.. 58

☜ އިލްމުގެ އަހުލުވެރި ދެމިގެންވާ އަދަބުތަކެވެ.. 59

☜ އިލްމަށް ދަރަޖަތަކެވެ.. 62

☜ އިލްމު އުނގެނުމަށްފަހު........!.. 66

- بَابُ التَّعْلِيم (އުނގަންނައިދިނުމުގެ ބާބު) 75
- މަދީނާގެ އިލްމުވެރިންގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން 82
- އިލްމުވެރިއެއްގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން 84
- ޢަމަލުން އަންނަ ކުރިންނާ ގުޅޭ ރިވާޔަތްތަކާއި މުޢާމަލާތްކުރުން 88
- ދަރިވަރުންގެ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދެއްވުން، ޖަވާބު ގޮތްކުރުމަށް އޭގެ ހިސާބުން
  މަސްއަލަތަކުގެ ބަހުސްކުރުން 91
- ޝަރުޢީ ނަޞީޙަތް ބަހުސްކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ދިނުން 92
- ޚާތިމާ 95

بسم الله الرحمن الرحيم

مُقَدِّمَة

الحَمْدُ لله الَّذِي وَفَّقَ عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِيْنَ لأَدَاءِ الأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ، وَشَرَحَ صُدُوْرَ أَوْلِيَائِهِ الْمُتَّقِيْنَ لِلإِيْمَانِ بِمَا جَاءَ بِهِ رَسُوْلُهُ مِنَ الْحِكْمَةِ وَالآيَاتِ، وَكَشَفَ عَنْ قُلُوْبِ أَحْبَابِهِ حُجُبَ الْجَهَالَةِ وَالضَّلاَلاَتِ، وَيَسَّرَ لَهُمْ مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ مَا يَتَبَوَّءُوْنَ بِهِ مَنَازِلَ الْجَنَّاتِ، وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى عَبْدِهِ وَرَسُوْلِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ ذَوِي الْهِمَمِ الْعَالِيَاتِ، وَسَلَّمَ تَسْلِيْماً كَثِيْرًا. أَمَّا بَعْدُ:

ދުނިޔޭގެ ކަންކޮޅުތަކަން
މިއަދު ނަޒަރު ހިނގައިދާއިރު، ކޮންމެ
ބޫކުގަކަންވެސް ދުނިވަޒައިގަންނަވާނީ
އެކި ގަންނަވާއި އެކި ހަރަކާތްތަކުގައި
ބާރުގެ ޢިލްމުގެ ފައިދާތަކުން ދުރުވެފައި
ބޮޑުވެ. މުސްލިމުން ގިނަ
ގަންނަވާއި ހަރަކާތްތަކުގައި ފެނިގެން
ދުނިޔަވީ ވަޒީފާ ކަމުގައިވެ. ހަރަކާ
އަޅަ ޖިހާދު ހުނަރުގެ

ޢިލްމުގެ ދިރާސާކުރުން ޤުރުބަތްތެރިކަން ކަމުގައިވެ. އާދެ! މިދުނިޔެ
ގަންނަވާއި ހަރަކާތްތަކާ الله ގެ ރަސޫލުގެ ނަބިއްޔާއި ވާރިސުން

އާދިލުކޮށް ފަސާދަވެރި ދުނިޔޭގެ ކެރިވެރި ވަޒީފައި ޖެއްސުމަން ޝަރީޢަތާ ދައްކާ ވަގުތުތަކުގެ އަޅުގަނޑުމެންގެ އިސްލާމީ މަސްއޫލިއްޔަތު މިހާރު މިފަދަ މިއްޔާތިފަރާއި ތިބި ކުރިއަރާފައި ތަރައްޤީކުރަނީ ހުށަހަޅާ ތަރުބިއްޔަތު ތަރައްޤީކުރުން ކުރުމުގައި ތިރިކުރެވޭ. މިސްކިތްތަކުގެ ސަރަޙައްދު އަޅުގަނޑުމެންގެ އިސްލާމީ ދުޢާތަކުގެ ތަނަވަސްކަމާއި ޢިލްމީ ހަރަކާތް ތަކުރާރުކޮށް ޓީ.ވީ ކަނޑައަޅާފައި ކުރިއަށް ކަނޑައެޅުން އަޅުގަނޑުމެންގެ ސިއްރުކުރުމަކީ އެއްވެސް ބުރަކުރެވޭ. ސިފަތަކުގެ ވެސްޓްއިންޑީޒް ދަރަނިތައް ތަޢާރަފް ކުރުމަށް އިންސާނުންގެ ޚިލާފަށް ކުރުވާ ކުރުމުގައި މިފަދަ ފެނިގެންދާތީވެ. މިހާރުވެސް އަޅުގަނޑުމެންގެ ދުޢާކުރަން ޖޯސްކޮށްލާއިރު، މިއްޔަވަރުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ކޮންމެވެސް ދިމާވާކަން ތަރުބިއްޔަތު ނުވޭތޯއެވެ؟

އާދެ! ޝައްކެއްނެތެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ސަލަފުންގެ މަންހަޖަށް އަޅުގަނޑުމެން ތަބާވެވުމެވެ. އެބަޔަކުން ހިނގާފި މަގުގައި ތަބާވެގެން ތަބާވެގަން ހިނގާށެވެ. އެއީ ދީނުގެ ސުންނަތުގެ މަގެވެ. ހިދާޔަތުގެ މަގެވެ. ނުބައި އަދި ބިދުޢަ މަގުން މިނިވަން މަގެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ހިނގައިދާނީ، އެއްޗެއް ސަލަފުންނެވެ ގައިމު އިސްލާހުވެރި ސަލަފުންގެ ސުންނަތާއި، ބިދުޢަތާއި، އަދި ތަޤުލީދާއި، ޝަރަޢު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ފާހަގަކޮށްދީފައެވެ.

މިގޮތުން އަޅުގަނޑުމެން އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރަންޖެހޭނީ ކަމަކީ އިލާހީ ދަރުމަތަކުން ފާހަގަކުރުމެވެ. އެއަށްފަހު ނަބަވީ އިރުޝާދުތަކަށް ތަބާވުމެވެ. އެބަހީ ދީނުގެ ސުންނަތުގެ އިތުރުން ފާހަގަކުރުމެވެ. ޝަރީޢަތަކާއި، ބިދުޢަތަކާއި، ހުރާފާތްތަކަށް ދުރުކަށް އެކުލެވޭގޮތެވެ.

މިކަންތައްތަކަކީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ދީނުގެ އަސާސެވެ. މާތްالله
ތުއްސުންނަތުގައި ޗަބިހުގެ ޔިބައިން ޖިވާވެގެންވެއެވެ. އުކާލާގެ ގެން
ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ
وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ" (رواه
مسلم) މާނައީ: "ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ ހެޔޮ ބަސަކީ الله ގެ ފޮތެވެ.
އަދި އެންމެ ހެޔޮ ގޮތަކީ މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އުޅުއްވި ގޮތެވެ. އަދި އެންމެ
ނުބައި ކަމަކީ މީހުންގައި އުފެއްދި އާކަންތަކެވެ. (އެބައި ދީނުގެ ނަމުގައި
ކުރުވާ، އާކަމަކީ ދީނުގައި ނުވާ ކަންތަކެވެ.) އަދި ދީނުގައި އެގޮތަކަށް
އުފެއްދި ކޮންމެ އާކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ." ގުމުރާހީ ސުންނަތްތައް
ހިފެހެއްޓުން، އެސުންނަތްތަކަށް ގުޅިގެން އެންމެ ބިދުޢަތްތަކުން
ދުރުވުމަކީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ޝަރީޢަތް ގޮވާލައިފައެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ
ދީނީ ޝުޢޫރަކީ ފުރުޞަތެވެ. އެފުރުޞަތުގެ ބަރަކާތް ނަގަވާ އިޖުތިމާޢީ ކަންތައްތަކެވެ.
އަޅުގަނޑުމެން ދީނުގެ ހުކުމް ރަނގަޅަށް ދަނެގަތުމަށް ތަޢުލީމުދިނުމުގެ ތަރުތީބު
ފުރުޞަތު ސުންނަތުގެ ހިތްވަރުގެ މަތީގައެވެ. ފުރުޞަތު ބޭނުންކުރަންޖެހޭ
ފަހަރުން رسول الله ﷺ ގެ ބަޔާންކުރެއްވިފަދައިން އަޅުގަނޑުމެން ވާން
ބޭނުންތެރިވެއެވެ. މިއަދު އިސްލާމް ބަޔާންކުރެއްވި ބަޔާންކުރެއްވި ބާރީކީ
ފުރުޞަތު ނުހަނު ނިކަމެތިއެވެ. އެބައިމީހުން ބާރުގަދަ ހަމައެކަނި ފުރުޞަތު
ބަލަހައްޓަމުން ފުރުޞަތުއެވެ. ދަންނަވައެވެ. ފުރުޞަތު، އާދޭ ބަޔާން ނުކުރެވި
ސިކުނޑި ތަކަތަ ފުރުޞަތު ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ފުރުޞަތުގެ އެހެން އާދަމް
އިޖުތިމާޢީ އަދިހަމައެކަނެވެ. އާދޭ ތަރުބިއްޔަތުކުރި ތަރުތީބުގެ
ބަޔާންކުރެއްވިކަމެވެ. މިސާލަކަށް ފުރުޞަތުގައި އަންގަވާފައިވި

"ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދު ކުރާށެވެ. އަދި ޒަކާތް ދޭށެވެ." މިފަދައިންނެވެ. އެކަމަކު ނަމާދު ކުރާނެ ގޮތެއް އަދި ޒަކާތްދޭނެ މިންވަރެއް ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންކޮށްދީފައެއް ނުވެއެވެ. އަދިޔާއްމަ! އެކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވީ ނަބަވީ ސުންނަތުގައެވެ. މިފަދައިން ނަބިއްޔާ ބުރުޖުމިލާތަކުގެ ތަފްސީލްތަކާ އެކުއެވެ. އާޚިރަށް ޔަޤީން ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވައިފައެވެ. މިކަމުގެ ފޮތުގައި މިކަމުގެ ވަސިއްޔަތް ހާދިޘް ބަޔާންކުރައްވާ ކަސްދުތަކުން ކުރައްވާފައެވެ. މިކޮޅުގައި ބަޔާންކުރަން ކަސްދުކުރައްވާފައިވާ ސުންނަތުގެ އިސްވެގެ މަސްލަޙަތެވެ.

މާތްﷲ އިންސާނުން ހެއްދެވީ ފަހުއިވެސް އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށެވެ. އިންސާނުން ހެއްދެވުމުގެ މާކުރިން أرواح العالم ގައި ﷲ ވެސް އެންމެހާ އިންސާނުންގެ ޔަޤީން އެކަލާނގެ އުލޫހިއްޔަތާއި ރުބޫބިއްޔަތުގެ ބަރުދަރިއްޖަވާއެވެ. އަދި އެޢަހުދު ހަނދާންނެތް ދެއްވުމަށްޓަކައި ރަސޫލުން ފޮނުއްވާން ކަމުގައި އެކަލާނގެވެސް ވަޢުދުވެވަޑައިގަތެވެ. ރަސޫލުންނަކީ އިލާހީ ތަބާވުމަކީ އިލާހުންކަލުގެ ދުރުސްތަކުގެ ތެރެއިން ދުރުސްނުވެ. މިއުއްމަތަކީ އެންމެފަހުގެ އުއްމަތެވެ. މިއުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާއަކީ އެންމެފަހުގެ ނަބިއްޔާއެވެ. ﷲ ﷻ ވެސް މިއުއްމަތް އެންމެމާތް އުއްމަތް ކަމުގައި ހަދާވަޑައިގަތެވެ. އަދި މިއުއްމަތުގެ ނަބިއްޔާ محمّد ﷺ އަކީ ވެސް އެންމެމާތް މަޤްބޫލު ކަލުގެ މަޚްލޫޤު ދެއްވާފައެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ސަބަބައިން ސަލާމަތްވެވޭނެ ސުވަރުގެއަށް ގެންދަވާން ތާއީދަށް އެކަލޭގެފާނެވެ. އަދުލުވެރިކަމާއި އެންމެހާ ކަމެއް އަޅުގަނޑުމެން ކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި މަސްލަހަތުގައި އެންމެހާ

ކަމަކުން އަޅުގަނޑުމެން ތަބާވުން ޖެހޭނީއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަމާޒަކަށްވާންޖެހޭނީ މިކަމެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ۚ﴾ [الحشر: ٧] މާނައީ: "އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެނެސްދެއްވި ކޮންމެ ކަމެއްގައި ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު މަނާކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމަކުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވާ އެކަމެއް ނުކުރާށެވެ." އަދި رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ. "ماَ أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَخُذُوْهُ، وَماَ نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا" (رواه ابن ماجه) މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމެއްގައި ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު މަނާކުރެއްވި ކޮންމެ ކަމަކުން ދުރުވާށެވެ." އަޅުގަނޑުމެންގެ އުއްމަތަކާއި ޖަންނަތަށް الله އާ ހަމައަށް ފޮނުއްވަން ނުކުޅަދުންވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުތައް އަޅުގަނޑުމެންނާ ހަމައަށް ފޮނުއްވީ ދެއްވާފައިވަނީ ރަސޫލާ ފޮނުއްވައިގެން ކަމުގައެވެ. الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުން ބޭނުންވާނަމަ އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ. الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ﴾ [النساء: ٨٠] މާނައީ: "ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވާ މީހާ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވީއެވެ." އަދި رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވައެވެ. "مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ" (أخرجه أحمد وابن ماجه) މާނައީ: "ތިމަންރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވީމީހާ ހަމަކަށަވަރުން އޭނާ الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވީއެވެ." މިހެންކަމުން ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި އެމީހާ ދިރިހުރުން

ޙާޖިމެއްނޫނެވެ. އެމީހަކު މަދުވެ ގޮސްތައިވިޔަމަވެސް އެމީހެއްގެ
ނަސޭހަތްތެރިކަމާއި ވަސިއްޔަތްތަކަން ބަޔާންކުރުން އެއީ އެމީހަކަން
ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމެވެ. ހަމަ އެފަދައިން ނަބަވީ އިރުޝާދުތަކަށް
އަދަބުނުޖެހުން މަސައްކަތްކުރުމަށް ދިނުމަށް އެއީ ޒިންމާދާރުވެ. އެކަން ބައެއްކަން
ބަޔާންކުރުން އެއީ ބަޔާންކުރާ ސުންނަތާއި ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމެވެ.
މިއަދު ދީނީ ވެރިންނަށް މުސްލިމުން ދިމާވާ އުނދަގޫ ފިތުނާތަކަން
ބައިބައިވުން ގެސްޓުގައިވެ. މިއީ ހަމަ ތިއްބަވާން ހެޔޮއެހީ ސުލްހަތް
ދުނިޔޭގެ ހާލަތުގައެވެ. ކޮންމެ ފިރުޤާއެއް ފިރުޤާތަކަށް ހުރިހާ ފިރުޤާތަކެއް
ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ. އެ ފިރުޤާތަކީ ސަރަހައްދުގެ ބަޔަކުން ނުވަތަ أهل السنّة
والجماعة ގެ ފިރުޤާއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لَيَأْتِيَنَّ
عَلَى أُمَّتِي ما أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّى إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ
أَتَى أُمَّهُ عَلَانِيَةً لَكَانَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ، وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ ثِنْتَيْنِ
وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلاَّ مِلَّةً
وَاحِدَةً" قَالُواْ: وَمَنْ هِيَ يَا رَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: "مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي" (رواه
الترمذي) މާނައީ: "އިސްރާއީލުގެދަރިންނަށް އައިސްފައިވާ އެއްޗެއް
ބާރަބަރަށް ފަރަގުން، ބޮނޑިހިސާބުގެ މިންވަރު ތައްޔާރު ބޮޑަށް
މިޖަލްސާގެ މިންވަރު އުއްމަތަށް މިހާރުވެސް އަންނާނެއެވެ. (އެބަސް
ހުކުމް ހަމަ ބިލައްޗާއި ދެބައި މިޖަލްސާގެ ތެރެއިން އުއްމަތަށް
މިހާރުވެސް ދާނެއެވެ.) ހުކުމް ހުއްޓުމާއި އެބަސް ބަޔާން އުޅެމުން
ޖަހާނެ ހަމަގައި ތިއްބާ ކުރީގެމާނަފަ، މިޖަލްސާގެ ބަޔަކު
އުއްމަތުގެ ތެރެއިން ބައެއްކަމުގައި ބައްޔަކުން ދަރިކޮޅެވެ. ހަމަ ހަމަޖެހުން

ބަނީއިސްރާއީލު މީހުން ހަތްދިހައެއް މިއްލަތަކަށް ބަހި ބަހިވެގެން ދިޔައެވެ.
އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުންމަތް ހަތްދިހަތިން މިއްލަތަކަށް ބަހި
ބަހިވެގެން ދާނެއެވެ. އޭގެތެރެއިން އެންމެ މިއްލަތެއް ފިޔަވައި އެންމެން
ނާރަށް ވަދެގަންނާނެއެވެ." އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ الله ގެ
ރަސޫލާއެވެ! ސުވަރުގެ ލިބޭ އެއީ ކޮންބައެއްކަމެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއީ ތިމަންކަލޭގެފާނާއި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙާބީން
އުޅުއްވި ގޮތަށް އުޅޭ މީހުންނެވެ." رسول الله ﷺ ގެ ބަޔާންފުޅު ބައްލަވާ،
ބަލާލެވޭނެއެވެ. މިއަދު އަޅުގަނޑުމެން ދުނިޔެއަށް ނަޒަރު ހިންގައިލާއިރު،
މުސްލިމުންނާ ހިލާ ހިލާ ފިރުޤާތަކެއް ފެނިގެންދެއެވެ! ނަމަވެސް ބައްޓަމުގައި މިބޭފުޅު
ހަމަ އެންމެ ޖަމާޢަތެކެވެ. އެއީ أهل السنّة والجماعة އެވެ. رسول الله ﷺ،
حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لاَ يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِيْ عَلَى الْحَقِّ مَنْصُوْرِيْنَ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ" (أخرجه مسلم والترمذي وابن ماجه)
މާނައީ: "الله ގެ އަމުރުފުޅު އަންނަންދެން ދެކޮޅުވެރިން (އެބައި
ދެކޮޅަށް ހަދާ މީހުން) ދެކޮޅުވެރިވިޔަސް ނަޞްރު ލިބިގެން ހައްގުގެ
ޖަމާޢަތެއް މިތަނުގައި ހުންނާނެއެވެ." الله ގެ ދީނުގައި ނަޞްރު ލިބިގެން ހުރި، ބައްޓަމުގެ
މަގުގައި ތިބޭނޭ ބައެކެވެ. އެބައިމީހުންނަށް ދެކޮޅުހަދާ، ބަޔާންކުރާ ބަޔަކު
ގެއްލުމެއް އެބައިމީހުންނަށް ނުދެވޭނެއެވެ." އަޅުގަނޑުމެން ބައްޓަ
ހަމަ އުނގަތުގެން އެގޮތުގެ ޖަމާޢަތް އަދި ނަގާށެވެ. މިއަދު
އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވެރިކަން ދިނުމައް ބަސްއަހަރެމަކީ ދުނިޔެ ހަމަ
ބައްޓަންކުރުން އެބައިމީވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ސަލަފުންނަށް އެބަޔަކުންގެ
ހިއްވަރާއި ދިނުމުގައި އެމަށް ދެކޮޅުވެރިން ވެވޭ ގޮތަށް މިއުޅޭ ޖަމާޢަތުގެ

ސުވަރުގެއަށް ޢަމަލުކުރައްވާފައެވެ. އަޅުގަނޑުމެން އެތޯމަބައި ދިރާސާކުރުން ބައްޓަންވެގެންވާ ގޮތުގައި ދިރާސާކޮށްދިނުމަ، ބައްޓުގޮތް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެނގި ބަޔާންވެގެން ދާނެއެވެ. އަދި ހިފާފަތް ބާޔިރު ތަރުޖަމާކުރުމުގެ ތަރުއަތު ވަރު، ބާރީގެ ޢަދަދުތަކުން ފަރަޔަދީނުމަ، ބައްޓޫ އާޔަ، މަގުފުރެދިގެން ހިނގައިދާނެއެވެ. އަދި ތަނގަޅު މަގުތަކުގައި ޝައިޠާނާގެ މަގުތައް ފެންނަން ފަރައިފާނެއެވެ. ދަންނަށެވެ. ދިއުމުގެ މަގަކީ އެއްމަގެކެވެ. ދެންހުރި ޝައިޠާނާގެ މަގުތަކެވެ. ނަރަކައާ ދިމާއަށް ހުރި މަގުތަކެވެ. ސުވަރުގެއަށް ދިއުމަށްވެސް ހަމަ އެންމެމަގެކެވެ. އެކަމު އިޚްތިޔާރުކުރި މީހަކަށް ގޮސްވި ސުވަރުގެއަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ. މާތްﷲ ރަސޫލުންގެއާއި عبد الله بن مسعود ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު رسول الله ﷺ ބިންމަތީގައި ރޮނގެއް އެޅުއްވިއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. "هَذَا سَبِيلُ اللهِ" "މިއީ ﷲ ގެ މަގެވެ." ދެން އެރޮނގުގެ ކަނާތްފަރާތުގައާއި ވާތްފަރާތުގައި ރޮނގުތަކެއް އެޅުއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ މަގުތަކެކެވެ. މިއިން ކޮންމެ މަގެއްގައި އެމަގަށް ގޮވާ ޝައިޠާނަކުވެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު މިއާޔަތް ކިޔަވާދެއްވިއެވެ.

﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ﴾ [الأنعام: ١٥٣] "އަދި މިއީ ތިމަން ﷲ ގެ ސީދާވެގެންވާ މަގެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެމަގަށް ތަބާވާށެވެ. އަދި (އެހެނިހެން މަގުތަކަށް ތަބާނުވާށެވެ. (ތަބާވެއްޖެނަމަ) އެކަލާނގެ މަގުން ތިޔަބައިމީހުން އެއްކިބާ ވާނެތެވެ." (رواه أحمد والنسائي والدارمي)

އަޅުގަނޑުމެންނަކީ މުސްލިމުންނެވެ. އެހެންކަމުން އަޅުގަނޑުމެން، އަޅުގަނޑުމެންގެ ރަސޫލާއަށް ލޯބިވާން ޖެހެއެވެ. އަދިޔާއްޔަ! މަންމައާއި ބައްޕައަށްވުރެ ބޮޑަށް ލޯބިވާން ޖެހެއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ޝަރީފުގައިވެއެވެ. "لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُوْنَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ" (متّفق عليه) މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ބައްޕައާއި، ދަރިފުޅާއި، އަދި އެންމެހާ މީސްތަކުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް އެމީހެއްގެ ގާތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނު ލޯބިވެތިވެއްޖެއުމަން ނޫންނޫން ތިމަރަބައިމީހުންނަކު ހަމައެކަކުވެސް އީމާންވީ ކަމުގައި ނުވެއެވެ." މިއަދު رسول الله ﷺ ގެ ޝަޚްޞު ވުޖޫދުގައި ނެތެވެ. ނަމަވެސް އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތައް ތާއަބަދަށް އެބަހުއްޓެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ލޯބިވާކަމުގައިވާނަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކަށް އަޅުގަނޑުމެން ތަބާވާން ޖެހޭނެއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަފްސުގެ އެއްވެސް އެދުމެއް رسول الله ﷺ ގެ ޙުކުމުގެ މައްޗަށް އިސްކުރުވި އަޅުގަނޑުމެންގެ އީމާންކަން ނަފީވެގެންދާނެ ކަމެކެވެ. ޙައްޤު الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴾ [النساء: ٦٥] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ގަސަމްދެއްވައި ވަޙީކުރައްވަމެވެ. އެބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި އުފެދޭ ހަމަނުޖެހުންތަކުގައި ޙުކުމްކުރައްވާ ބޭފުޅަކު ކަމުގައި ކަލޭގެފާނު ހަމަޖައްސައި، އަދި ކަލޭގެފާނު ޙުކުމްކުރައްވާ މެދު އެބައިމީހުންގެ

ހިތުގައި އެއްވެސް މައްސަލައެއްނޫނީ، ރަނގަޅަށް ހިތުން އެކަން ގަބޫލުކުރެއްވުން ދާންދެން އެބައިމީހުން އީމާންވީކަމުގައި ނުވެއެވެ." އަދި رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُوْنَ هَوَاهُ تَبَعاً لِماَ جِئْتُ بِهِ" (رواه في شرح السنّه) މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ހަވާނަފްސު ތިމަންކަލޭގެފާނު ގެނެސްދެއްވި އިސްލާމްދީނާ ތަބާވެއްޖައުމަށް ދާންދެން ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކުވެސް އީމާންވީކަމުގައި ނުވެއެވެ."

އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ހަވާލުކުރެއްވި ވަރަށްބޮޑު އިތުރަން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ މާބޮޑަށް ހަވާލުކުރަން އުޅެންވެސް އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކުރިއަށްދެވޭން ނުވެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން الله އަށް އެންމެ ތަޤުވާވެރި ބޭކަލަކީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާއެވެ. އަދި އެންމެ ގިނައިން ތަޤުވާވެރިކަމުގައި ބޭކަލަކީވެސް ހަމައެކަލޭގެފާނެވެ. ވީއިރު އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކުރެވޭނެވަރަކުން މިންވަރަކުން ޢަމަލުކުރުމެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އިޙްސާންތެރިކަން އެއްލިބާވެ ހަމަދެކުރުނަގައި ދިރިއުޅުއްވުމެވެ. މާތްالله ޤުރުއާނުކަރީމުގައި އަންގަވާފައިވާ ކިބައިން ހިފާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ އަޅުގަނޑުމެންނާ ގާތް ބޭކަލުން ސަހާބުބޭކަލުންނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތު ކަހަލަބޭކަލުންގެ އަޚުލާޤު ތިމާވެރިކަން އަހާއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުން އެބައިމީހުންނަށް އެކަމުގެ ހަބަރުދާރުވުން އެވަރު ދަތުރުތަކުގައި އެބައިމީހުން ދުރުވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ބުނެދޭށެވެ. އަހުރުގެންނަނީ އެކަލޭގެފާނާ އަގައިބޮޑު ކޮންބައެއް ހެއްދެވީ؟ އެކަލޭގެފާނަކީ އިސްލާމް ދިރުވައި ރާވައިލާއި ކަސްތު އަންނަން އޮތުރަކީ ރާހަތް ރުއްސެވިފައިވާ ބޭކަލުންނެވެ.

އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކު ބުނެއެވެ. އަހުރެން މުޅިރޭ އެއްކޮށް
ނަމާދުކުރަން ކަމަށެވެ. އަނެކަކު ބުނެއެވެ. އަހުރެން ހުރިހާ ދުވަހަކު
ހުންނާނީ ރޯދައަށެވެ. އެންމެ ދުވަހަކުވެސް ރޯދައެއް ދޫކޮށްނުލާނަމެވެ.
އަދި އަނެކަކު ބުނެއެވެ. އަހުރެން އުޅޭނީ އަންހެނުންނާ މުޅިން ދުރުގައެވެ.
އެއްގޮތަކަށްވެސް ކާވެނިއެއް ނުކުރާނަމެވެ. ދެންފަހު رسول الله ﷺ
އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. "މިވެނި އެވެނި
ވާހަކަތަކެއްދެއްކި ތިޔަބައިމީހުން ބުނީ ހެއްޔެވެ؟ ދަންނާށެވެ. الله
ގަންދެއްވާ ވިދާޅުވެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ، الله އަށް
އެންމެ ބިރުވެތިވާ މީހަކީ ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ. އަދި الله އަށް އެންމެ
ތަޤްވާވެރި މީހަކީވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ. އެހެނަސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ރޯދަވެސް
ހިފައްވަމެވެ. އަދި ކާއިބާއިވެސް ހުއްޓަވަމެވެ. ނަމާދުކުރައްވަމުވެސް
ކުރައްވަމެވެ. އަދި އަރާމުކުރުވެސް ކުރެއްވަމެވެ. އަދި ކާވެނިވެސް
ކުރައްވަމެވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތުން ދުރުހެލިވާ މީހާ
ތަންނަހައެވެ. ފަހެ އެމީހާ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ބައިވެރިއަކު ނޫނެވެ." (متّفق
عليه) ދިރިގައި ހައްދުފަހަނައަޅައި ވަކިކަމެއްކަން އިސްލާމްދީނަ
ބަޔާންކުރުން އެނގި ސާބިތުވެއްޖެއެވެ. ނަމަވެސް މިހައްދުފަހަނައެޅުމަކީ
މިއަދު އަޅުގަނޑުމެންގެ އިސްލާމީ މުޖުތަމަޢުތަކުގައި އަޅުއަޅާފައިވާ
ހައްދުފަހަނައެޅުމެއް ނޫނެވެ. رسول الله ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ޚިލާފުވާ
މީހުންނާ ދިމާއަށް މުޖުތަމަޢު ފަރުދުންގެ ތަރުބިއްޔަތުން މިފަދަ
ނިކުންނަމުން ދެއެވެ. ނަމަވެސް ދަންނަހައެވެ. رسول الله ﷺ އަންގަވާ
ގޮތަށް އުޅުން އެއީ ހައްދުގެ ބޭރުގައި ސާބިތުވެއެވެ. އެކަކާގެ

އެންގެވިގެތް ނޫންގެޔެއް އިޖުތިހާދުކުރުން އެއީ ހައްދުފަހަނައަޅައި ދިޔުމެވެ. رسول الله ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ބަދަލުކުރާ މީހާ ދިމާއަށް މިފަދަބަސް ބުނުމަކީ ބަޙުޘުމަގައި އެކަށީގެންވާ ސުންނަތަށް ފުރައްސާރަކުރުމެވެ. އަދި އެއީ ވަރަށްބޮޑު ގޯނާއެކެވެ. އެކަމުން ދުރުވެގަތުން ހުއްޓެވެ. މިއަދު ދުނިޔެ އިސްލާމުންނާ ދިޔާ، އަދި މުސްލިމުންނަކަށް ދަޢުވާތުކުރާ މީހުން ދަސްތޫރުގެ ސުންނަތުން ނަފުރަތްތެރިވެ، ސުންނަތުން ދުރުން އަނބުރާލައި، ސާފުޖާހިލުކަމާ ތަރައްގީއަކީ ހުރަސްތަކުގެ ފިކުރުތަކާއި އާދަކާދަތަކެއް ކަމުގައިވަނީ ދީނީފަހުމެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން މުޖުތަމަޢުގައި ފާޅުކުރާކަންކަމަށް ބާއްދުވެ، މިސްކިތުންގެ އަޅުގަނޑު ކޯސްތަކު، ދިރިހުރުންނާއި އަންހެނުން ހަމަހަމަ، މަސްއަލައެއް ބަހުސްއެއް، ވަކިކުރެވި، ބަދުއަހުލާގީ ބަހަހާސާކާއި ޢިނާދު ބަހަސްމަކަށް މިސާލަކަށް ޖާހިލުކަމެވެ. މިފަދަ ދީނީމަސްއަލަތަކަށް އިސްލާމީ ދީނީމަސްއަލަތައް ހައިރާންކަމުއެއްވެ؟ ސަރާރުކަމައި، އިސްލާމީ ޝަރީޢަތައި، އަދި އަމަލުކުރަމުންދާތީ، ބަރުދުއިންސާފު ފާއިދާ އެންމެ ދީނީމަސައްކަތުގައި ޢިލްމީ ފާރުވާއި ނިޒާމު މަސްޢޫދު އޮތީކަމި ނިދާވެއްދެވެ. އިތުރުގޮތަށް ދެޝޯކަންކުރާމީ، ހޭލުންތެރިއީ، ނަބަވީރީކާންގެ ނިޒާމު ފާއިދާކުރުން އުޅުމީނަށް ދީނީ މަސައްކަ ފޯސިދުވެގެން ނިޔާއިދާރީއެވެ. މިއަދު އިސްލާމީ ދީނީމަސައްކަތް އަހިސާވިވާ ހާޟިރީ މިއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެން އެންމެން ގަބޫލުކުރާ ގޮތުގައި ޝަރީޢަތަކީ الله ގެ ބަޝަރުންނާ ހިދާޔަތެކެވެ. އަދި ޝަރީޢަތް ގަބޫލުކުރާ މުސްލިމުން ނުވާނެވެ. އަދި ޝަރީޢަތުގެ މަޤްޞަދު ދެނެގަން އެއާ އެއްގޮތަށް

އުޅެނީ ސަލާންވެސް ހަބަރުދެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް ބަހެއް ބިދުއަވިތި ދިގުކާފެއް
رسول الله ﷺ ގެ ބަރަކާތް ހަދީޘްކުރައްވާނެވެ. މިފަދަ ހަދީޘްތަކާއި ކާބިލްކަމި
މިފަދުވުން ކަސްދުވެސް ވަރަކަން ބަރުސޫލްކަމި ވާހަކަވެ. ހަސޫދާގެ
ޢަމަލުކަމި ދުރުއާނަން ބަޔާނުކުރަން ވާޖިބުވާ ހަދައިން ބަރިޙަން
ބަޔާނުކުރަޔުވެސް ވާޖިބުކަމުގައި ސަވާބިންވަސި ބަޔާއި ބަޔާނުން
ސާބިތުކަން ދެއްވާހަވެ. އަދި އޭޢަމަލުގައި ބަރިޙަން އިސްލާމުކުރާ
އެއްވެސް މުސްލިމަކު ނުވެއެވެ.

ޔިސްލާމްދީނަށް الله ގެ ބަސްކުރުން رسول الله ﷺ ގެންސްވެއްވި
ދީނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އަރިސްކުރިބަކުން އަދީނަކުން ދީންވެރިވި
ވަޙީގެ ދީނެވެ. އަދީނަން އުނިއިތުރު ގަނަދުން ހަމަޖެހިފައިނުވެސް
ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އަދިޔާއެއްޗަ! الله ގެ ރަސޫލާއަކާއްވެސް ހުއްދަވެގެން
ނުވެއެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާ ފަދައިވެއެވެ. ﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ۞

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ۞ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ۞ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَـٰجِزِينَ﴾
[الحاقة: ٤٤ - ٤٧] މާނައީ: "އަދި (ޢިޔަބައިމީހުން ޢިޔަ ބުނާފަދައިން)
އެކަލޭގެފާނު އަޅުއްތަކުގެ ކަން ވާހަކައެއް ހައްދަވައިގެން ޢިމަންﷲއަށް
ނިސްބަތްކޮށް ފިނަމަ، ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޢިމަންﷲ، ކަލާމް ފުރުގެން
އެކަލޭގެފާނު ހިއްފާވާނީމުއެވެ. (ބާރުބޭ ދެއްވާނީމުއެވެ.) ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ
ހިތުފުރާ ނާރު ބުރިކޮށްލާވާނީމުއެވެ. ދެން (އެކަލޭގެފާނަށް ޢިމަންﷲ
މިޢަދާބުދޭއްވާ އިރު) އެޢަދާބުން އެކަލޭގެފާން ދުރުކުރާނޭ އެކަކުވެސް
ޢިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ނުވެއެވެ." މިއާޔަތުން މާތްالله އަންގަވަނީ މުސްލިމުން

އެބަޔާންކޮށްދެއްވީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ތެދުވެރިކަމެވެ. އަދި އެހެން
އާޔަތެއްގައި އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۞ إِنْ هُوَ
إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ٣ - ٤] މާނައީ: "(ދީނުގެ ކަންތަކުގައި)
އެކަލޭގެފާނު އަމިއްލަހަވާއިން އެއްވެސް ވާހަކައެއް ނުދައްކަވާނެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު އެދައްކަވާ ވާހަކަފުޅުތައް އެކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވޭ ވަޙީ
ކަމުގައި މެނުވީ ނުވެއެވެ." ނަމަވެސް މިއަދު މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި
އެކަލޭގެފާނުގެ ޙަދީޘްފުޅުތަކާ ޝައްކުކުރާ ބައެއް މީހުން ފެނިއްޖެއެވެ.
މިބައިމީހުން "لا إله إلاّ الله" ޝަހާދަތާއި "محمّد رسول الله" ޝަހާދަތާ
ކިޔައެވެ. رسول الله ﷺ حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "يُوْشِكُ الرَّجُلُ مُتَّكِئاً
عَلَى أَرِيْكَتِهِ، يُحَدِّثُ بِحَدِيْثٍ مِنْ حَدِيْثِي، فَيَقُوْلُ: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللهِ عَزَّ
وَجَلَّ، فَمَاَ وَجَدْنَاَ فِيْهِ مِنْ حَلاَلٍ اسْتَحْلَلْنَاهُ، وَماَ وَجَدْنَا فِيْهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ،
أَلاَ وَإِنَّ ماَ حَرَّمَ رَسُوْلُ اللهِ مِثْلُ ماَ حَرَّمَ اللهُ" (رواه الترمذي وابن ماجه) މާނައީ:
"މިހާރު، އާންމު ތިބެގަތުމަށް ކުރިމަތިވާނެ އިންދެގެން ހުރިހާ ކަމެއްގައި
އިންދެ، މިސާލަކަށް ބަޔަކުދެވި ބަޔަކުދެވިގެން ބަޔާންކުރާނެ
މިތަނުން ބުނުން ކައިރިވެގެންވެއެވެ. 'ައުރުޅުފަސްލާއި ކަތާފުސްތާ
ތަފުސީރުގައިވާ الله ގެ ކިތާބެވެ. ތަނުގެ އުސޫލެއް އައުރުފަސްލަން ޙުކުމަ
ބައިވެރިކަމެއް، ބަޔާނުކަމެއް ކަމުގައި ދެކޭނަމެވެ. އަދި އުސޫލެއް ޙުކުމަ
ބައިވެރިކަމެއް، ބަޔާނުކަމެއް ކަމުގައި ދެކޭނަމެވެ. ދަންނާށެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރަސޫލާ ބައިވެރިކުރައްވާ ކަންތައްތަކީ الله
ބައިވެރިކުރައްވާ ކަންތައް ފަދައިންނެވެ." ފަހެ މިއީ رسول الله ﷺ އިސްލާމް

އުންމަތަށް ކުރައްވާފައިވާ އިންޒާރުކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ސަހާބީންނަށްވެސް މިކަމުގެ އިންޒާރުކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ހަމަ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئاً عَلَى أَرِيْكَتِهِ، يَاْتِيْهِ الأَمْرُ بِماَ أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُوْلُ: لاَ أَدْرِي، ماَ وَجَدْناَ فِي كِتاَبِ اللهِ اتَّبَعْناَهُ" (أخرجه أبو داود وابن ماجه) މާނައީ: "އަމުރެއްގެ ނަހީއެއްގައި ކުރުމުގައިވާ ޙަދީޘެއްގައި ތެރިގަދައިގެން އިނދެ، އޮތްގޮތަށް ކައިރިއަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅެއް ނުވަތަ ނަހީއެއް އަހުރެން، ތިމަންނަމެން ނޭނގެއޭ، ﷲ ގެ ފޮތުން ހުކުމެއް ތިމަންނަމެން ފެނިއްޖެއްޔާ، ތިމަންނަ އެއަށް ތަބާވާނަމު (އެބަހީ ﷲ ގެ ފޮތް ތިމަންނަމެން ޤުރުއާނު) މިހެންބުނާ ހަމައެކަނިވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެން ނުވާނެއެވެ." މިޙަދީޘުގެ ބަޔާންކުރުމުން އިސްތިޤާމަތުކުރުމުގެ މިފަދަ ބަޔަކު މިއުންމަތުން އަންނާނެކަމަށެވެ. ވީމާ އަސްބާބުތަކުންވެސް ﷲ ގެ ރަސޫލާގެ މިނަސޫޙަތްފުޅުގައި ވަރުގަދަކަމެއް ހިތްޖެހޭފަދައެވެ. އަދި އެބަޔަކުންގެ ދަޢުވާކުރުންތަކީވެސް އެބަޔަކުން މިނަސޫޙަތްދިނުމެވެ. މާތްﷲ ކުރުއާނުގައިވި އަޙުކާމުތަކާއި މިހަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭމަގުއެވް! އަހުރެން ތިޔަ ބަޔާންކޮށް رسول الله ﷺ ގެ ހަދީޘުން ބަޔާންފުޅުގެ ބަޔާންކޮށްދިނުމަށް، އެބަޔާންފުޅުގައިވާ މިސާލުތަކަށެވެ." (رواه ابن ماجه) މިއަދު ދުނިޔޭމަތީގެ ތަފާތުގައި މިވަނީ މިހާލަތަ ފަދަސްބޭރެން ފެނިގެންދެއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ދެބައިމީހުންގެ ފަހަރެއްގައިވެސް ދުނިޔެވީގެ ތަފާތުގައި ފެނިގެންދެއެވެ. ފާހަގަކުރުމުގައި ބަހައްޓަން ފެނުނުއިރަށްޓަކާ رسول الله ﷺ ގެ އުންމަތުގެ މިހެން އެހާމީހަން ތަންކޮޅު އެހީތެރި ދަރާއިކަމުބާކާތިން އާޔަތުއިން

ބަޔަކު ވަކިކޮށްލައްވާ ބައްސު ކައިރިއަށް ވާރިދުވިއަކަ ނުދެއްވާނެކަމެވެ. ދީން
رسول الله ﷺ ބަރިތޮކުގެ ކުރައްވާނެކަމެވެ. އެއީ ތިމަންރަސޫލާގެ އުސްވަތުގެ
މަގުންނެވެ. އެމީހުން ގެންބުދިމަތަށްކާއި ދުރުކުރައްވާނެވެ. ދީން
މަގުއިކޮށްބެލެވުން ދަރަނިވާނެކަމެވެ. ކަލޭގެފާނަށް ފަދަ އެބައިމީހުން ދީނުގައި
ފުރުޞަތު އާކަންނޮށްވާ ކަލޭގެފާނަކަށް އަނގިވަޑައިގެން ނުގަނޑަނީވާނެކަމެވެ.
އެހެނދު އެކަލޭގެފާނު ދަރަނިވާނެއެވެ. އަވަހަށް އެބައިމީހުން
ތިމަންކަލޭގެފާނު ގިބައިން ދުރުކުރައްވާނެވެ.

ބިދުޢައަކީ ދީނުގެ ނަމުގައި ކުރާ ކަންތައް އާކަމެކެވެ. އަދި
މާތްالله ވަނީ ބަރަކާތްތެރިވެގެންވާ ދުވަހު ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައިފައެވެ.
އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާ ފަރުމާނުވެއެވެ. ﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ
نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴾ [المائدة: ٣] މާނައީ: "މިއަދު
ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން
ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައިފީމެވެ. އަދި ތިމަންރަސޫލާގެ ނިޢުމަތްވެސް
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައިފީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން
ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނަށްޓަކައި ރުހުއްސަވައިފީމެވެ." އާދެ! ތަރުޖަމާނުގައި
އިޚްތިލާފުވުންތަކެއް ގިނަވެ، ދީނުގައި އަޅައިރުހުނުވުންތަކެއް އުފެދި މަޖާލުތަކެއް
އިޚްތިލާފުވެގެން ދީނުކަމަކުން އިބްތިދާޢުކުރަނިވި ފަތުރުއްވާފައެވެ. އަދި
އެހެނދު ކަންތައްތަކުގެ ތަޤުލީދު ޢަމަލުކުރުވެސް ބަރަކާތްތެރިއްވާފައެވެ. މާތްالله
ދައްކަވާ ޢިރْبَاض بن سارية ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު رسول الله ﷺ
އަޅުގަނޑުމެން ބަލާހައްޓައި ނަސޭހަތްތެރިވެވިއެވެ. އެނަސޭހަތުގެ ސަބަބުން

ހިތްތައް ބިރުވެރިވެގެން ދިޔައެވެ. އަދި ލޮލުން ކަރުނަތެރިވެގެން ދިޔައެވެ. ދެން އަހަރެމެން ދަންނަވައިފީމުއެވެ. އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! މިއަދުގެ ނަޞޭޙަތް، ވަކިވާންއުޅޭ މީހެއްގެ ނަޞޭޙަތް ފަދައެވެ. ފަހެ އަހަރެމެންނަށް ވަޞިއްޔަތެއް ކުރައްވާށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "أُوْصِيْكُم بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُم عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُم فَسَيَرَى اخْتِلَافاً كَثِيْرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوْا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُوْرِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ" (رواه أبو داود والترمذي) މާނައީ: "ތިމަންކަލޯގެ ފަހުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތަޤްވާވެރިވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކުރަމެވެ. އަދި އަޑުއެހުމާއި ކިޔަމަންތެރިވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކުރަމެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޙަބަޝީއަކު ވެރިޔަކަށްވުން ކަމުގައިވިޔަސް ފަދައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ދިރިހުރެއްޖެނަމަ، ފަހެ ގިނަ އިޚްތިލާފުތަކެއް ފެންނާނެއެވެ. އެހިނދު ތިމަންކަލޯގެ ސުންނަތާއި ހިދާޔަތްލިބިގެންވާ ސުންނަތާއި، ރާޝިދު ޚަލީފާއިންގެ (އަބޫބަކުރުގެފާނާއި، ޢުމަރުގެފާނާއި، ޢުޘްމާނުގެފާނާއި، ޢަލީގެފާނުގެ) ސުންނަތުގައި (ދަތްތަކުން ބާރުކޮށް ގަދަކޮށް) ހިފާށެވެ. އަދި ދީނުގައި އާކޮށް އުފައްދާ ކަންކަމުން ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވާށެވެ. އެއީ ކޮންމެ ބިދުޢައެއް ވެސް މަގުފުރެދުމެކެވެ."

މިއީ ރަސޫލާގެ ވަޢުޒުފުޅުތަކުން ވަޢުޒުފުޅެއް ކަމުގައިވާ ހަދީޘެވެ، رسول الله ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުމަށް ބާރުއަޅުއްވައިފައިވެއެވެ. އެހެނީ ސުންނަތުގައި ބިދުޢައަކީ

ދުވެން ޒިޔާރު ދޭއްކަވާ. ސުންނަތް ދިރުވުމުގެ ނަމަވަ، ބިދުޢަ ދެމެހެއްޓެވުމެވެ. މިސްކީނުން ބިދުޢަ ހަދައިގެން ދީނުގެ ނަމުގައި ސަވާބު ހޯދުމަށެވެ. ކަންނަޑައެވެ. ސަވާބުގެ ބަދަލުގައި އެކަމުން އަޒާބު ލިބޭ ނުލިބޭނެއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ" (متّفق عليه) މާނައީ: "އަހަރުމެންގެ މިދީނުގައި، މިދީނުގައިނުވާ އާކަމެއް ކޮށްފިނަމަ ރައްދުވާނެއެވެ. ހަމަ އެކަން ރައްދުކުރެވިގެންވެއެވެ." ބިދުޢަވެރިއަކަށް ހިމާޔަތްދިނުންވެސް ދީނުގައި މަނާކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ الله ގެ ރަސޫލުއްލާހުގެ ސުންނަތާއި ސުންނަތުގައި ސަޙާބަކީން، އެއްވެސް އޭނި އިތުރުކުރުމެއްނެތި ތަބާވުމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ސުންނަތަކީ ނަޖާތު، މިސްރާޔިގެ ދަރުމަޖެހުން ދިމާކަމާހިސާބުގައި އެކިގޮތްތަކުގެ އަޅުގަނޑުމެން صراط مستقيم ނަ ސަލަފުގެ ދިމާއަށް ހަމަޖެހިގެންވެއެވެ. ބަދަލު ކުރިމަތިވެސް މިދެބައިސާގެ މަތިންނެވެ ބިދާރުގެންނެވެ. އެދެކަމުން މި ދެބައިސާގެ މައްޗަށް ޤާއިމުވެ ބަސަބު ބިދުޢަތްތެރިނަމަ، އެމީހަކު މަގުފުރެދޭނެ ނުވާނެކަން ޔަޤީނެވެ. رسول الله ﷺ، ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "تَرَكْتُ فِيْكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوْا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابُ اللهِ، وَسُنَّةُ رَسُوْلِهِ" (الموطأ) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ދެކަމެއް ދޫކޮށްލައްވަމެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެދެކަން ހިފަހައްޓާހާ ހިނދަކު ތިޔަބައިމީހުން މަގުފުރެދިގެންނެއް ނުވާނެއެވެ. އެއީ الله ގެ ފޮތާއި އޭނާގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތެވެ." މުސްލިމުންގެ ދަރަޖަ ވީމެވެ.

އާދެ! الله ގެ ޙަޟްރަތުގައި ޤަސްދުވަންތަވެރިކަމުން ރަސޫލާ ﷺ

ލިޔަން ކިޔަން ދަސްކޮށްދިނުމަށް ކަމާބެހޭ ޚަބަރު ދުޅަހެޔޮކަން ރަސޫލާ ﷺ ލިޔަން

ގަސްތުކުރި ހިސާބަށް ނިމުނީއެވެ. ولله الحمد. ދެން ރަސޫލާ ﷺ الله ގެ

ބަސްފުޅުން ވަރަށްރަށް އެތައްކަ ބަޔަކު ޢިލްމާ ބާރުއަޅުއްވަން ދުލުރައްސައި

ސުންނަތުގެ އަރިހަށް ކަމަކާ ޚާއްޞަ އެކަށައެޅިގެންވެއެވެ. އަދި މިޚާއްޞަ

ނަމަވެސް ރަސޫލާ ﷺ އިޝާރާތްކުރެއްވި "وِرْثُ الأَنْبِيَاء" "ނަބިއްޔުންގެ ތަރިކަ"

އެވެ. މިޚާއްޞަ ތަރުތީބުކުރުމުގެ ރަސޫލާ ﷺ الله ގެ ބަސްފުޅުން ވަރަށްރަށް

އެތައްބަޔަކު ޢަރަބިބަހުން ބާބުތަކުރުމުގެ ރަސޫލާ ﷺ މުސްތަޚަބުކުރި

ޚާއްޞަކަމާ صحيح البخاري އާއި، صحيح مسلم އާއި، سنن أبي داود އާއި،

جامع الترمذي އާއި، سنن النسائي އާއި، سنن ابن ماجه އާއި، مشكاة المصابيح

އާއި، رياض الصالحين އެވެ. މިޚާއްޞަ ދުޅަހެޔޮކަމާއި ރަސޫލާ ﷺ ގަސްތުކުރި

ދުޅަހެޔޮކަމާ ސުންނަތަށް ކަންތަކަ ވަރިހަރު އެއްޗެއްކަން

ބަޔާންކޮށްދިނުމެވެ. ދެން ރަސޫލާ ﷺ މިޚާއްޞަ އެކަށައެޅިގެން ގަސްތުކުރެއްވި

ދަރިވަރުންނެވެ. އަދި ޚާއްޞަ ބާބުގައިވެސް އެކަމަށް ކުރީ މަތީގައިވެސް

އެކަށައެޅިފައި ވާނެއެވެ. އެއީ ބާބަކީ "باب التَّعَلُّم" އާއި "باب التَّعْلِيم"

އެވެ. އާދެ! ހިސާބުންވެސް ބާބާއި ހިސާބުންތަކައިދިނުމުގެ ބާބެވެ. އަދި

މިދަރުސް ފަރުމުގެ ކުރިން "فَضَائِلُ القُرْآن" ގެ ބައިތަކުން ދުޅަހެޔޮކަމާ

ސުންނަތުގެ އަރިހަށް ކުރު މަޢުލޫމާތެއް އެކަށައެޅިފައެވެ.

މާތްالله އަޅުގަނޑުގެ މިކުޑަކުޑަ މަސައްކަތް ޤަބޫލުކުރައްވާ މިފޮތުން އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުޑަކުޑަ ދަރިން މުޖުތަމަޢަށް އެތަކެއް ފައިދާއެއް ލިބިއްވާށިއެވެ. އާމީން.

كتبها الفقير إلى عفو ربّه عزّ وجلّ

محمد إبراهيم

٢٤ رَبِيع أوّل ١٤٢٢هـ.

15 ޖޫން 2001 މ.

فَضَائِلُ القُرْآن (ޤުރުއާނުގެ ފަޟީލަތާއި، މަތިވެރިކަން)

ކުއްޖަކު ނަބި ވިޔަފާރި
އުޅުއްވުން ދިޔުމާ
ބާއްޖަވެރި ދުވަސްތަކާ.

އެންމެ ހެޔޮ ބަހަކީ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ބަސްފުޅެވެ. އަދި މުޢުޖިޒާތުގެ ދަސްތޫރެވެ. އަދި ތަޤުވާވެރިންގެ ރޫޙީ ޣިޛާއެވެ. އަދި ޝަރަފްތެރިކަމުގެ ހިދާޔަތެވެ. އަދި އަޚްލާޤުން އެޅުން ގޮތުގެ އިލާހީ ގާނޫނެވެ. ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކީ އަޚްލާޤެކެވެ. އަދި ކިޔަވައިދިނުމަކީވެސް އަޚްލާޤެކެވެ. ޤުރުއާނުގެ އިލްމު ދިރާސާކުރުން ދީނާ ދަސްކުރުމެވެ. ހަމަ އެހެންމެ ދުވަހަކު ބޮޑު ފިޔަވަޅު ތަކެއް މަރުޙަލާތަކުގެ ގޮތުން ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. އެއީ ގޮތުގެ ޚިދުމަތެއް ކަމަށް ތަކުރާރުކޮށް ދެއްވާފައިވެއެވެ. رسول الله ﷺ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. "خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ" (رواه البخاري) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ މީހަކީ ޤުރުއާން އުނގެނި އުނގަންނައިދޭ މީހާއެވެ." ތަރުޖަމާކުރެވިފައި ނުވި، ޤުރުއާން ކިޔަވައިދެއްވި ސަޙާބީއަކު ކަމުގައި ތިބީ رسول الله ﷺ ވަޙީ ލިޔުއްވި ސަޙާބީ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމެވެ. أُبَيُّ بن كَعْب އަކީ

ސަފަރާތުންގެ ތެރޭގައި ހުންނެވި އެންމެ މަޝްހޫރު ޖިބްރީލްއެވެ. އެއްދުވަހަކު އެކަލޭގެފާނަށް رسول الله ﷺ حديث ކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން الله ﷻ، ތިބާގެ ކުރިމަތީގައި ޤުރުއާން ކިޔަވައި ވިދާޅުވުމަށް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރައްވައިފިއެވެ. أبيّ بن كعب ވިދާޅުވިއެވެ. الله ﷻ ހަމަ އަހުރެންގެ ނަންގަތްތޯއެވެ؟ ބަރީޝްކުރެއްވިއެވެ. އާނއެކެވެ. أبيّ بن كعب ވިދާޅުވިއެވެ. ޢާލަމްތަކުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުގައި އަހުރެންގެ ނަން ހަމަ ޒިކުރުކުރެވުނުތޯއެވެ؟ ބަރީޝްކުރެއްވިއެވެ. އާނއެކެވެ. އެހިނދު أبيّ އެކަމަށް އުފާފުޅުކުރައްވާ ރޮއްވުން ކަރުނަހެޅުއްވިއެވެ." އެހެން ރިވާޔަތްގައިވެއެވެ. "އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު އެކަމަށް އުފާފުޅުކުރައްވާ ކިޔަވައިދެއްވަން ފެއްޓެވިއެވެ." (متّفق عليه) އިސްވެދިޔަ ބަރީޝްކުރުމުން ރިޔާސަތް ޤުރުއާނިކިޔުމުގެ މާތްކަމުގެ މައްޗަށް އިޝާރާތްކުރެއެވެ. ހަމަ ޤުރުއާނިކިޔުމުގެ މާތްކަމާއި ބާސިލުކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް ތަޖްވީދާއެކު އަދި ތަރުތީލުކުރުމެއް އެކަމުގައި ނުވާނަމައެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "المَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ޤުރުއާން ކިޔެވުމުގައި މާހިރުމީހާވާނީ ވަކި ލިޔުއްވާ މާތްމަތިވެރި ފަރިޝްތާއިންނާ އެކުގައެވެ." ރިވާޔަތް ކުރުގައި ޤުރުއާންކިޔެވުމާ ޤުރުއާނުގެ އަސަރު އިލްމުތަކާއި ކަމާއެވެ. ނަމަވެސް ކުރެވިގައި ކިޔަވާއިރު، ނަފްސަން ތަކުރާރުކުރެވިގެން ކިޔެވުން ކަނޑައެޅިގެން ނުވެއެވެ. ކިޔަވީ ޤުރުއާނަކީ الله ގެ ކަލާމްފުޅެވެ. އެކަލާނގެ ކަލާމްފުޅު ދިރާސާކުރުން، ތަދައްބުރުކުރާ ދަރުސް، ތަޢުލީމުދިނުން ކިޔަވައިދިނުން އަދުއްސުވުދަން އެކަލާނގެ ޙަބީބުވޮޑިގެން ގެންނަވަމެވެ. رسول الله

ﷺ، حديث ގައިވާގޮތުގައިވެއެވެ. "ما أَذِنَ اللهُ لِشَيْءٍ ما أَذِنَ لِنَبِيٍّ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "الله ﷻ، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ ރަގަޅަށް ގުރުއާން ކިޔަވާ ވިދާޅުވާހާ ޝައުޤުވެރިކަމާއެކު، އަޑުއަހައްވާ ފަދައިން ވަރަކަށް އެހެން އެއްޗަކަށް ޝައުޤުވެރިކަމާއެކު، އަޑުއަހައި ނުވެވޮޑިގެން ނުވެއެވެ." ގުރުއާން ކިޔެވުމުގައި، ރަގަޅު އަޑަކުން ގުރުއާން، މިސާލުތަކުގެ ހިތްފަސަގެން ކިޔެވުމަށް ޓަކައި ތަޖްވީދުގެ ޤަވާޢިދުތަކާ އެއްގޮތަށް އެކަލޭގެފާނު ވަނީ ބާރުއަޅުއްވާފައެވެ. ގުރުއާން ކިޔެވުމުގައި ތަޖްވީދުގެ ހިފަސަގެން ކިޔެވުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައެވެ. ގުރުއާން، ރިވެތިކޮށް ރަގަޅަށް ކިޔަވަން رسول الله ﷺ ވަރަށް ބޮޑަށް ބާރުއަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘެއް ގައިވެއެވެ. "لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ" (رواه البخاري) މާނައީ: "ރިވެތިކޮށް ރަގަޅަށް ގުރުއާން ކިޔަވާ މީހާ ތިމަން އަޅުގަނޑުމެން ފަރާތުން ނުވެއެވެ." ހަމަ ގުރުއާން ރިވެތިކޮށް ކިޔަވައިދީ ގުރުއާން އަޑުއެހުމަށް ތިމާގެ ހިތްހަމަޖެހުމަށް ސަޙާބީންގެ ތެރެއިން ވެސް ވެއެވެ. ރަޟީ الله ޢަންހުގެ ބޭފުޅެއް أبو سعيد الخدري ރިވާކުރައްވައެވެ. "ހަމަ އެކަކު ރޭގަނޑު أُسَيْدُ بن حُضَيْر ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްރޭގައި އެކަލޭގެފާނު ބަގީޗާގައި ސޫރަތުލް ބަޤަރާ ކިޔަވާވިދާޅުވަމުން ތިއްބަވައިފިއެވެ. އަސް ބަނދެ ބެހެއްޓި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްވާރު ވަނީ ކައިރީގައި ބަނދެފައި ހުއްޓެވެ. ދެން ތިބެގެން އެހެނީ ޖެހިފަހި ހުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިފުއްމާލުއްވިއެވެ. ހަމަ އަސް ތިރިއަކީ ވަޅުއެޅިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އިތުރަށް ކިޔަވައިފިއެވެ. ހަމަ އަހަރެމެންގެ އަސް ޖެހިފައި ހުއްޓެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އަހަރެންނަ ކިޔަވައިފިއެވެ.

ހުއްޓައިލެއްވިއެވެ. ދެން އަސްވެސް އަލުން މަޑުމައިތިރި ވެއްޖެއެވެ. ދެން
އަނެއްކާ ކިޔަވަން ފެއްޓެވިއެވެ. ފަހެ އަނެއްކާވެސް އަސް ތޮޅެން
ފަށައިފިއެވެ. ދެން އުސައިދުގެފާނު އަދުގެ ގާތަށް ވަޅައިގެން ބައްލަވައިލެއްވި
އިރު އުސައިދުގެފާނުގެ ތުއްތު ދަރިކަލުން، ޔަޙްޔާވެސް އެއަސްގެ ކައިރީގައި
އަވަހަށް ދުވެ ޚަރުޖާވީމައެވެ. ދަރިކަލުގެ ގައިގައި މައްޗަކަން އަސް
އަރައިފާނީ، أُسَيد ބިރުފުޅުގަތުމެވެ. ދެން ހަމަ އުޑުމަތި އުސައިދުގެފާނުން، އަހުގެ
ކައިރިން ދަރިފުޅު ދުރުކުރެއްވުމަށް ފަހު އިސްމަތިފުޅު އުފުއްލަވާ އުޑާ
ދިމާއަށް ބައްލަވައިލެއްވިއެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީ ކުދި
ވިލާކޮޅެއް ހަދަ އެއްޗެކެވެ. އެވިލާކޮޅުގައި ބައްތިމަތަކާއި ހަދައިނާ
އެއްޗެހިތައްވެސް ހުރެއެވެ. ދެން ހަނދުވަރުދުވުން އެކަލޭގެފާނު رسول الله
ﷺ ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގެން އެކަމާ އެކަލޭގެފާނު ދެންނެވިއެވެ
ކަންތައްތަކުގެ ވާހަކަ ދަންނަވައިދެއްވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. އޭ
ابن حُضَير އެވެ! ކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިވިދާޅުވާށި ނަމަވެއެވެ. އޭ ابن حُضَير އެވެ!
ކަލޭގެފާނު ކިޔަވައިވިދާޅުވާށި ނަމަވެއެވެ. أُسَيد ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަސް
އަޅުގަނޑުގެ ދަރިފުޅު، ޔަޙްޔާގެ ކައިރިމަތީގައި އަޅުގަނޑު
ބިރުގަތީއެވެ. އެކުއްޖާ އޭނާ އަސްގެ ކައިރީގައި ނިދާފައެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު
އެކުއްޖާ ދުރުކުރުމަށްފަހު އެކުއްޖާގެ ކައިރިއަށް ދިޔައިމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު
މައްޗަށް ބަލައިލީމެވެ. އެހިނދު އަޅުގަނޑަށް ފެނުނީ ވިލާކޮޅެއް ހަދަ
އެއްޗެކެވެ. އޭގައި ބައްތިމަތަކާއި ހަދައިނާ އެއްޗެހިތައްވެސް ހުރެއެވެ.
ދެން ބާރަށް ވާހަރުހިއްގެން ހުރިވެ. ދެން
رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ކޮންއެއްޗެއްކަން ކަލޭގެފާނަށް އެނގޭ

ވަޒެއިގަންނަވާ ހެއްޔެވެ؟ أُسَيد ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެދީ މަޤާމުކަމުންނެވެ. އެބަބަކުދުން ކައިރިވަލުން އެވަޒީފާގައި ކަށްދެއްކުންގެ ޙުކުމާއިން ހިއްވަރުވުމުގެ ބަދަލުގައި އަރައިގަތުމެވެ. ކަށްދެއްކުން ހުރިހާކަމެއްގައި ޙައްޤުގައި ވަކިވެދާނެ ކަމަށް ނުކުތުން އެއްވެސް ހުޅަނގާ ނުލައި މީސްތަކުން ވަކިވާނެ އެދެއިގަތުމަށް ކަރަދާނުކުރުން ދެންނެވިއެވެ."

(متّفق عليه)

ޞައްޙާބީ ޢިލްމުވެރިޔާ ދުނިޔޭގެ ތަކެތި ހިތްވާ ބަދަލުކަމަށް ސިފަކުރެއްވެ. ހިތަށް މަޖުމަޢީ ކައިރިކަން ގެންސުރަ އެއްކޮށްކަމެވެ. މާތްالله ތައުބާ ބުނަންޖެއްސި براء بن عازب ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަށޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާރު ކަށްފުޅޫބަހެއް ކިޔަވަން ފެއްޓިއެވެ. އެވަގުތު އޭނާގެ ކަރިގަޔި ދަނޑުވަރުގެ ބަސްދެކެވޭ އޮތުމާ އެވަރުވެސް އިތުރުވެ. ދެންފުރަ ވިޔާގަނޑުގެ ދެމިކުރުމެވެ. އެވިޔާގަނޑު ފުރަތަރާކުރުވާ ކައިރިވާން ފުރިއެވެ. ދެން ޖެހުން އެއަރުމި ފުރަތިމެވެ. (އެކަން އެގޮތަށް ހިނގާފުއިވިއްޔާ) ހިނދުންވެވުން އެދިނާ رسول الله ﷺ ގެ އަރިހަށް އަރުވެ. އަރި އެހީގެ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ ކިޔައިދިނުމުން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އޭރު ޢިލްމުވެރިންގެ ސަކީނަތް ފޮނި ހިތްހަމަޖެހުމެވެ.

ޢިލްމުވެރިންގެ ބެހެއް ޝަރުޢީގޮތުގެ މުޢާމަލާތް

ޢިލްމުވެރިންގެ ހުރިހާ ޝަރުޢީއޮތުން ވާތުވެގެންވާއެވެ. ނަމަވެސް ބެހެއް ޝަރުޢީމަތް އެކިހިސާބުތަކުން އަށާއިބަދި ޝަރުޢީމަތުކަށްވުރެ

މާތްވެގެންވެއެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "لاَ تَجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ مَقَابِرَ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي يُقْرَأُ فِيْهِ سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތައް ޤަބުރުސްތާނަކަށް ނުހަދާށެވެ. (އެބަހީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގެތަކުގައި ޤުރުއާންކިޔަވާށެވެ. އަދި ސުންނަތް ނަމާދުތައް ކުރާށެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން އެގެއެއްގައި ބަޤަރާސޫރަތް ކިޔަވާ ގެއަކުން، ޝައިޠާނާ ބިރުން ފިލަން ދުވާނެއެވެ." އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. "އެގެއެއްގައި ބަޤަރާސޫރަތް ކިޔާ ގެއަކަށް ޝައިޠާނާ ނުވަންނާނެއެވެ." އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫއުމާމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވަނިކޮށް އަހުރެން އެހީމެވެ. "اِقْرَأُوْا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيْعاً لأَصْحابِهِ، اِقْرَأُوْا الزَّهْرَاوَيْنِ: البَقَرَةَ، وَسُوْرَةَ آلِ عِمْرَانَ، فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ غَيَايَتَانِ، أَوْ فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ، تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا، اِقْرَأُوْا سُوْرَةَ الْبَقَرَةِ، فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ، وَلاَ يَسْتَطِيْعُهَا الْبَطَلَةُ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން ކިޔަވާށެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އެޤުރުއާން އޭގެ އެކުވެރިންނަށް (އެބަހީ އެޤުރުއާން ކިޔަވައި އެޤުރުއާނަށް ޢަމަލުކުރި މީހުންނަށް) ޝަފާޢަތްތެރިއެއްގެ ގޮތުގައި އަންނާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އުޖާލާވާ ޒަހްރާވައިނި ދެސޫރަތް، އެބަހީ ބަޤަރާސޫރަތާއި އާލުޢިމްރާން ސޫރަތް ކިޔަވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އެ ދެސޫރަތް ދެވިލާގަނޑު ފަދައިން ނުވަތަ ހިޔާގަނޑު

ފަދައިން ނުވަތަ ސަފުހަކަކަށް އެއްބަޔަކުއާ ދުނިޔަވީކަމުގެ ދިޖާލާބަޔް ފަދައިން އަންނާނެއެވެ. އަދި އެދުވަހުން ހިތަވައި އެއަށް ބަލަދުވަހި މީހުންގެ ހިތަކިން (الله ގެ ބަރަސްތަރުކަމުގައި) ބުއްޖަތް ޤާއިމުކުރެއްވުނުތޯވެ. (އެބައި އެބައިމީހުންނަށް ޝަރީޢަތުގައި ވިދާޅުވެއެވެ.) ތިޔަބައިމީހުން ބަޔަކަށް ދުއްތުރަށް ހިތަވާށެވެ. ފަހެ، ހަރަކާތްތަކުން އެއްތުރަށް ތަރުތީބުން ބަރަކާތެވެ. އަދި އެއްތުރަށް ނިކަހަތާ ތަރުތީބުން ހިފާވައިގެނެވެ. އަދި ބައްލުން އެއްބަހާވެ ބާލިދުމެގެއި މިތި މީހުންނަށް އެއްތުރަށް ތަރުތީބުން ކުރަމަނުވަގެން ނުވެއެވެ." އަދި ގާތްالله ތަޢާލާ ޢާލިމުންނެވި أبو الدّرداء ގެ ހިތަކިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. "مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ، عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ" (رواه مسلم) މާނައަކީ: "ކަހްފު ސޫރަތުގެ ފުރަތަމަ ދިހަ އާޔަތް ހިފުޒުކުރާ މީހާ ދައްޖާލުގެ ފިތުނައިން ސަލާމަތްވާނެއެވެ." އަދި ގާތްالله ތަޢާލާ ޢާލިމުންނެވި ޖާބިރުގެ ފަރާތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ، ދަޖާލުގެ މަސައްކަތް މިހާރު ފެނިގެންދާނެ ފަސްއެއްވިއެވެ. އޭނާ ދަޖާލުގެ މީހުންނާގެން ނުވާނޭ ތެރޭގައި، ކަންމަ ތަރުއަޅަތިގެއްތުރަށް ތިރީސް ބައްލުވަމުން ހިތަވަން ފަދަ ކުޅަދުގެ އާއި ކުރިން އިސްލާމްގެ ޤަބޫލުކުރުމަށް ހިތަވައިވެއެވެ. ދެން ދަޖާލުގެ އަށްބަރު، މިސްކީނަކު رسول الله ﷺ އަށް އެވާނަ ދެންނެވުނެވެ. ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. "އޭނާ އެކަން އެމްބަރު ކުރަން ހިއްވާގެންތޯ؟ އޭނާއާ ސުވާލުކުރާނެވެ. ދެންޖަހާ ތަވާބަގައި އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަދި ފެން ... އެކަށަވަރު، އެމްބަރުކުރީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ ދަޖާލުވަންތަ ކަލާނގެ

ސިފަކުރައްވާކަން ވާހިއެވެ. އަދި އުސޫލީގޮތް ކިޔުމުގައި އަޅުކަން ހިތުގައިވާންވެއެވެ.
ދެން رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "الله ވޮސް ޤުރުއާން
ދަސްކުރައްވާ ގަނޑުފަރާތަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ މީހާއެވެ." (متّفق عليه) އަދި ޢަބްދުالله
ބުނު ސަލަމާގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ޖާބިރު ބުނުޢާމިރު
ވިދާޅުވިއެވެ. ނަބިއްޔާ ކިޔަވާދެއްވުމަށް ދެން ތަނަވަސްކުރިއެވެ. ދެން الله ގެ ރަސޫލާއެވެ!
ރަސޫލާ ކިޔަވާދެއްވަނީ ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމަށް ހުރެ ދެން رسول الله ﷺ
ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ރަސޫލާ ކިޔަވާދެއްވަނީ ތިބާ ހުރި ހިތުގެ ޚިޔާލުގެނބުން
ކިޔާ ދެވަނަ އަހަރުގެ ދަރަޖައެވެ." (رواه الترمذي)

ޤުރުއާން ކިޔަކިޔައިން ލިބޭނެ ފަޟީލަތް

ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކީ އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އެޤުރުއާނުން ކިޔުމަށް ޘަވާބު
ލިބިދެނެވެ. الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ދެއްވާނެއެވެ. ވާނީ عبد الله بن
مسعودގެ ރިވާޔަތުން ޙަދީޘްކުރައްވައިފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله
ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ قَرَأَ حَرْفاً مِنْ كِتَابِ اللهِ، فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ
بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لاَ أَقُولُ "الـــم" حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلاَمٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ
حَرْفٌ" (رواه الترمذي) މާނައީ: "الله ގެ ފޮތުން އަކުރެއް ކިޔައިފި މީހާއަށް
އެއީ ހެޔޮކަމެއް ލިބިދެނެވެ. އަދި ހެޔޮކަމަކަށް ދިހަ ހެޔޮކަމެއް ލިބިގެންވެއެވެ.
ދިހަ ހެޔޮކަމުގެ އަޖުރު ލިބިގެންވެއެވެ. "الـــم" އަކީ އެއް އަކުރެއް
ކަމަށް އަހުރެން ނުބުނަމެވެ. "الف" އަކީ އަކުރެކެވެ.
އަދި "لام" އަކީ އަކުރެކެވެ. އަދި "ميم" އަކީ އަކުރެކެވެ." (އެބަހީ "الـــم"

ޤުރުއާނުގެ އާޔަތުގެ ގޮތުން ސަލާމަތް އެދިގެން ކިޔަވައިދިނުމަ އޭގެ ބަދަލުގައި ޝިރުކު ގަބޫލުކުރާ ސަލާމަތްވެވޭނެއެވެ.)

އަބަދުވެސް އިންސާނާގެ ހިތަށް ތަފާތު ވަސްވާސްތަކުގެ ހާލަތްތައް ފެތިވެއެވެ. ރަނގަޅު ހާލަތްތަކާއި ނުބައި ހާލަތްތަކެވެ. އަދި ތަފާތު ވަސްވާސްތަކުގެ ވަސްވާސްތަކެއްވެސް އޭނާގެ ހިތަށް ވަދެއެވެ. އޭގެ ސަބަބުން ބައެއްފަހަރު އިންސާނަށް ކަންބޮޑުވާ ދެރަވުން ޝަކުވާން ފެނެއެވެ. އެގޮތުން އުފާވާން ފުރުޅުން އެންމެ ވަގުތުކޮޅެއް އެބާ ހިތްހަމަޖެހުން ނުލިބޭނެއެވެ. އާންމުގޮތެއްގައި މިކަން ދިމާވަނީ ﷲ ގެ ޛިކުރުކުރުމުން އާޚިރުވާ އެކަކުވެސް ކަލާމުގެ ދުރަށް ހިތުގެ ސަބަބުންނެވެ. ﷲ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ﴿أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ﴾ [الرعد: ٢٨]

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ. ހިތްތަކަށް ހަޤީޤީ ހަމަޖެހުން ލިބޭނީ ހަމައެކަނި ﷲ އަށް ޛިކުރުކުރުމުންނެވެ." ދުނިޔަވީ ކަންތައްތަކުން ހިތްހަމަޖެހުން ލިބޭ ހަމަޖެހުމަކީ ވަގުތީ ހިތްހަމަޖެހުމެކެވެ. ހަޤީޤީ ހިތްހަމަޖެހުމަކީ ﷲއަށް ޛިކުރުކުރުމުން އިންސާނާގެ ހިތަށް ލިބޭ ހަމަޖެހުމެވެ. އަދި ﷲ ގެ އެންމެބޮޑު ޛިކުރަކީ ޤުރުއާނެވެ.

ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުން އެއަށް އަމަލުކުރުން

ޤުރުއާން އަޑުގަދަކޮށްގެން ތަރުތީލުކޮށްގެން ކިޔުން އެއަށް ޝަރަފުވެރިކަމެވެ. ހަމައެކަނި ކީރިތި ރަސޫލާގެ ސުންނަތެވެ. އަސްބާބުތަކުންނަކީ رسول الله ﷺ، އެބަޔަކުން ތަރުބިއްޔަތުކުރެއްވީ

އުންމަތަށް ނަމޫނާއެއް ކަމުގައި ހުރަހަގުއްވި ބައްކާލުމުންނެވެ. އެބައްކާލުމުންނާ ބައްޔަތުން ވާރިދުވެގެން ތަޢުލީމުކުރައްވައިގެން. "އެބައްކާލުމުން ޞަޙާބީންގެ އާދަކަމީ ތަސްލީމުކުރައްވާ، އެއާދަކަމަން ބަލަހައްޓަވަމުންދެއްވައި ޤުރުއާނި އެގެން އާދަކަމީ ތަރުބިއްޔަތުކުރައްވަމުންނެވެ." އަދި ހުރި އެބައްކާލުމުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ وَالْعِلْمَ وَالْعَمَلَ جَمِيْعاً" "އަހަރެމެން ޤުރުއާނާއި، އެކު ޢިލްމާއި، އަދި އަމަލް ބަލަހައްޓުން އުނގެނުނީ އެކުއެކީގައެވެ." އަދި ކީރިތި ޤުރުއާނާއި އެއާ ވާޖިބުވެގެންވަނީ ބަލަހައްޓަން ކަމުގައި ދަސްކޮށް ކަނޑައެޅުމުގެ ޤުރުއާން ހަމަ ކިޔަވައިދިނުމަކުން ނުވާނެއެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވައިދީގެން ޤުރުއާނާ އަދި ހަމައެކަނި ޢަމަލުކުރުމުގައި ބަލަހައްޓަވަމުންނެވެ. الله ގެ ރަސޫލު ޢަމަލުކުރާ ... الله، ... ނުމެވެ. رضي الله ގެ ރިވާޔަތުން نوّاس بن سَمْعان ގެ ރިވާޔަތުން ހާމަވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވައިފައިވާނެއެވެ. "يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِيْنَ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ بِهِ، تَقَدَّمُهُ سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ، كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظِلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ، بَيْنَهُمَا شَرْقٌ، أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا" (رواه مسلم) މާނައީ: "ޤުރުއާނާއި، އެ ޤުރުއާން ކިޔަވައި އެއަށް ބަލަހައްޓަމުން ދިޔަ މީހުން ޤިޔާމަތް ދުވަހު ގެނެވޭނެއެވެ. ބަޤަރާ ސޫރަތާއި އާލުޢިމްރާން ސޫރަތް އިސްވެ ކުރިއަރާނެއެވެ. އަދި އެދެސޫރަތް ސޫރަތް ދެވިލާގަނޑެއް ނުވަތަ ކަޅުކުލައިގެ ދެހިޔަލު ތަކަށް ވާނެއެވެ. އެދެ ސޫރަތުގެ ދެމެދުގައި ވިދުވިދާ އަލިކަން ވާނެއެވެ. ނުވަތަ އެދެ ސޫރަތް،

ސަމާލުކަމަކަށް އުފެދިފައިވާ ދުނިޔަވީކަމުގެ ދެބައިގަނޑު ވަކިވައިގެން ތިބެނީވެ. އެދި

ޝަރީޢަތުގެ އުސޫލުތަކާއި (އެބަހީ ޤުރްއާނާއި ހަދީޘުގެ މިނިވަން) ޤަބޫލުކުރުން (اللهގެ

ހުކުމަތަކަށް) އެދި ޝަރީޢަތް ހިފެހެއްޓުމުގެ ދާއިރާއަކަށް ލާޒިމުވެގެން. (އެބަހީ އާދައިގެ

ޙުކުމްތަކާއި ކިޔާތޮރުވެރިވުމުގެ މެދުގައި) " ދެން ދީނުގެ ރައްކާތެރިކަން އެބަހީ ސަބަބުތަކުން

ބެލުމަކީ އިޖުތިހާދުގެ އަސާސެއް، ހިމެނޭ ދީނުގެ ހުކުމްތަކަށް ހަމަތަކެއް

ލިބިގެންދޭ ދެއްކުމެއް ޢިލްމުވެރިން ސިފަކޮށްދޭކަމުގެ ކުރިމަތީގައި ދާއިރާ ކަނޑައަޅާ ފަރާތަކީ، އެއީ

އެހެންނަމަވެސް ޢިލްމުވެރިންގެ ދަރަޖަ ކިޔަވާ މަތިވެރި ދަރަޖަ އެބަހީ ޢިލްމުވެރިން

ބޭނުންތެރިކަމުގެ ދަރުމަތަކީ ހެދުމެއް، ބޭނުންކުރާ ދުނިޔެއް ޢިލްމުވެރިން އަށް

ނިޔާވުމަށްފަހު ސާބިތުކަން ވަކިވާނެއެވެ. ރަސޫލުالله ﷺ ގެ ޙަދީޘުގައި

އިރުޝާދު ދެއްވާފައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول

الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "إِنَّ اللّٰهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَاماً وَيَضَعُ بِهِ

آخَرِيْنَ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ތިމަންކަލާނގެ ޢިލްމުވެރިންގެ ދަރަޖައިން

ބައެއް މީހުން الله މަތިވެރިކުރައްވަވައެވެ. އަދި އެހެންބައެއް މީހުން

ދަށްކުރައްވައެވެ." މިއަދު ދުނިޔޭގައި ޢިލްމުވެރިން ބޭނުންވަނީ

ހަމަޖެހުމުގެ ދަރުމަކަން ޢިލްމުވެރިން ދީނުގެ ބޭނުންކުރާނެ ތަރިކައެވެ.

ޢިލްމާ ދަރުމަ ދުނިޔާގެ ތަކެތި ހެޔޮވެރި ކާމިޔާބު ތަރުބިއްޔަތު

ދަރުމަގެ ޢިލްމުގެ ބޭނުންހިފުން ޢިލްމުވެރިންގެ ހަރަކާތް ތަރުބިއްޔަތު ހުރިހާ

ޢިލްމުވެރިންނާ ދީނުގެ ޢިލްމުވެރިން ވަރަށް ބޭނުންވޭ. ދީނުގެ އެހީތެރިކަމެވެ!

ޢިލްމުވެރިންގެ ތަރުބިއްޔަތު ދަރިވަރުން ގެންގުޅެނީ ފަސޭހަ ވާހަކައެވެ. އަދި ނަސީހަތްތެރިވުމުގެ

އިލްމުގެ ސަބަބުން ޢިލްމުވެރިން ނަފްސާނީ ކަމެއްގެ. އެހެނިހެން

ޢިލްމުވެރިންގެ ދަރަޖަ ހުރިހާ ތަރަޖަމާކުރާ އެކި ދަރަޖަތައް ވަރަށްބޮޑު ހަމަ އަދި

އާދޭ ނަރީދަކުން ދުރުވެއްޖެ މީހާއަށް އެޤުރުއާން ޙިފާޡުކޮށްދެވުނުގައި ޝަރުޢީގޮތުން ފަރުދުވެގެންވޭ. އަދި އޭނާގެ ބައްޔަކީ ބުއްޔަ ޙާލުކަންތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެކެވެ.

ޤުރުއާނަށް ތަރުޙީބުދީފައި ވާ ކަމުގެ ރިވާޔަތްތައް ހަމަ ގިނައެވެ. ޤުރުއާން ކިޔަވާ ލަޤުބު ޙަސަނުވެފައިވާ މީހުންގެ ދަރަޖަ މަތިވެގެންވާ ކަމަށް ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންގެ ތެރެއިން ގިނައެވެ. އަދި ޤުރުއާނުގެ ހިތުގެ އާޔަތްތަކާ ކަމަށް ހިތްދަސްކުރުމަކީ ޤުރުއާނުގެ ޙާފިޡުންގެ ފުރިހަމަކަމެވެ. ޤުރުއާނުގެ حافظ ނަބިއްޔާ ﷲ ގެ ރަސޫލާގެ މަޤާމަށް ބަލާއިރު. އަދި ވަރަށް މަތީ ދަރަޖަ ބާއްވާ ދަރަޖައެވެ. ސަލަފުންނާއި ޤުރުއާނުގެ ﷲ ގެ ވަޙްޔަށް އަޅުއްކޮށްގެންވޭ. ވީމާﷲ ތިޔަމަނާ ކިޔެވިފަދައިން ޤުރުއާނުގެ ފަސްޖެހި ތަރުޖަމާވެ. عبد الله بن عمرو ގެ ރިވާޔަތް ދެއްވާވެދެއްވައިފި. ޤުރުއާނުގެ ވާހަކަ ވިދާޅުވެއްވުމެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއްވެއެވެ. "يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ: اِقْرَأْ وَارْتَقِ، وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا، فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَأُهَا" (رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنسائي) މާނައީ: "ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރި މީހާއަށް ބުނެވޭނެއެވެ. (ޤުރުއާނުގެ ފަހުކޮޅަށް ތަޖުވީދާއި) ކިޔަވާށެވެ. ތިރީގައިވާ ދަރަޖަތަކަށް މަތިވެރިވާށެވެ. އަދި ދުނިޔޭގައި ތިބާ ތަރުތީލުކުރި ގޮތަށް ތަރުތީލުކުރާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިބާގެ ދަރަޖަ ހުންނާނީ ތިބާ ކިޔަވާ އެންމެ ފަހު އާޔަތެއްގެ ގާތުގައެވެ." ނިކަން ވިސްނާލާ. ބައްލަވާލާށެވެ. ކީއްވެތޯ ފަދައިން ޤާރީއާއި ޙާފިޡުންނަކީ ކަލާނގެ ބަދުހަނެހަ ޤަރާރެއްވެސް ހަމަހަ އެޤުރުއާން ނުކިޔާ ވަކިވީ ކިޔަވާ ކޮންބައެއް ކަމެއްތޯ! މުސްލިމުންނަށް އުޅުމުގެ ޤާއިމުކުރުއްވާ ޤުރުއާން ތިލާވަތުކުރުމުގެ ފުރުޞަތެވެ.

ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށްކިޔަވާ ކުއްޖެއްގެ މައިންބަފައިންނަށް ވެވުމަޔޭވެސް ބާއްޖަވެރިކަމެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުވާންގެއްވި معاذ الجُهَني ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِماَ فِيْهِ، أُلْبسَ وَالِدَاهُ تاَجاً يَوْمَ الْقِياَمَةِ، ضَوْءُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوْتِ الدُّنْياَ لَوْ كاَنَتْ فِيْكُمْ، فَماَ ظَنُّكُمْ بِالّذِي عَمِلَ بِهَذَا؟" (رواه أحمد وأبو داود وضعفه الألباني) މާނައީ: "ޤުރުއާން (ހިތުދަސްކޮށް) ކިޔަވައި، އޭގައިވާ ގޮތުގެމަތީން ޢަމަލުކުރާ މީހާ ދަރިންނަށެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހު އޭނާގެ މަންމައާއި ބައްޕަގެ ބޮލުގައި ތާޖެއް އަޅުއްވާނެއެވެ. އިރު ދިއްލަވިރުންގެ އޭގެތަކުގައިވާނަމަ، އެއިރުގެ ދިއްލުމަށް ގެތަކުގައި ވުރެން ވާހަމައިރުވެރި ބޮޑު އޭގާގެ އަލިކަން ދިއްލުމުގައި ދިޔަކަމަށް ވާނެއެވެ. ދެންފަހެ، އެގުރުއާނަށް ޢަމަލުކުރި މީހާ ބޮޑުކަމުން ދިއްލައިވުމުގެ ހާލަތަ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟" (އެބަހީ އޭނާގެ މަންމައާ ބައްޕަގެ މަޤާމައި މަންޒިލަށް އެއީ ކަލުގައިވާނު ކަމެއް އޭނާގެ މަޤާމައި މަންޒިލު ކިހާ މަތިވެރިވާން ހުއްޓެވެ!)

ޤުރުއާނަކީ ހިތްމައް ތަރުސަންކަށް ދަރުކާވެ. ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރުމުގެ ތަރުހީބުދިނުމައްޖެ މިހާރުން ދަރުނިޔާ ބާއްޖަވެރިކަމެއްޖެއެވެ. ކަލި އޭގެ الله ގެ ނިޢުމަތުތަކުގެ ތެރެއިން ވަރަށްބޮޑު ނިޢުމަތެކެވެ. ޤުރުއާން ހިތުދަސްކޮށް އެހެއްދުން ޖެހިކަމަށްފިލި ދަރުނަށެވެ. މާތްالله އެކަލޭ ދިލާ ނަޢަކާއަން ބާރާތުކުރައްވިއެވެ. ޤުރުއާނުގެ حافظ ނަރަކި الله ގެ ހޯއްބަ ދުވާލުންދުވެ. ކައުމު ދުސްކިމަކުވެސް މަސައްކަތްކުރަންވި الله ގެ ކާރުލްކުޅު ހިތުދަސްކުރުމަށެވެ. މަސައްކަތްކުރަނިކް

މީހާއަށް الله ތައުފީޤުދެއްވާފައެވެ. ޤުރުއާން އެއްކޮށް ހިތްދަސްކުރެވި ކަމުގައި ވިޔަސް ޤުރުއާނުގެ ކޮންމެވެސް މިންވަރެއް ހިތުގައި ހުރުން ކޮންމެހެން ލާޒިމުވެ. ސަބަބަކީ ނަމާދުގައި ޤުރުއާން ކިޔަވަން ޖެހޭތީއެވެ. އެމީހެއްގެ ހިތުގައި އެއްވެސް މިންވަރަކަށް، ޤުރުއާނުންނާ މުސްލިމަކަށް ވެގެންނުވާނެއެވެ. އެހެނީ މީހާގެ މިސާލަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ދާމްالله ޢުއްސުންޖެއްވި عبد الله بن عبّاس ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ" (رواه الترمذي وصححه وضعفه الألباني)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެމީހެއްގެ ހިތުގައި ޤުރުއާނުގެ އެއްވެސް މިންވަރެއްނުވާ މީހާގެ މިސާލަކީ ވީރާނަވެފައިވާ ގެއެއްގެ މިސާލެވެ." އެހެންކަމުން ޤުރުއާނުގެ ކޮންމެވެސް މިންވަރެއް ކޮންމެ މުސްލިމަކުވެސް ދަސްކުރުމަކީ ލާޒިމު ކަމެކެވެ.

ޤުރުއާނަކީ ބަލީގެ ޝިފާއެވެ.

ޤުރުއާނަކީ އާދަމްދަރިކަލުންނަށް ހިދާޔަތެކެވެ. މުއުމިނުންގެ ޝިފާއެކެވެ. ތަޤްވާވެރިންގެ ނޫރީ އިލްމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެއީ الله ގެ ގަދަފަދަގޮތް ފާޅުވެ. އަދި ބިރުވެރިކަމާ ޢިލާޖެވެ. އެއިން ކަސްރަތުވެގެންނުދާ ސިފަތަކެއްގެންނެވި ތަޤްދީރެވެ. އާދެ ޤުރުއާނީ ދުޢާއެވެ. އެޤުރުއާނުގެ ކަލާމެވެ. ގިނަގިނައިން ކިޔަވަން ބާރުއަޅުއްވާ ކަލާމެކެވެ. އާދެ އަޤީދާއަށް ހިތްތަކާ ކަލާމެކެވެ. އޭގެން އިސްލާމީ ބަދަލުތަކަށް

އިސްލާމީންނާބެހޭ ހުކުމާ އިޖުތިހާދު. އެދުވާރާ އެއްގޮތަށް ބުނެދޭ މިހާ
ޤާނޫނުބުނެދޭ. އަދި އެދުވާރާ އެއްގޮތަށް ޚިލާފުކުރުމަކީ މިއާއި އަދާ
ބަޔަކުވެއްޖެއެވެ. އަދި އެދުވާރާ އެއްގޮތަށް ބުނެވެނީ މިހާ
ބަދަލުވެރިވެއްޖެއެވެ. އަދި އެދުވާރާގެ މަގަށް ދަޢުވަތުދިނީ މިހާއަށް
ހިދާޔަތް ލިބިއްޖެއެވެ. އަދި ކިބުލުވެރިކަމުން އެދުވާރުން ދުނިޔަވީއިގެ މިހާ
اللّٰه ހަމައްލުކަމަށްވާނޭވެ. އަދި އެދުވާރުން ނުން އެއްނޭ އެއްކަލަނ
ހިދާޔަތް އެދިއްޖެ މިހާ اللّٰه ވަގުތުކަމުދަރަށްވާނޭވެ. اللّٰه
ވަރިކަމެއް ވާދިވެއެވެ. ﴿ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا
يَضِلُّ وَلَا يَشۡقَىٰ ۞ وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا وَنَحۡشُرُهُۥ يَوۡمَ
ٱلۡقِيَٰمَةِ أَعۡمَىٰ ۞ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرۡتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرٗا ۞ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتۡكَ
ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَاۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمَ تُنسَىٰ ﴾ [طه: ١٢٣ – ١٢٦] މާނައީ: "ފަހެ ތިމަންކަލާނގެ
ބަސްބަހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ހިދާޔަތެއް އައުމުން، ދެން ތިމަންކަލާނގެ
އެހިދާޔަތަށް ތަބާވެއްޖެ މީހާ ދުނިޔޭގައި މަގުފުރެދި ނުވާނެއެވެ. އަދި ދަރުމަތެރިކަން
ނުލިބޭނެއެވެ. އަދި އަވަސްކަމާއި ނުލަބާނީއެވެ. އަދި ތިމަންކަލާނގެ
ޛިކުރުން ފުރަ އަނބުރައިގަތީ މީހާ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
އުމުރަކަށް ވަރަށް ދަތި ދިރިއުޅުމެކެވެ. އަދި ޤިޔާ
ދުވަހުން ޤިޔާމަތް ދުވަހުގައި ދަށްކަނުގައި ފާޅުވެގެން ކަލޭ މުޅިއެގެ
ގުނަވާ. ޤިޔާ ދަރުމަވާނެއެވެ. އެ ދަހާރަ ބާރަކަށް ބަސްކުރުނ!
މިއަދާ ކަލޭ މުޅިއެގެ ގުނަވަނީ ދަރުމަތެރިކަމާ ހިތްގެއްލުމެވެ؟
ދުނިޔޭގައި މިއަދާ ފުރުނަ މުހަލާ ކަލޭގެއެވެ. اللّٰه ވަރިކަމެއްވާނޭވެ.

ތިމަންﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ތިބާގެ ގާތަށް އައުމުން، ނޫރާއިރާސްތާއް ތިޔާ ހަނދާންނަށްޓަކައި ކުރައްވައިން މިއަދު ތިބާގެ ދަރިންވަސް ހަނދާން ނަހަތަރައިގެން ފަސްތަކެއްވެ." ކަލާ މިއާދެވަރަކަށް ޒިކުރު ބާރުވެރިކޮށްވާށެވެ. އަދި އެގެ އެތިކު ކުރިޔަށް ވަޙީ ފުރުޤާނެވެ. އަދިވަސް ﷲ ވަޙީކުރައްވާވަޙިވެއްވެ.

﴿قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ وَكِتَٰبٞ مُّبِينٞ ۝ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ﴾

[المائدة: ١٥ – ١٦] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ނޫރާއި ފާޅު ބަޔާންވެގެންވާ ފޮތެއް އައީއެވެ. ކަލާނގެ ރިޟާވަނތަކުގެ ތަބާވެއްޖެ މީހުންނަށް ސަލާމަތުގެ މަގު ހިދާޔަތްކުރައްވަނީ ﷲ، ސުވާބުވެދާނެ ނުވަތަ ހިދާޔަތް ދެއްކެވުމަށް ތަޢުލީމްއެރުވީ ކަލާނގެ ތަފްސީރުގެ މަގުވަށެވެ. މިހުރިހާ ހަތަރު ކަލާނގެ އިރުއާދުފުޅާއި ކަލާނގެ އިޒުނަށާއި (ޢިލްމަށާއި) އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން (ހިދާޔަތާއި) އަލިކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުއްވާށެވެ. އަދި ކަލާނގެ ސީދާމަގަށް ހިދާޔަތް ދަލާލަތްވެއްވެ. ތިމަންނާއަށްވުރެ ގިނަދުވަހުގެ ފަހުން "ޝަރުޢީ ކިބައި ޙަޟުރަތް ޙަދީޘުން ނަބިއްޔާ ﷺ محمّد އަށް ކުރެއްވި ނިޢްމަތް ﷲ ބަޔާނުކުރައްވަވެއްވެ.

﴿الٓرۚ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ لِتُخۡرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِ رَبِّهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ﴾ [إبراهيم: ١] މާނައީ: "މިއީ ތިމަންﷲ ބާވައިލެއްވި ފޮތެއް ކަލާކަނ ދަޢުވަތު ތިބާޔާ، ތަފްސީރު ފުރަތަމަ، ބާރުވެރިކޮށްވަން އެކަލާނގެ ޝަރީޢަތެއް ހުރިގޮތުގެ ތަފާތުތަކުން މީސްތަކުން ޢިލްމަށާއި (ޢިލްމަށާއި) އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން (ހިދާޔަތާއި) އަލިކަމުގެ ނަޙުވަށް ނެރުއްވުމަށެވެ. (ހަމައެ)

ބަޢްދު ކިބައިފޮށިގެންނާ އިލްހާމްތެރިވެގެންނާ الله ގެ މަގަށް ނެރުއްވުމަށެވެ." ޤުރުއާނުގެ މަޤްޞަދަކީ މިއެވެ. އިންސާނާ، ކާފިރުކަމުގެ ތެރެއިން އިސްލާމްކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުއްވުމެވެ. ޝިރުކުގެ ތެރެއިން ތައުޙީދުގެ ތެރެއަށް ނެރުއްވުމެވެ. ޖާހިލުކަމުގެ ތެރެއިން ޢިލްމުވެރިކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުއްވުމެވެ. އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން އަލިކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުއްވުމެވެ. ޤުރުއާން، އިންސާނާ އިންސާނަކަށް ހަދައިދެއެވެ. މަގު ގެއްލިފައިވާ މީހާއަށް މަގު ދައްކައިދެއެވެ. ޖާހިލަކު ޢިލްމުވެރިއަކަށް ހަދައިދެއެވެ. ދުޝްމަނަކު ދޮސްތެރިއަކަށް ހަދައިދެއެވެ. ބިރުވެރިޔަކު ސުލްހަވެރިޔަކަށް އަމާންވެރިއަކަށް ހަދައިދެއެވެ. ޤުރުއާނުގެ ހިދާޔަތަކީ މިއެވެ.

އޭ الله ގެ އަޅުތަކުންނޭވެ! އިލްމީ ދަރުސްތަކުގެ ޙާޟިރުކުރައްވާށެވެ. މިސްކިތްތަކުގެ ޙަލަޤާ ދިރިއުޅުމުގައި އިލްމީ ދަރުސްތަކާ ބަޙުޘުކުރައްވާށެވެ. އެއާ އަހްލުޛިކުރުން ސުވާލުކުރައްވާށެވެ. ކޮންމެ މިހާރު ކޮންމެ ތަނެއްގެ ދުވަހަކުން الله ގެ ރަސޫލާ ތަޢުލީމުކުރެއްވެވި މިހާރެވެ. ވަޒީފާއި ކަމިއާރާއިން މީހާގެ ދިރިއުޅުން ޤުރުއާނާއި ސުންނަތާ އެއްގަމަކާއި ބައްޓަންކުރި މިހަކަށެވެ. އެޔަކީ މިހުންގެ ޢަބްދަމެންތެރިޔާވެސް މަގުދެކެނިހެޔާވެސް اللهއެވެ. الله އެކަލާނގެ މަގުދެކެނިހެއް ކަލޭގެއްކާރިގެ އަދި ޢަބްދަމެންތެރިއެއް ކަލޭގެއިވެއްޖެ މީހާގެ ބައްޖަވެރިކަމާއެވެ!

بَابُ التَّعَلُّم (އުނގެނުމުގެ ބާބު)

ކޮންމެ އިންސާނަކީވެސް ދުނިޔޭގައި ތަފާތު މަސްއޫލިއްޔަތުތަކެއް ތަންފީޒުކުރަން ޖެހޭ މީހެކެވެ. ފުރަތަމަ މަސްއޫލިއްޔަތަކީ އިންސާނާގެ ތަޢުލީމު ދުވަސްވަރެވެ. މިދުވަސްވަރަކީ އިންސާނާއަށް އެއްވެސްކަމެއްގެ އަހުލުވެރިކަން ލިބިގެންވާ ދުވަސްވަރެއްނޫނެވެ. މިދުވަސްވަރުގައި އިންސާނާއަށް ހުރެއް ނުބައި ވަޒީފާއެއްނުވެއެވެ. އަދިޔާއެއްމަ! ކާއެއްކަމެއް ބާއްވާއެއް ވަޒީފާއެއްނުވާނެއެވެ. އެވަގުތު އިންސާނާގެ އަޚްލާޤީކަން އަރާ ކޮންމެ އެއްކަލަ ކާއެއްކަމެއް ކަމުގައި އޭނާ ހިކުމެއެވެ. މިމަރުޙަލާ ކަސްރަތުކުރަން ފަރު ވާހަކަދެއްކުމަން ކެރޭދުށްތޮރިވާ މަސްއޫލިއްޔަތް އިންސާނާ ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ކޮށްކޮށްގެން ވަރަށް މަސައްކަތްތެރިވެގެން ވާހަކަދައްކަން ދަސްކުރެވެއެވެ. ފަހު މިމަސައްކަތުން އިންސާނާއަށް ހުރިހާބައި ވަކިވާން ފަށައެވެ. އަމިއްލަ ފުށުން ބައްޔެއްކޮށްކަން އުނގެއެވެ. އަދި ފުރަހަ ބޭއްޔެއްކޮށްކަން އުނގެއެވެ. މިމަރުޙަލާ އިންސާނާއަށް އާދާގެ މައިން ބަޔައިން ތަޢުލީމު ހާސިލުކުރުމަށް އާދޭ ތަޢުބީރު ފަހު ވާހަކަދައްކަ. ފަހު މިމަރުޙަލާއިން ފުރިހަން އާދޭ ތަޢުލީމު އުނގެނުމުން ކޮށް އާދޭ ބާރުވާ ވާހަކަދައްކަން ވާޖިބުވެއްޖެ، އާދާއަށް ވަރަށްގިނަ އިލްމު ހާޞިލުވެއެވެ. އަދި މިއީ އިންސާނާ މުހައްމަދުކަށް ވާހަކަދައްކައެވެ. ދުރުން ބަރުކަތު ގަނަވަސްތަކަން ކަރުވާ ޙަވާލުކުރު ތިޔައްޔުމަނޑުކައި މަޑުއިކަތުން ކަނޑުއެރުވާ ވާހަކަދައްކައެވެ. ފަހު

މިމަރުޙަލާއަށް އިންސާނާ ވާޖިބުވެއިރު، އޭނާ މިދުނިޔެއަށް ފޮނުއްވުނު މަޤްޞަދާއި އޭނާގެ ޒިންމާ އޭނާ އަދާކުރަންޖެހޭ ޙައްޤުތައް އޭނާއަށް އުނގެން ޖެހޭނެއެވެ. ތަރުބިއްޔަތަކީ الله ﷻ ދީން ބަޔާންކުރައްވާ ގޮތުގެމަތިން އަދާކޮށްދޭނެއެވެ. މިއަދާކުރުމަށް އަދާކޮށްދިނުމުގެ ޝަރުޢީ އެކުލަވާ މިމަރުޙަލާއަށް ވާޖިބުވެއިރު، ތަރުބިއްޔަތު ކުޑަކުދިން ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމުގައި ތަރުބިއްޔަތު ކަމުގައިވެއެވެ. الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ޝަރުޢީ އަޙްކާމް ކަމުގައިވެއެވެ. އަދި މިއާއި ކުރުމަށް ކުރިޔަށް ނުވާނަމަ، الله ގެ ޙައްޤުތަކާއި އަޙްކާމް ބަޔާންކުރުން ފިޔަވަޅުތައް ތަރުބިއްޔަތުގެ ޤާނޫނު ކަށަވަރުކުރެވެއެވެ.

ތަރުބިއްޔަތު ތަޢުލީމީ ތަރުބިއްޔަތުގެ ކުރުމަށް ޢިލްމީގޮތުން އަމުރުކުރައްވާފައިވެއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "مُرُوْا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِيْنَ، وَاضْرِبُوْهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِيْنَ، وَفَرِّقُوْا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންނަށް، ކުދިންގެ ހަތްއަހަރުގައި ނަމާދަށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ. އަދި ކުދިންގެ ދިހައަހަރުގައި އެކުދިންގެ މައްޗަށް އަދަބުދޭށެވެ. (ޖެހުމަށް ދިނުމަ) އަދި ބިސްތަރުތަކުގައި އެކުދިންނާ ވަކިކުރާށެވެ. (ޖެހުމަށް ދިނުމަ) ތަރުބިއްޔަތުކުރުމަށްޓަކައި ގުޅުން ނިދިނުކުރާށެވެ.)" ފަހު މިއުރުގައި މައިންބަފައިން އުޅުނުގެ ތަރުބިއްޔަތު ދިނުމަށް ތަޢުލީމާއި ދިނުމަށް ފިޔަވަޅު އަޅާފައިވާ ޒިނދަގީއެވެ. އަދި މިއުރު ފަހަރެއް ޖަޒީރާތަކަށް، ދީން އެކަން ކުރުމަށް މާފަތްކަމެއް ނުވާނެއެވެ.

މިއަދު އިސްލާމީ ދުޢާތުންގެ ދަޢުވަތުގައި ބޭފުޅުން އަންނަ
ޢުލަމާއުންނަށް، އުޞޫލުންގެ މައިންބަފައިން ދީނީ ތަރުބިއްޔަތު ނުދިނުމުގެ
ސަބަބުން ވަރަށް ހިތާމަފުރި ނަތީޖާތަކާއި މަންޒަރުތައް ފެންނަމުންދެއެވެ.
ދަރިން މައިންބަފައިންނާ އަރާރުންވެ، ހަޖުރުކުރު އެއްކޮޅުވެރިވައި، އެދެވިގެން
އެކަނިވެރިކޮށްލާފަވަން ފެނެއެވެ. މުސްކުޅި އުމުރުގައި އެހީތެރިކަމާއި،
އަނގޮޓިކަމާއި، ހިތްހަމަޖެހުން ދިއްލޭކަމުގެ ފޮނި އުންމީދުތަކާއި ބޮޑުކަމާ
ދަރިފުޅު، އެންމެފަހުން ވެގެންދަނީ އެދުވިހުންގެ ހޮޅުން ކަރުނަ އޮހޮރުވައިދޭ
ސަބަބުތަކެވެ. އުމުރުގައި އަހަރުމަން ބޮޑުންނާ ދުވަސްވީ ވެގެންދަނީ
ހިތާމައިގެ ދުވަސްމަތިކަކަށެވެ. ޗަރަން ދިނިކަން ޙިބުވަން އެދުނުއެދުން
ވެގެންދަނީ ހިތާމައިން ފޮޅުން ކަރުނަ ފުރިކަށެވެ. މިކަމުގައި
ކުށްވެރިންނަކީ ކާބަފައިންނެވެ! މިކަމުގައި ކުށްވެރިންނަކީވެސް ބަދުނަޞީބުގައި
މައިންބަފައިންނެވެ. ދަރިންގެ ތަރުބިއްޔަތުގައި މައިންބަފައިން މަސްއޫލިއްޔަތު
އުޞޫލުންނަށް ހުރަސްގެ ތަރުބިއްޔާއި ތަރުބިއްޔަތުދިނުމަށެވެ. އެތަރުބިއްޔާއި
ތަރުބިއްޔަތުގައި އުޞޫލުން ހިފަހައްޓަން އަންނައިރު، އުޞޫލުންގެ އުޅުމާއި
އަޚްލާޤު ހުންނަނީ ދުވިން ފާސިދުވެފައެވެ. ހުތުރުކަން ދުޢާކުރުމުގެ އެކުރުމަށް
މިމަންޒަރު ފެންނަމުންދާއިރު، މިކަމުން އިބުރަތް ހާސިލުކުރަނީ ކިތައް
މައިންބަފައިންބާވައްތޯ! ދަންނަނަތޯ. ދަރިން ބޭނުންވާނީ އުލުދީންގެ
ޢަމަލުގައި އަޑުން ބިންގާލުގެ މަތްކަށްޓެވެ. "ކާއްޓަކަށް އެޅި ބިންގާ ކާއްޓާ
ހަމައަށް ނުފިޔަސް އެނބުރޭ ހަމަ ކާއްޓަކަށެވެ." ދަރިންގެ ފުރަތަމަ
މަދުރަސާއަކީ އުލުދީންގެ މައިންގެ އުނގެވެ. ރަޙިމަހުﷲ ތުއްސުންގެއްވި
އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول

الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ" (رواه البخاري) މާނައީ: "ދުނިޔެއަށް އުފަންވާ ކޮންމެ ކުއްޖެއްވެސް އުފަންވަނީ ފިޠްރަތުގެ މައްޗަށެވެ. އެކުއްޖާ ޔަހޫދީއަކަށް ނުވަތަ ނަޞާރާއަކަށް ނުވަތަ މަޖޫސީއަކަށް ހަދަނީ އެކުއްޖާގެ މައިންބަފައިންނެވެ." ފަހެ ތަރުބިއްޔަތުގެ އަހައްމިއްޔަތު އެކުދިންގެ މުސްތަޤްބަލު ބާއްޖަވެރިކުރުވޭނީ އެކުދިންނަށް ދީނުގެ ތަޢުލީމު ދެވިގެންނެވެ.

ޢިލްމު އުނގެނުމުގެ ހުކުމުގެ ދަރަޖަތަކެވެ.

ދީނުގެ ޢިލްމު ބާސްވެރިކޮށްދޭ ހުކުމުގެ ދަރަޖަތަކެވެ. ކަންތައްތަކުގެ އެއްބަޔަކު އުނގެނުން ވާޖިބު ޢިލްމުތަކެވެ. މިދެންނެވި ޢިލްމަކީ ދީނުގެ ފަރުޟު ޢިލްމެވެ. މިޢިލްމު އުނގެނުމުގެ އެއްބަޔަކު އުނގެނުން ފަރުޟުކިފާޔަތެވެ. އެއީ ދީނުގެ މުހިންމު އެއްބައިމީހުން އުނގެނުން ވާޖިބު ޢިލްމު އުނގެނުމަކީ ދީނުގެ ވާޖިބެކެވެ. ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެއް ވާއިރު ނުވަތަ އެއްބަޔަކު އުނގެނުން ފަރުޟުކިފާޔާއެވެ. الله ވަޙީކޮށްވެވޭ ކަމެކެވެ. ﴿وَمَا كَانَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةٗۚ فَلَوۡلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرۡقَةٖ مِّنۡهُمۡ طَآئِفَةٞ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوۡمَهُمۡ إِذَا رَجَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَحۡذَرُونَ﴾ [التوبة: ١٢٢] މާނައީ: "އަދި ހުރިހާ މުއުމިނުން އެއްކޮށް ޖިހާދަށް ނިކުތުން އެކަށީގެންވާ ކަމެއްނޫނެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ޖަމާޢަތަކުން ބައެއް، ދީން އުނގެނުމަށް ނިކުތީ (އެބައި ދީނުގެ ޢިލްމު ބާސްވެރިކުރުމަށް) ނިކުތުން ނުވީ ކީއްވެގެންތޯ! އަދި އެއީ (އެބައިމީހުން ޢިލްމު ބާސްވެރިކުރުމަށް) އެބައިމީހުންގެ ގައުމު،

އެބައިމީހުންގެ ޒަހުދުގެ ދިސްކަވަކުން ހަހުދުން (الله ގެ އަމުރުފުޅުތަކާއި ނަހީތަކުން) އެމީހުންނަށް އިންޒާރުކުރަނެވެ. އަދި އެބައިމީހުން (الله އަރާއި އާޚިރަތްދުވަހަށް) ބިރުވެތިވުމަށްޓަކައެވެ." ދީނުގެ ފިޤްހު ޢިލްމުގެ މުޢާމަލާތު ދީނުގެ އުޞޫލީ މަސްއަލަތަކާއި ފިޤުހީ މަސްއަލަތަކުގެ ޢިލްމެވެ. އަދި ކޮންމެ މުސްލިމަކަށްވެސް އުޅެނަކަން الله ގެ ދީނުގައި ސާބިތުވެ ހުރުމަށްވުރެން އިލްމު ހާސިލުކުރުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ތެރެސްނެތްލިއި އަނަސް ބުނު މާލިކުގެ ރިވާޔަތް ކުރައްވައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ" (رواه ابن ماجة) މާނައީ: "ޢިލްމު ހޯދުމަކީ ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ފަރުޟުވެގެންވާ ކަމެކެވެ." ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ފަރުޟުވެގެން މިވާ ޢިލްމަކީ ކޮންމެވެސް ދީނުން ފަރުޟުން ޢިމާދުން ދީން މަތީގައި ސާބިތުވެ ހުރުމަށް ވަރަށް ހާސިލުކުރަންޖެހޭ ޢިލްމެވެ. އެއީ ޢަޤީދާއާއި ދަންނަވާނަމަ ޝަރުޢީ ޢިލްމެވެ. މިސާލަކަށް الله ގެ އުލޫހިއްޔަތާއި ރުބޫބިއްޔަތު ދުނިޔަވީކާއި، ނަމާދާއި، ޒަކާތާއި، ރޯދައާއި، ޙައްޖުގެ ޢިލްމު ބަޔާންކުރެވުނެވެ. މިއިންފަރަން ޢިލްމު ހާސިލުކުރުމަކީ ޢައިނިއްޔަ ފަރުޟެކެވެ. ދެން ދީނުގެ އެހެނިހެން އުޞޫލީ މަސްއަލަތަކާއި ފިޤުހީ މަސްއަލަތަކުގެ ޢިލްމު ހާސިލުކުރުމަކީ ކިފާޔަތުގެ ފަރުޟެކެވެ. އެބަހީ އެއްބަޔަކު އުނގެނުން ލާޒިމުވެއެވެ. އަދި ދުނިޔަވީ ޢިލްމު އެއިލްމަކީ ބޭނުންތެރި ހިސާބު، އެބައިމީހުންނަކީ އުނގެނުމަށް ކުރިއަރުވާތާއި، މުޖުތަމަޢުގައި އަހަރަން ހުރިހާވަސީލަތް މަސައްކަތްތަކަށް ބައްޓަންކުރުމަށާއި، އާންމު

މީސްތަކުންގެ ހިތްތަކުގައި އުފެދޭ ދީނީސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދާރީވުމަށެވެ. އަދި އެއްވެސް ބަޔަކު މިޢިލްމު ބާނިއްކުން ލިބޭ ކާމިޔާބުތަކަށް ފާހަގަކޮށްލެވޭނެއެވެ.

ޢިލްމު ހާސިލުކުރުމުގެ ފަޟީލަތް

އެހެނިހެން ދުނިޔަވީ ޢިލްމުތަކާ ޚިލާފަށް ދީނީ ޢިލްމަކީ ކާމިޔާބުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ވަޙީގެ ޢިލްމެވެ. އެޢިލްމު އުނގެނުމަށްޓަކައި ނިކުމެނުން މީހާ ފާހިރު ﷲ ގެ ބައްލަވާފުޅުގެ ދަރުމަވައެވެ. އަދި އުމުރުއްޔާގެ އަޖުރު ﷲ ގަބޫލުކުރައްވަވާނެއެވެ. އުމުރަކަށް ﷲ، ސުވަރުގޭގެ މަގު ފަހިކޮށްދެއްވާނެއެވެ. ޢިލްމު އުނގެނުމަކީ ނިކަމެތިކަމުގެ ތެރެއިން ދަސްކުރާ ކުރަނިވި މިހާރު ބަދަލުކުރެވިދާނެ ކަމެއްވެސް ނޫނެވެ. ބަދަލުވެއެވެ. އަދިވިއްޔާ! އުނގެނުމަކީ ކުރަ ބަދަލުވުމުގެ ދުނިޔަވިކަމާއެވެ. ސަބަބަކީ އުނގެނި ކުރަބަދަލުގެ ބިނާވެގެންވާ ޢިލްމުގެ މައްޗަށެވެ. ޢިލްމުގެ ނަތީ އެއްވެސް ކުރަ ބަދަލެއް ބުނެބަ ގޮތުގައި އަރާއެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން الإمام بخاري އެކަލޭގެފާނުގެ ބުޚާރީގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "بَابٌ؛ العِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ" "ބާބާއި ބަދަލުގެ ކުރިން ޢިލްމު" އެކަލޭގެފާނުގެ މިބަސްފުޅުގެ މައްޗަށް އިސްތިދުލާލުކުރައްވާފައިވަނީ ﷲ ގެ ބަސްފުޅެއްގައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾ [محمد: ١٩] މާނައީ: "ފަހެ ދަންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ފިޔަވައި ޙައްޤުގައި އަޅުކަން ކުރެވޭ އެހެން އިލާހަކު ނުވެއެވެ." މިއާޔަތުގައި އެންމެ

ފުރަތަމަ ﷲ އަމުރުކުރައްވާފައި އޮތީ ދެނެގަތުމަށެވެ. އެހެންކަމުން ހުރިހާ ކަމަކަށްވުރެ އިސްވެގެންވާނީ އުނގެނުމެވެ. ދަސްކުރުމެވެ. މިހެންވީމާ ޢިލްމާއި ސަލާމަތާއި ބަރަކާތް ގިނަވެގެންދަނީ ޢިލްމުގެ ސަބަބުން ޢަމަލު ރަނގަޅުވެގެންނެވެ. އަދި ޢިލްމަށް އެދޭމީހާ ޖަންނަތުގެ މަގުގައި، ޖަންނަތަށް ވާސިލުވެއެވެ. އޭނާގެ ސަލާމަތާއި ބަރަކާތް އެނގޭނީ ނުވަތަ ސަލާމަތާއި ބަރަކާތް އެވެ. ޢިލްމު އޮތް ނަމަ ކަލޭގެ ތަރުތީބުފުދޭނެއެވެ. ޤާބިލުކަން ޢިލްމުގެ ސަބަބުން ލިބިގެންވެއެވެ. ރާވާއި ޖަޒާ ދެއްވާނީ ޢިލްމާ ގުޅިގެން ޓެސްޓެވެ. رسول الله ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. "ماَ مِنْ رَجُلٍ يَسْلُكُ طَرِيْقاً، يَطْلُبُ فِيْهِ عِلْماً إِلاَّ سَهَّلَ اللهُ لَهُ بِهِ طَرِيْقاً إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعُ بِهِ نَسَبُهُ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "އެއްވެސް މީހަކު، ޢިލްމު ހޯދުމުގެ ގޮތުގައި މަގެއްގައި ހިނގާފާނަމަ، ކަލޭގެފާނު ބޭރުގެތަކުގައި ﷲ ﷻ، އެމީހަކަށް ސުވަރުގެއަށް ދާނެ މަގު ފަސޭހަކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ޢަމަލު އޭނާ ލަސްކޮށްފިނަމަ، އޭނާގެ ނަސަބު އޭނާ އަވަސްކޮށްނުދޭނެއެވެ."

ޢިލްމު އުނގެނުމަށް ނިކުމެގެން ހުރި މީހާ ހުރީ ﷲ ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައެވެ. ސާބިތުވެފައިވަނީ ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަޙީކުރެއްވި ހަދީޘްގެ ސަބަބުންނެވެ. رسول الله ﷺ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيْلِ اللهِ حَتَّى يَرْجِعَ" (رواه الترمذي) މާނައީ: "ޢިލްމު ހޯދުމަށް ނިކުމެގެން ހުރި މީހާ އެނބުރި ގެއަށް ދާންދެން ވަނީ ﷲ ގެ މަގުގައެވެ." ހަމަ ޢިލްމަށް އެދުމުގެ ސަބަބުން ދުނިޔެ އާޚިރަތުގެ ފައިދާ ލިބިގެންވާނެއެވެ. ހަމަ

އިލްމު ހާސިލުކުރުމަށްޓާ ކުއްޖާ، އުކުއްޖާގެ މަޤްބޫލުކޮށް ހަމަހަމަ ތިބުމުގެ

ކުރިން (އުޅަނި ޝައިޚަށް ތިބުމުގެ ކުރިން) އުކުއްޖާ ނިޔާފައްޖެހޭނަމަ،

ދުނިޔޭގެ ބައްޓަންކުރަން އުކުއްޖާއަށް ނުލިބުނު ކަމުގައި ވިޔަސް، އުކުއްޖާގެ

އާޚިރަތް ބައްޓަންކުރައްވާނީ ކަރަންކުރެވޭނެ ހަސަދެއް ނަމަވެސް ބަހައްޓައިދެން

ޖެހޭ ނުކުތާއަކީ މިޚިޔާލު ސަލާމަތާއި އަޤީދާއް ޔަޤީނު ﷲ ގެ

ރަޙްމަތްގެ ހިމާޔަތުން ހެދިމަށްޓަކައި އިލްމު ހާސިލުކުރާ މިއަދަކުވެ. ދުނިޔޭގެ

ޖެހަކަށްޓަކައި އިލްމުހާސިލުކުރާ މިއަދަކު ފެށުން ނިމޭނެއެވެ.

އިލްމު ހާސިލުކުރުމަށްޓަކައި ދަތުރުކުރުން

ޞިއާބުއްޖާ އިލްމު އުނގެނީ ދުވަސްވަރު މުދައްރިސާ

ސަލަފުންގެ ދަތުރުގަނޑުގެން ނިމޭނީއެވެ. މިފަދަ އިލްމު އުނގެނުމަށް ހުޅަ

ޝަހަރުތަކެވެ. ނަމަވެސް ދަތުރުގަނޑުނަށް ވަރަށްގިނަ ދަތުރުގަނޑުނަން

ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެއީ ރިވެތި ސިފަތަކުގެ ވެރިއުން ސިފަތައްކަމެވެ.

ދަތުރުގަނޑުނަން ނުޖެހޭ މަޤުބޫލުކަމުގައި ދަތުރުގަނޑުތަކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ.

އާގޮތަކީ ޞިޙާބަހުންނާ މުދައްރިސާ ދުވަސްއަތާއް އާޖަރީދުމުކަށްޓަކައި

މުދައްރިސާ ސަލަފުރިޙަމަށްޖެހޭ ވަގުތު ހިފުނެވެ. ޖާބިރު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ

އެއްމު ސަލަފުގެ ޞިޙާބުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އުކުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. رسول

ﷲ ﷺ ގެ އަރިހަށް އެއްމުސްޔަހިމު ވަޙީއީގަތެވެ. އަދި އުކުރަށް

ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ﷻ ބަރުދު

ބޭއްވެނުރޯމަށް ދަތުރުފިލުމަށް ގަދަހަވީ ވަކިގޮތެވެ. އުޅެނީކަމުން ނިޔާން

ވިދާޅުވެބައްލަވާނެވެ. އަސްހާބުން ނިދީގައި އިބުރާހީމުފުޅު ވެއްޖެނަމަ، އުއަސްހާބުގެ މައްސަލަ ހިނގައިގަތުން ވާދީބުވާނުތުއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުދެއްވިއެވެ. "ކޮން ބޭރުގެ ހުށަހައި ފުރިއްޖެނަމަވެ." އެހިނދު އުއްމުސަލަމާ ތަރުހީބުގެން ދުންފުނު ޚުރުއްޖުވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އަސްހާބުންނަށް އިބުރާހީމްގެ ވެއްޖެއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުދެއްވިއެވެ. "އާނއެކެވެ. ކަނބަލުގެ ސަބަބުނެވެ! އަސްހާބުންނާ ދަރިފުޅު އުފައްމަރުވަސް ދޫކުރަ ޔާއްވުރެއްވުވެ؟" (رواه البخاري) ބަދަލުން ބާރުންވެސްގެން ކަރައިކަ ފަހަރެއް އިހުމާލު ރަނގަޅު ޤާސިލުކުރާ އެއްކޮޅަށްނުވެ. ނަމަވެސް ޝަރީޢަތާ ނުވަތަ މުޢާމަލާތާ ގާތްވުމާގެ މިޒާނަތްވާނަމަ، މިފަދަ ސުވާލުއްކުރަން ބަޔާއްކަރަނު މިޒާނު ކަރުދާސްތަކުއްވެ. އަދި އެއީ ޖަވާބު ކަފުވެ. މިފަދަ ބާރަމުއްގައި ކަނޑައްކުރަން ޤަޟީން ގޮތަކީ ކިޔަވާންމީބާ ކުރީންގެ ތިޔައިން ޝަރުޢީވެސް ޚާއްސަވައި ކުއްޖަކު ޝަރީޢާ ނުވަތަ މުޢާމަލާތުގެ ސުވާލުކުރަތުވާނިއެވެ. މާތްﷲ ޤުރުއާންކަރީމުގައި ޢަޤީދާ ފާޅުކުރާ ކިބައިން ޙިކުމަތާއި ސުވާލުކުރުމަށް ގެންގުޅުއްވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނަށް ވަޙީން ދީނުގެ މުޢާމަލާތް ގަތުގަ ބޭނުންވާ ކަރާމަތް ފަހެ. އަހުރެން މިދުނިޔޭގައި ރަހުމަތް ވާފަށެވެ. އަސްހާބުންނަށް ޙައްޤުކަމުން ރަސޫލު ﷲ ﷺ އާ ސުވާލުކުރެއްވުމަށް އަހުރެންނަށްވެސް. ފަހަ މިދުނިޔޭގެ ސުވާލުކުރައްވަނީ އެކަލޭގެފާނު ބަދަލުދެއްވިއެވެ. "ދީނުގެ ބާރުލިބިގެން، ތެދުވެރިކަމުގެ ފުރިހަމައެވެ." އަދި އީމާންކަމުގެ ރަސޫލާގެ އަޚްލާޤީ ޖަމާޢަތް، ދިރިހަފަހިވެއްޖެއެވެ. އަދި ކަލާމުކޮށް ބަރަކާތާއި ނުވަތަ ރަސޫލާގެ ދިރިޔާސަތުގެން، ޤަޟީގަތުގެ ކުރުވަނީއެވެ. އަހުރެންކަމުގެ އިސްލާމް ޤަބޫލުކުރުމަށް ކުރެވޭގޮތުން

ކެރިވަޑައިގަތީމުއެވެ. އަދި ސުވާލުކުރުން ޝަރީޢަތް ނުވަތަ ދުރަށްދިޔަން ސުވާލުގެ ޖަވާބު ނޭނގޭ ކަމުގައިވާނަމަ، އޭގެ ޖަވާބު ނޭނގޭކަން ދަރިވަރުންނަށް ބަޔާންކޮށްދޭން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އޭގެ ޝަރުޢުގެ ނުވަތަ ދުރަށްދިޔުމުގެ ތަފާސްހުރިކަމުގެ ޙަޤީޤަތްތައް ދެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް ޖަވާބު ނޭނގޭކަން ބަޔާންނުކޮށްދިނުމަށް ތަފުސީލް ނުބައި ޖަވާބެއް ދިނުމުގެ ސަބަބުން، އެކަމުން ދީނީމަސައްލަ ގުޅުވާލެވޭ އެއް ދިރުމުސަބަބު اللهގެ ބަސްތަކުގައި އޭނާ ތަޤުވާވެރިވުމެވެ. އަޑުއެހުމުގެސަބަބުން ދަރިވަރުންނަށް ކުރާނެ ނޭދެވޭ އަސަރެވެ. އަދި ދިރުމުގެ ކަމުގައި اللهގެ ބިރުވެތިވުމުގެ އެއްބައި ތަޤުވާވެރިވާނެއެވެ. އެއީ ނޭނގޭކަމާ ޖަވާބުދާރީވުމެވެ.

މާތްالله ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ عبد الله بن مسعود ގެ ރިވާއަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "يَا أَيُّهَا النَّاسُ! مَنْ عَلِمَ شَيْئاً فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلْ: اللهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ تَقُوْلَ لِماَ لاَ تَعْلَمُ: اللهُ أَعْلَمُ" (متّفق عليه)

މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! އެއްޗެއް އެނގިއްޖެ މީހާ ބުނާހުށި އެއެއްޗެއް ބުނާހުރިކަމެވެ. އަދި ނޭނގިއްޖެ މީހާ "اللهُ أَعْلَم" އޭ ބުނާށެވެ. (އެހެނީ އެކަން އެނގުން ޢިލްމުގެ ބަޔަކަށްވީ الله އޭ ބުނާށެވެ.) އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޢިލްމަކީ އެއްޗެއް ނޭނގުމުން "الله أعلم" އޭ ބުނުން ހިމެނޭ ޢިލްމުގެ ބައިވެރިކަމެވެ."

ހިތާޞަވަޢީ: ޝަރުޢީ، އެކަމަކު ދަރިވަރުކުރަން ޗެކުއަހުލާ އެއްވެސް ކަމަކާ ދުރުވުމަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެހެންނަމަ ކަނޑައެޅިގެން ދުރުވުމަކަށް ހުކުމް އެއީ ރިވާވީ ސިފައެކެވެ.

ޢިލްމު ހާސިލުކުރަންވާނީ ހިތުން މަތިވެރިކަލާނގެއަށްޓަކައެވެ.

ޢިލްމު ހާސިލުކުރަން ޖެހޭނީ ހިތުން މަތިވެރިކަލާނގެއަށްޓަކައެވެ. އެހެން މަތިވެރިކަލާނގެ ނޫން އެހެން މަތިވެރިކަލާނގެއަށްޓަކައި ޢިލްމު ހާސިލުކޮށްފިނަމަ، ޢިލްމުގެ އެއްވެސް ފައިދާއެއްނުކުރާނެއެވެ. އަދިޔާއެއްޗެ! އެއިރުން އެޢިލްމު ވާހުރި ޚިޔާލުތަކުންގެ އެތައްވަރަކާ ނަރަކައަށް ވާސިލުކޮށްދޭ ޢަމަލެއްކަމުގައެވެ. ފަހެ، އެހެން މަތިވެރިކަލާނގެއަށް:

1- الله ގެ ރިޟާވަންތަކަމަށް ހާސިލުކުރަންވާނީ ޢިލްމު ހާސިލުކުރުން.

އެބަހީ ޢިލްމު ހާސިލުކުރުމުގައި ނިޔަތް ހެޔޮކޮށްކުރުމެވެ. ދުނިޔޭގެ ޤަދަރުވެރިކަމަށްޓަކައި އެކަން ނުކުރުމެވެ. އަދި ފަހުރުވެރިކަމާއި ދައްކާށެއްޓަކައްފުން އެއްޗިއްސާއި ހިތް ތަބާކުރުމެވެ. އަދި އާޚިރަތުގެ ބާއްޖަވެރިކަން ހާސިލުކުރުމަށްޓަކައި މިޢިލްމު ހާސިލުކުރުމެވެ. މިއަށްވުރެ މަތީހެން ޢިލްމުގެ ބޮޑުކަމާ އަޅައިލިޔަސް، ދުނިޔޭގެ ބާއްޖަވެރިކަން އުޅޭނަމަ الله ދެއްވާނެއެވެ. އާޚިރަތުގެ ދުނިޔޭގެ ޢިއްޒަތާއި ޝަރަފުވެރިކަމާ ނުވަތަ މިސްރުކަމުގެ ދުވަސް ޢިލްމުވެރިޔާ ބޮޑުމަތިވެރިކަމުގައި ޢިލްމު ހާސިލުކޮށް މިހާރު ދުމުނިޔާ އަބާއްޖަވެރިވާ ހުއްޓެވެ. އަދި ބައެއް ފަހަރު ދުނިޔެއިން ފައިދާއެއް ފުދެނުކުމުގެއިރުވެސް، އާޚިރަތުގެ މިހަކަން އެއްވެސް ނަސީބެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. މާތް الله ރުއްސެވުމަށް އަދިރުހުއިރާގެ ޙަދީޘް ރިވާވާގެންވެއެވެ. އެކަށާގެ ރަސް ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، لاَ يَتَعَلَّمُهُ

إلاَّ لِيُصِيْبَ بِهِ عَرَضاً مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" (رواه أبوداود)

މާނައީ: "اللّٰه ގެ ވަޖުހު ރިޟާއަށްޓަކައި އުނގެނެންޖެހޭ ޢިލްމެއް (އެބައި ދީނީ ޢިލްމު) ދުނިޔޭގެ ޢަރަޟަކަށްޓަކައި ނުވަތަ ދުނިޔެއިން މުދާތަކެއް ހާސިލްކުރުމަށްޓަކައި އުނގެނުމީ މިހާ ދަންނަވައެވެ. ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އޭނާއަށް ސުވަރުގޭގެ ވަސްވެސް ނުލިބޭނެއެވެ." އެހެންކަމުން ދީނުގެ ޢިލްމު ހާސިލްކުރުމަކީ އަދި މިހާ ފުރަތަމަ އެނާގެ ނިޔަތް ހާސިލްކުރުމުގެ ނިޔަތުގައެވެ.

2- އުނގެނުނު ޢިލްމާ އެއްގޮތަށް ޢަމަލުކުރުން:

ދީނުގެ ޢިލްމު އުނގެނުން ވާޖިބީ ޢަމަލުކުރުމަށްޓަކައެވެ. ޖަދަލުކުރުމަށްޓަކައެއް ނޫނެވެ. ދީނީ ޢިލްމަކީ ޢަމަލީ ޢިލްމެކެވެ. އިންސާނާގެ މުޢާމަލާތުގައި، އާދާގެ އަޚްލާޤުގައި، ސުލޫކު ފާޅުކުރެވޭނެ ފެނިގެންދާނެއެވެ. އަދި އިންސާނާގެ ހިތް، ކިބައިގެރޫޙާއި، ބަސްތަކުގާއި، ޢަމަލުތަކުން ފެނިގެންދާނެއެވެ. ހަމަވެސް މިޢިލްމު ހަވާލުކަށަ ޖަދަލުކުރުމަށްޓަކައި އުނގެނުމީ މިހާ ދަންނަވައެވެ. އޭގެ މިޢިލްމުގެ އެއްވެސް ބަރަކާތެއް ނެތިގެންދެއެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިންގެ ތަރިކަ އޮތް ސާލިޙުންގެ ސިފަފުޅެވެ. ރަޟިޔަاللّٰه ޢަންހު ސުވާލުކުރެއްވި عمر بن الخطّاب، ރަޟިޔަاللّٰه ޢަންހު ސުވާލުކުރެއްވި كعب بن مالك އާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އަސްލު ޢިލްމުވެރިންނަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ كعب ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ އުނގެނިފައިވާ ޢިލްމަށް ޢަމަލުކުރާ މީހުންނެވެ. (رواه الدّارمي)

3- އުނގެނުނު ޢިލްމު އެހެނިހެން މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދިނުން:

ތިމާ އުނގެނޭ އިލްމު، ނުދަނެ ތިބި މީހުންނާ ހަމައަށް
ފޯރުކޮށްދިނުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އިލްމު ފޯރުކޮށްނުދިނުމަކީ ބޮޑު ފާފައެކެވެ.
رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "بَلِّغُوْا عَنِّي وَلَوْ آيَةً" (رواه البخاري)
މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އެންމެ އާޔަތެއް
އެނގި ހުރިނަމަވެސް، އެއާޔަތް ނުދަނެ ތިބި މީސްތަކުންނާ ހަމައަށް
ފޯރުކޮށްދޭށެވެ." އިލްމު ފޯރުކޮށްނުދިނުމަކީ އެއްވެސް އިލްމުވެރިއަކަށް
ހުއްދަވެގެންވާކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއީ ބޮޑުވެގެންވާ ފާފައެކެވެ. މާތްالله
ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَشْتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُولَٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ [البقرة: ١٧٤] މާނައީ:
"ހަމަކަށަވަރުން الله ބާވައިލެއްވި ފޮތުގެ އިލްމު ފޮރުވައި، އަދި ކުޑަ އަގަކަށް
އެވިއްކައިލާ މީހުން ދަންނާށެވެ. އެބައިމީހުންނަކީ އެބައިމީހުންގެ ބަނޑު
ތެރެއަށް އަލިފާން ވައްދައި އެހެން އެއްޗެއް ނުކާ މީހުންނެވެ. އަދި
ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އެބައިމީހުންނަށް الله (ތަޢާލާގެ) ބަސްފުޅު
ވަޙީނުކުރައްވާނެތެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޠާހިރުކޮށްވެސް
ނުދެއްވާނެތެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ހުރީ ވޭންދެނިވި އަޒާބެކެވެ." އަދި
މާތްالله ރުއްސެވުމާއި ލަޢުނަތްލައްވާ ބަޔަކަށް ހިމެނޭނެއެވެ.
އެކަށޭގޮތް ވިދާޅުވެއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ، أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ" (رواه أبو داود والترمذي) މާނައީ:
"ދީނީ މަސްއަލައަކާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެވިގެން މީހާ، ތަނެ (އެނގޭ ބާވަތް)

އާނާ އުމަސްއަލައިގެ އިލްމު ޒުރުވައިފިޔަވަ، ދިރާސާކޮށްދެވުނު އާނާގެ އަނގައިގައި އަލިފާނުގެ ތަގަނޑު އެޅުވާނެއެވެ."

އިސްލާމްދީނަ ތިން މަތީބަޔަކަށްޖަހަކައި އިލްމު ހާސިލުކުރާ ކުއްޖާ ދަންނައެވެ. އެއިލްމުގެ ފަވާޢިދު އެކުއްޖާއަށް ދެދުނިޔޭގައި ލިބޭނެއެވެ. އަދި އެފަދަ ޢިލްމާ ކުއްޖެއްގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން ބަޔާން ކުރައްވާ ދެއްވާވަރަން ކަމުގެ ބަސްފުޅު ނަބިއްޔާ، **محمّد** ﷺ **حديث** ކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الْمَلاَئِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضاً بِماَ يَصْنَعُ" (رواه أبو داود والترمذي)

މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މަލާއިކަތްބޭކަލުން، އެބޭކަލުންގެ ފިޔަތްކޮޅު ހިއްވާ ކުއްޖާއަށްޓަކައި، އެކުއްޖާ ކުރާކަމަށް ރުހުމުގެ ގޮތުން، ބާރު، ފަތުރައިލައްވާނެއެވެ." އެބަސް އެކުދިން ދިރީ ޝައުޤުވެރިކަމާ ދެކުޅަދާނަ އެކުދިން ހިނގައި ބިނގައި އުޅުނީ މަލާއިކަތްބޭކަލުންގެ ފިޔަތްތަކުގެ މަތީގައެވެ. ދެން އެކުދިންނަށްވުރެ މާތްބަޔަކު ދުނިޔެމަތީގައި ވޭތުވެއްޖެތޯ؟

ޢިލްމުގެ އިސްލާމާއި ނުކުތެވެ.

ޢިލްމަކީ އެއަށް އިންސާނާއާއި އެއްކޮށް ދޫނެވެ. މިހެންވެ ހިފަހައްޓާ މައްޗަށް ހިތުވިކަމުގައި ފިޔަވަ ޢިލްމުގެ ނިޢުމަތާ ހަމައަށްކަން އާދޭ ނުފޫޛުވެއެވެ. އެކަން އަޚްލާޤީ ގޮތުން ކެރޭގޭ ޢިލްމުވެރިންނަކީ ފިނިސަވީރުމުން އިސްލާމަށް އެދެވޭ ތަރުހީބު ބޮޑެވެ. އިސްލާމް ހިލޭ އެކަކު ހަމަ ޢިލްމުވެރިން ޝަރީޢަތުގެ ނަމުގައި. ޢިލްމަކީ މާތްالله އިންސާނާއަށް ދެއްވި ނިޢުމަތެކެވެ. އަދި

އެޢިލްމު ފުޅާކުރުމުގެ ޤާބިލުކަންވެސް الله ވަނީ އިންސާނާއަށް ދެއްވާފައެވެ. ހަމަ ޢިލްމުގައި ޙައްދު ކަނޑައެޅިފައެއް ނުވެއެވެ. އިންސާނާގެ ސިކުނޑި ރަނގަޅު މިންވަރަކުން ޢިލްމު ޙާޞިލުކުރަމުންދާ ހުރިކަމެވެ. މާތްالله ސިކުނޑީގެ ބާރު ދެއްވާފައިވަނީ މީހުންނަށް އެކި ވަރަށެވެ. އެހެންކަމުން ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް އެމީހަކަށް ލިބިފައިވާ ޤާބިލުކަމުގެ ބޭނުން ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ހިފުމަށްޓަކައި ޢިލްމުގެ މައިދާނުގައި ގަދައަޅައި މަސައްކަތްކުރުން ހުރިކަމެވެ. އަދި ޢިލްމުގައި ޙައްދު ކަނޑައަޅަން އުޅެގެންނުވާނެއެވެ. އަދި ތިމާއަށް ލިބިފައިވާ ޢިލްމަކީ އިންތިހާ ކަމުގައި ދެކި، އެވަރުން ހުއްޓިލައިގެންވެސް ނުވާނެއެވެ. މާތްالله ހުއްސުންދެއްވި عبد الله بن عبّاس ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "مَـــنْهُومَانِ لاَ يَشْـــبَعَانِ، صَاحِبُ الْعِلْمِ، وَصَاحِبُ الدُّنْيَا" (صحيح الجامع) މާނައީ: "ބަނޑު ނުފުރޭ ދެމީހުން ތިބެއެވެ. އެކަކީ ޢިލްމު ޙާޞިލުކުރަން އުޅޭ މީހާއެވެ. އަނެކަކީ ދުނިޔެ ޙާޞިލުކުރަން އުޅޭ މީހާއެވެ." ހަމަ މިރިވާޔަތުން ދޭހަވަނީ ޢިލްމު ޙާޞިލުކުރާ މީހާ އެޢިލްމުން ބަނޑު ނުފުރޭނެކަމެވެ. އަބަދުވެސް ޢިލްމު އިތުރުކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރާނެކަމެވެ. އެހެންކަމުން ޢިލްމަށް އިންތިހާއެއް ނުވާކަން އެނގެއެވެ.

ދީނީ ޢިލްމަކީ އެޢިލްމު ޙާޞިލުކުރާ މީހާ އަބަދުވެސް އެޢިލްމާ ގުޅުން ބަހައްޓަންޖެހޭ ޢިލްމެކެވެ. އަދި އޭގެ ފިކުރު ޙާޞިލުކުރުމަށްޓަކައި މަސައްކަތްކުރުން އެދެވިގެންވާ ޢިލްމެކެވެ. މުއުމިނުންނަކީ ދީނީ މަޢުލޫމާތު މުއްސަނދިކޮށް ދީނީ ފުދުންތެރިކަން އިތުރުކުރުމުގައި މުޅި އުމުރު ހޭދަކުރާ

ބަޔާނެވެ. އާދަމީން ހެދުމަށް މަސައްކަތްކުރާނީ ރަނގަޅު ފަސޭހަތަކާ
ކާބަފައި ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމުގައި، ފަރުވާ ކަމަށް ބަލާއެވެ. ބަރާބަރު ކަމުގެ
ކާބަފައި ބަލާލާށެވެ. އުފަން ދަރިވަރުން އެންމެ ރަނގަޅަށް ހަދާ، ދީނުގައި
އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތަކަށް ހަދާ ވަޒީފާ ބޭނުންކުރާށެވެ. މުޅިރަށް ކަމަށް
ދީނީ އިލްމުގެ ދަސްކުރުން ހޯދާށޭ. ކަންކަމެވެ. މުއްސުނުގެ ދިރިއުޅުމުގެ
ޝިރުކާ ކަމުގެ ބިދުޢަތުން ރައްކާތެރިވެ. މުސްލިމުގެ އިލްމުގެ އަދި ޝިރުކާ
ތަރުބިއްޔަތުގެ ބިނާކުރަން ދީނީ އިލްމެވެ. ތަރުބިއްޔަތުދޭ މުސްލިމުން
ގޮތުގައި އެއީ މުސްލިމުދޭ އިލްމާ ގުޅޭ ބާރުތަކެވެ. ތަރުބިއްޔަތު
ތަރުބިއްޔަތުގެ ޢިލްމުތަކަށް ދީނީއިލްމުގެ މުހިންމުކަން ދަންނާށެވެ.
ތަރު ކުރިއަށްގެންދަން ދަރިވަރުގެ ބަޔާނެވެ. ތަރު ކުރިއަށްގެންދަން ބޭނުން ނުކުރާ
ބަޔާނެވެ. ފަހު ދީނުގެކަމުގައި الله ﷻ، އުފާވެރި ހަމައެކަން ދެއްކުމަށް އެންމެބޭނު
އެންމެހައި ހާލަތެއްގައި ހިތްޕުޅު ހަމައެކަން ފަހުން ބުރަކަރުވާލެވެ. ފަހު
އެންމެ ދިޔައިތ މާލާ ދުނިޔޭގައި ޢާޚިރަތުގެ ރައްޔިތުން ގޮތަށް އެދިވަޑައިގެ
އެއް މުސްލިމަކު ޙަޔާތްތައް މިއަށެވެ. ޙަދީޘް الله ޢަޒަވަޖައްލަ معاوية بن أبي
سفيان ގެ ރިވާޔަތް ކުރެއްވި ހަދީޘްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله
ﷺ ވަޙީކުރައްވައިފިއެވެ. "مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَـــيْرًا يُفَقِّـــهْهُ فِي الدِّيْنِ" (متّفق عليه)
މާނައީ: "الله އެދިވަޑައިގަން ހެޔޮކަމެއް އިލާހުގެ ދީނުގައި ފިޤުހު ދެއްވައެވެ.
ބުނާއަށް ދީން ފަހުމުކޮށްދެއްވައެވެ." އެހެންކަމުން "تعَـــلَّمُوْا مِنَ الْمَـــهْدِ
إِلَى اللَّحْـــدِ" "މަންމަގެ އުނގުން ފަށައިގެން ކަށްވަޅަށް ދާންދެން ޢިލްމު
އުނގެނޭށެވެ."

އުނގެނުމާއި އުނގަންނައިދިނުމަށް ހުރި މަޖިލިސްގެ ފަޟީލަތާއި މަތިވެރިކަން

ކުރީޒަމާނަކީ މިޒަމާނާ އެއްފަދައިން މަދްރަސާތަކާއި ޖާމިޢާތައް ނުވަތަ ސްކޫލްތަކާއި ޔުނިވަރސިޓީތައް ބިނާކުރެވިފައިވާ ޒަމާނެއްނޫނެވެ. އެޒަމާނުގައި މަދްރަސާއެއްކަމުގައި މިސްކިތްތަކުން ބަލައި އުޅުނީ މިސާލުކޮށެވެ. ދުނިޔާގެ އެންމެ މަޝްހޫރު އިސްލާމީ ޔުނިވަރސިޓީތަކުގެ ތެރެއިން ޔުނިވަރސިޓީއެއް ކަމުގައިވާ މިޞްރުގެ އަލްޖާމިޢުލްއަޒްހަރު ބަދަލުވެފައިވަނީ. އެއީ މިސްކިތުގެ ގޮތުގައި އަސްލު ބިނާކުރެވިފައިވާ މިސްކިތެކެވެ. މިމިސްކިތް ބިނާކުރެވުނީ ހިޖުރައިން 361 ވަނައަހަރު މިސްކިތުންނަށް ދީނީ ތަޢުލީމު ދިނުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ޢިލްމުވެރިން މިސްކިތުންނަށް ދަރުސްދެއްވަން މަޖިލިސްތަކެއްގެ ކައިރިއެއްގައި މިއަދު އެންމެހާ މުސްލިމުންގެ ދުރުކަން އެބަހުރިކަމުގެ ތަޢުލީމީ ބަދަލާއި ބަދަލުވެގެން ޢިލްމުވެރިންނަށް އެތަނަ މަޖިލިސްތަކުން ޢިލްމު ހާސިލުކުރުމުގެ ބަދަލުވެގެންނެވެ. އަދި އެތަނަ މަޖިލިސްތަކަށް އެމަޖިލިސްތަކުގައި ތިއްބެވި މާތްވެގެންވާގޮތުން، އެގޮތް އަރިހުގައިވާ ގޮތުގައި މާތްالله ޤުރްއާނުގައިވެސް ވާގޮތަށް މާތްالله ރަޙްމަތް ލައްވާފައިވާކަން އަޙާދީޘްތަކުގައި ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމާގުޅޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "ماَ اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوْتِ اللهِ، يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُوْنَ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِيْنَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ

الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "އެބައެއްގެ މައްޗަށް ހިތްހަމަޖެހުން ފައިބައި، އަދި ރަޙްމަތް އެބައެއްގެމަތިން އެބަޔަށް ފޮރުވާލައި، އަދި މަލާއިކަތްތަކުން އެބަޔަށް ވަށާލައްވާ، އަދި اللهُ، އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ތިއްބަވާ މަލާއިކަތްބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި އެބައެއްގެ ޒިކުރުކުރައްވާ ބާރު ގޮތުގެ އެއްވެސް ބަރަކާ މިސްކިތްތަކުގެ ތެރެއިން މިސްކިތަކަށް ޖަމާވެ، الله ގެ ފޮތްކިޔަވައި، އެކުވެރިން އެކަކުއަނެކަކަށް ދަރުސްދީ ނުހަދާނަމެވެ."

އިލްމުގެ އަޖުރާ ދުނިޔޭގެންވާ އަޖުރުތަކެވެ.

އެހެން އިލްމުތަކާ ޚިލާފަށް ދީނީ އިލްމަކީ އޭގެ އަޖުރާއި ސަވާބު ދުނިޔެއަށް އިލްމުތަކެވެ. އިލްމުވެރިޔާ ނިޔާވުމަށްފަހުވެސް އެއިލްމުގެ އަޖުރު އޭނާއަށް ލިބެމުންދާ އިލްމުތަކެވެ. ދެން އިލްމުވެރިޔާއަށް ކުރިންނާމެދުގައި ވާހައި މަރުވުމުގައި ހެޔޮ ދުއާކުރާނެވެ. އިލްމުވެރިއަކު ނިޔާވުމުން އޭގާއި ބިން ހޮއި ހިތާމަކުރާނެވެ. އަދި އެހާ މިސްކިތްތަކުން ތަޢުލީމު ދިނުމަށް ބިނާކުރައްވާ އިން ކޮންމެ ތަނަކަށް އެކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވާނެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އިލްމަކީ މުޢުތަބަރު އިސްލާމީ ދީނުގެ އަސްލެވެ. ޢިލްމުގެ ވަޒީފާ ޢިލްމާއެވެ. الله ގެ މަޚްލޫ މިސްކިތްތަކުން ޖާހިލުކަން ފިލުވައިދެއެވެ. މިސްކިތުން ހައްދަވާ މަޤާމަތު އުފެދިފައިވާ ރަސްމީ ކުރިޔަށްދާ ޢިލްމުވެރިކަމެވެ. މިސްކިތްތަކުން ސިދާވުމަށް ދެއްކިއްޔާ ބިނާކުރެވުނެވެ. ބަރަކާތް ބާރެތި ވަސީލަތްތަކުން ފުރިހަމަވެއެވެ. ޝަރުޢީ ޢިލްމުވެރިން ވަސީލަތްތަކުން ބަރަކާތް ލިބެއެވެ. ޖަމާޢަތް ޚާޒާނާ ޒިކުރާ

ބުރާނެކެވެ. ހިތްތަކަށްވާ ބަޞީރަތްތަކެވެ. އަދި ނަބިއްޔުންގެ ތަރިކައެވެ. މިޢިލްމު ލިބިގެންދިޔަ މީހާ އެތިބޭގޮތީ ފުރިހަމަ ނަސީބެކެވެ.

އިސްވެދިޔަ އިމާމުންނާއި މުޖްތަހިދުންގެ ތާރީޚުގެ ސަފްހާތަކަށް ފުން ނަޒަރަކުން ބަލައިލާއިރު، އެބޭކަލުން މިޢިލްމަށްޓަކައި ކުރައްވާފައިވާ މިންނެތް މަސައްކަތް ފެނިގެންދެއެވެ. އެބޭކަލުން، އެބޭކަލުންގެ ފުރާނަ އަދި ޖެހުމަކަން މިޢިލްމު ފުރުޞަތުގެ ސިފަގައި ޢަމަލުކުރެއްވުމާއިއެކު ވަރަށް ގިނަގުނަ ފުރުޞަތުތަކެއް ވަގުތުވެގެންނެވެ. الله، އެބޭކަލުންގެ ޢަޖުރު ދީނުމުގާދުވަހު އެބޭކަލުންގެ ހަނދާންތަކާއި ޖިހާދު، ތަޤުވާތަކީ ހަމައެކަން ދުނިޔޭގެ ހިތްތަކާއި ދުޅަހެޔޮކަމުވެސް ލިބެވޭތައެވެ. މިއަދު އެބޭކަލުންގެ ހަނިލާގެތައް ފަންވަސްގޮސްފައިވަނީ އެބޭކަލުންގެ އަސަރުތަކުން ދިރިއުޅެނީއެވެ. އެއީ އެބޭކަލުން ދޫކޮށްލާފައިވާ އިލްމުގެ ޒަޚީރާއެވެ. الإمام البخاري –رحمه الله– އަކީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި أمير المؤمنين في الحديث ގެ ލަޤަބުން މަޝްހޫރުވެފައިވާ މުޙައްދިޘެކެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ހުއްޖަތްތަކާއި މާތްކަން الله سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ދުނިޔޭގައި މިސްކިތުންނަން ދައްކުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވީ ހިނދު، އެކަލޭގެފާނުގެ ގަބުރުތެރެން ކަސްތޫރީވަސް ދުވަސްތަކެއްވަންދެން ފެތުރިއެވެ. އަދި ކަސްތޫރީވަސް މަހާނަތުގެ ފެތުރިގެން ދިޔަކަން ވާހަކަދައްކާ މީސްތަކުން އަހައިލުމަށްވެސް ލިބިގެންދިޔައެވެ.

ދީނުގެ އިލްމަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު، ޝަރީޢަތުގެ އުލަމާ އައިއްމަތުން އުނގެނިލިބެން، އާދެ ބާރުބޮޑުމާ މިދުނިޔެވެސް ދަރަސްއަރަން ވާސިލުކުރެއްވީ އިލްމުވެރިޔާ. ކަމަށް އިލްމުވެރިން ދުނިޔޭގެ ދުވަސްކޮޅު ދިޔުމުން

އޭނާ ކޮށްފައިވާ ޢިލްމީ ޚިދުމަތްތަކުން ދުނިޔޭގައި ދެމިހުރިހާ ހިނދަކު، الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ އޭނާއަށް އަޖުރު ދެއްވުމުގައި ދެމިހުންނަވާނެއެވެ. މާތް الله ކުރުއްވަން ބޭނުންފުޅުވި އަޅުކަމުގެ ބަޔަކަށް ދިމާވާގޮތުންނެވެ. އެކަމާގުޅޭ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةِ أَشْيَاءَ. صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوْ لَهُ" (رواه مسلم) މާނައީ: "އިންސާނާ މަރުވާ ހިނދު، ތިންކަމެއްކަން ފިޔަވާ އޭނާއަށް އަޖުރުލިބޭން ހުއްޓާ އަމަލުތަކުގެ ސިލްސިލާ އޭނާގެ ކަމެއް ކެނޑިފައެވެ. އެއީ ދެމިހުންނަ ޞަދަޤާތާއި، ފައިދާކުރެވޭ ޢިލްމާއި، އޭނާއަށް ދުޢާކޮށްދޭނޭ ޞާލިޙު ދަރިއަކާއެވެ."

➢ ދެމިހުންނަ ޞަދަޤާތް ކަމެކެވެ. ބިންމަތީގައި އެގޭ އަސަރު ދެމިހުރިހާ ހިނދަކު އެކަންކުރިމީހާއަށް الله ސަވާބު ދެއްވާނެތެވެ. މިސާލަކަށް މީހަކު މިސްކިތެއް الله ގެ ވަޤުފުކުރުމަށްޓަކައި ބިނާކުރުމެވެ. ވީމާ، އޭނާ ނިޔާވުމަށް ފަހުގައިވެސް އެމިސްކިތުގައި މިސްކިތުން ނަމާދުކުރެވެންދާހާ ހިނދަކު އޭނާއަށް الله އަޖުރު ދެއްވާނެތެވެ.

➢ ފައިދާކުރެވޭ ޢިލްމު ކަމެކެވެ. މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި އެއީ އަސްލު ދެމިއޮތްކަމައި ހިނދަކު އެޢިލްމު ޝާއިޢުކުރި މީހާއަށް الله ސަވާބު ދެއްވާނެތެވެ. މިސާލަކަށް މީހަކު الله ގެ ވަޤުފުކުރުމަށްޓަކައި ދީނީ ފޮތެއް ލިޔުމެވެ. ނުވަތަ ކިޔަވައިދިނުމެވެ. ވީމާ، އޭނާ ނިޔާވުމަށް ފަހުގައިވެސް އޭނާގެ ފޮތުން މުސްލިމުން ފައިދާ ހާސިލުކުރާހައި ހިނދަކު ނުވަތަ މުސްލިމުންނަށް އޭނާ ކިޔަވައިދިން ޢިލްމު މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ދެމިއޮތްހައި ހިނދަކު އޭނާއަށް الله އަޖުރު ދެއްވާނެތެވެ.

➢ އޭނާއަށް ދުޢާކުރެއްވީ ވާޖިބު ދަރިފުޅު ދަންނަވައެވެ. މީހަކު އޭނާގެ ދަރިފުޅު ރަނގަޅުކުރުމަށް ވަޙީއެއްކުރެއްވިއެވެ. ދަރިފުޅަށް ބަލި ދަރިފުޅާއިއެކު ވަޙީއެއް ވަންނަވާފައިވެއެވެ. އަދި ޙިޔާ އުނގަންނައިދެއްވިއެވެ. އަދި އުނދަރިފުޅަށް ﷲ އެނގޭ ނަފްސާނީގޮތުގައި ހާޖަތްތަކާއި މީހުންނަށް އެކަމަށް ދަރިފުޅަށް ފަރުވާއޮތީ ވަޙީއެއްކަމުގައިވެއެވެ. ދަރިފުޅު ތަޢާލާގެ ﷲ ދެ ބަރުދަށްވާނެ މަދުރަސާ ބަރުދަށްވުމުގެ ދަރިފުޅަށް ހުސްއަނބު އުނގެނެވިއެވެ. އަދި އުނދަރިފުޅު އެހާގެ މަދުރަސާއިން ގޮތަކަށްހުރިއެވެ. ފަހު އުނގެނުމާއި ސަބަބުން އުނގެނުނު ﷲ އަމުރު ދެއްކިއެވެ. އޭރު އުނގެނުނު މަރުކަޒަށްވުރެ ނަމަވެސް ގެއެވެ.

އިބްލީސް ދަރަންޖެހުނެވެ.

އިބްލީސް ދިމާވެގެން ދަރަންޖެހުނެވެ. އަދި އުނދަރިހަށް ދިމާވެގެން މިދާ އުނދަރިހަށް ފަސޭހަކަމުގައި އަތުވެދޭން ޖެހުނެވެ. ދެން އުނދަރިހަށް އަތުވެދޭ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ދެން އިބްލީސް ދަރަހަށް އަތުވެދޭން ޖެހުނީ ދަރުމަވަންތަކަމެވެ. އެއްގަމަށް އިބްލީސް އުދުހާ އެއްގަމަށް އަޅުވެރިކަމުގެވެ. އަސްއެއްގަމަށް އުނގެނިފައިވާ އިބްލީސް އެނގިގެން މީސްމަކުންނަން ފުރުޢާނުގިނަވެއެވެ. ދެން މިއީ އިބްލީސް އުނގެނުމަށް ބަލާކަމި ފުރަތަމަ ފިޔަވަޅުއަޅާ ދުވަހުން ފެނިގެންފަސް ސަލާމަތްކޮށްދިނުމަށް ނުކުތުމެވެ. ދެން އިބްލީސް އުނގެނި އިބްލީސް ދަރަހަށް އަދާކުރާ ހިނގައި ބަރަކާ ވާހަކަތަކެވެ! އެންމެ އިސްލާމްހުނަރު މީސްމަކުންނާގެން މަދުމަދުގައި ކުރިއަށްގެންދިޔަ ގެއިދުންނަށް

ޢިލްމުވެރިންނެވެ. ނަބިއްޔުން، ނަބިއްޔުންގެ މީރާޘުގައި ދޫކޮށްލެއްވީ
އަޙްމަދާއި ތިރްމިޒީއާ، އަބޫދާއޫދު ފަސާދަވުމުގައި ޖިނާއީ ތަކުރާރުވާންޖެހެ
ކަރާމާތްތަކާ ތެރޭގައި ނަބިއްޔުން ހިތްނުގަތަން ކަރަމަރާވެ. މާތްﷲ
ކުރުސީފުޅުގެ އަޙްކާމުތަކާ ޙަމަރިމާ ބޭނުން ދިރާސާކުރެއްވި. އަތަރާގެ ފާޅު
ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "ޤާނޫނުތަކާ ގުޅޭ،
މިސްރާބަލް ފަރާތަށް އެކަމާ ތިބެގެން ޒިކުރުކުރާ ފަރުވާތަކެއްވެއެވެ.
އެގޮތަކަށް އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާކޮށްދެއްވަނީ ﷲ ގެ ބަރަކާތުން
ބާރުގަދަ ކަލާނގެ ބިރުވެތިވުމަށް. އަދި ﷲ، އެކަލާނގެ ފަރާތުން ނިޢުމަތްތަކާއި
އަންގަވައިދެއްވާނެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކާއި ދަސްކޮށްގަނެއެވެ. ދެން
ﷲ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އުނގެނުމަށް ބޭނުން މިބާ ހިފި ޓަކަށް ކުރަށް
ގެއްލުވިއެވެ؟ އެކަން ދަސްކުރަނީއެވެ. އިބަ ﷲ ގެ ބަރަކާތުގައި މިއަދާ
ދަރަޖަތުގެ ބާރުގަދަ ފަރާތުން ހުރުމަތްތެރިވެއެވެ. ﷲ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ.
މިބާ ތަޖުރިބާ ފައިދާވެ. އެކަންކަންތަކާ މިބާ ހުރުމަތްތެރިވުމަށް މިސްކީނުން
މިބާއަދި ކުރުވާދަ މިހާރު ބޮޑުމިނަކުން. އެހެން މިބާއަށް ދަރުހާޒަރީގައި އެދި
ތިބޭ ހުރިހާ. ދެން އެހާ ޝަރީޢަތްއަށް އެއްފަދައިން ކަމާބެހޭ މަސައްކަތް ﷲ
އަދި ދަރުމަވެރިކަން. އިބަދިކު އެހާ ބާރުވެރިން ދަޔާރުން ގެންދާ
ޝަރީޢަތް އެއްފަދައިން ދަސްކޮށްދިނުމެވެ. އެއްވެސް މީހަކު އަތުގައި ހިފައިގެން އެދިގެން
އަދި އެދިގެންނަވާނީ އަދި ގުދުރަތުން ދަރުސްކުރި މީހާއެވެ. އެހެން ﷲ ގެ
ބަރަކާތުގައި ބާރުގަދަކަލާނގެއެވެ. އަދި ﷲ، އެހާއަށް ދަރަޖަތަކާ
ނިއުމަތްތައް އަދިވަސް ދަރަޖަތާ ދަރުމައިރުވައިދެއެވެ. އަދި އެހާ އެއްސަރުކުރަމުން
ދަރުހަކަންކަމާއި. ދެން ﷲ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. އެއްސަރުކުރަމުން ބޭނުން

ތިބާ ހަދީ ކޮންގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދަންނަވާނެއެވެ. މިއަދާ އިލާހު
އުނގެނި އެއިލްމު މިސްކީނުންނަށް އުނގެނުންނަށް ދިނީމެވެ. އަދި އިބަ ﷲ ގެ
ރަސޫލާ ގެންދިޔަ ބަސްފުޅުތަކާ ޙަދީޘްތައް ކިޔަވައިދީމެވެ. ﷲ
ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާ ދޮގު ހެދީއެވެ. އެހެނަސް ތިބާ އިލްމު
އުނގެނީ މީސްތަކުން ތިބާއަށް ޢިލްމުވެރިއެއް ކަމުގައި ބުނުމަށެވެ. އަދި ތިބާ
ޤުރުއާން ކިޔެވީ މީސްތަކުން ތިބާއަށް ޤާރީއެއް ކަމުގައި ބުނުމަށެވެ. އެހެން ތިބާއަށް
ދުނިޔޭގައި އެކަމަށް ބުނެވިއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާ ނަރަކައަށް އެއްލައިލެއްވުމަށް
ވަޙީކުރެއްވުމުން ބޮޑު ގޮތުން ކަމަށްވާ ގޮތުގައި ދެން އޭނާ މޫނުބޮޑުން ދަމައިގެން
ގެންގޮސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭނެއެވެ. ދެންވަނީ މިފަދަ ﷲ، އޭނާއަށް
ތަނަވަސްކަން ދެއްވި މީހެކެވެ. އޭނާ ފައިސާގެ ބާވަތް ދިނީ ﷲ ތަޢާލާ
ދެއްވިއެވެ. ތަޢާލާ ﷲ ގެ ނިޢުމަތްތަކާ ބަސްފުޅުތަކުގެ ތެރެއިން. އަދި ﷲ،
ތަޢާލާ ދެއްވާ ދަރުމަ ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރެއިން ދެއްވާނެއެވެ. އަދި ތަޢާލާ
އޭނާ ނިޢުމަތުން ދެއްކެވުމަށްފަހު. ދެން ﷲ ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ.
އެ ނިޢުމަތްތަކާ ބެހޭ ގޮތުން ތިބާ ކޮންކަމެއް ހަދީ ހެއްޔެވެ؟ ތަޢާލާ
ދަންނަވާނެއެވެ. އިބަﷲ، އެކަލާނގެ ރުއްސެވުމަށް ޚަރަދުކުރަން ބޭނުންވާ
އެންމެހާ ގޮތްގޮތުގައި ޚަރަދުކޮށް ރުއްސެވުމަށް ދިނީމެވެ. ﷲ
ވަޙީކުރައްވާނެއެވެ. ތިބާ ދޮގު ހެދީއެވެ. އެހެނަސް ތިބާ ދޮގު ހެދީ
ކަންތައް ކުރީ މީސްތަކުން ތިބާއަށް ޖީލު ފަދައިން ބުނުމަށެވެ. އެހެން ތިބާއަށް
ދުނިޔޭގައި އެކަމަށް ބުނެވިއްޖެއެވެ. ދެން އޭނާ ނަރަކައަށް އެއްލައިލެއްވުމަށް
ވަޙީކުރެއްވުމުން ބޮޑު ގޮތުން ކަމަށްވާ ގޮތުގައި ދެން އޭނާ މޫނުބޮޑުން ދަމައިގެން
ގެންގޮސް ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭނެއެވެ." (رواه مسلم)

ބަދީޢުގައި ބަޔާންކޮށްގެންވާ ތިބްޔާނުގެ ތަޢުރީން އެކަށީ އިލްމު

އުސޫލީ އިލްމުގެ ދަރަސް އަދާކުރުމުގެ މިސާލަށް އުސޫލުތަކެވެ. އަދި އެފަދަ

މީހުގެ ނިޔަތްހެޔޮވެގެން އުސޫލުތަކެވެ. ދަރަ ދީނީކަމުގެ މީހާ އާންމު

ނިޔަތަކަށް ބަލާލައިފިނަމަވެ. އެއީ ކަލަންދު ކުރެވިއްޖެ ކުރެވުނުގަދަރެއް ވެއެވެ.

އެހެން ހަމަކަށަވަރުން ދީނީ ހިދާޔަތަށް ބިނާވެގެންވާ ނިޔަތެވެ

މިއަށްޓަކައެވެ. ދަރަ الله ފަރުމާކުރައްވާފައި ތަޢުލީމު ނިޔަތްތަކާ ހަމައަށް ކުރުވާ

ކަންތަކެވެ. އިސްލާމީ ބަދީޢުގައި ބަޔާންކޮށްގެންވާ ތިބްޔާނުންނަށް

އެއުރުން ނިޔަތް ތަޢުލީމުދިނަމަ، ސަލަފުންގެ އެންމެހައި ދަރަޖަތަކުގައި

ތިބުން މިހުނެވެ. ނަމަވެސް ދަރަސްނިވި ދަރިންގެ ޒަމާނުގައި

އާރުތަކުގެ ނަސީބު ދުރަގަހަން އެއްޗިއްސާއި އެހެނިހެންގެ އަނބިރާއްޖޭ

ބައްލަވައެވެ. ކިހާއިރު އަހައްޖެހޭކަމެއް ހުއްޓެވެ!

އިލްމަކީ ދީނެކެވެ ދަރަސްޖެހުން ބަޔާންކޮށްދެއެވެ.

އެހެންކަމުން އެދަރަނި ދީނެކެވެ ނަސީހަތްތަކާ ދަރުމަވެރިކަމެއް

ދަނޑިވަޅު ބަލަހައްޓާށެވެ. އެހެން ދީނުގެ ހުރިހާ ބަދަލެއް

ބޭނުމަށްޓަކައި އިލްމުގެ މައްސަލަވެ. އަދި ބައެއް އިލްމުވެރިން އިލްމަކީ

ދީނެކެވެ ތަޢުލީމު ދޭނެ ފަރާތަކީ ކާކުކަން ބަލާށެވެ. محمّد بن سيرين –رحمه الله–

ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِيْنٌ، فَانْظُرُوْا عَمَّنْ تَأْخُذُوْنَ دِيْنَكُمْ" (رواه أبو

نعيم في الحلية والذهبي في السِّيَر) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މިއިލްމަކީ ދީނެކެވެ.

ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ހޯދަނީ ކާކުގެ ކިބައިން ކަން

ބަލައިލާށެވެ." އަދި ހަމަ މިފަދަވުން الإمام مالك –رحمه

الله– ގެ ކިބައިންވެސް ރިވާވެގެންވެއެވެ. ދަރަ ދީނީމާގައި މުސްލިމުން

ގިނަފުވާއުކު، މަޑު ހަޑުބަކާއި ފިރުގާބައްފިސް އުހަރިގިނައެވެ. ކާންދުބަދަލުވެސް ދަޅުވާލަރިޔަ އުބައިމިހުން އުތިބު ބައްދުގައި ކަމަނަވެ. ދަންނައެވެ. ބައްދަލު ދުރުއާނާއި ސުއްނަތެވެ. ދުރު ދުރުއާނާއި ސުއްނަތާ އުއްމަތަށް ބޮނޑިކަން ބައްދުބަސް މިހާ ބައްދުބަސް ކަރަވަރުވެ. އަދި އުއާނާނާތަން ބޮނޑި މިހާ ބައްދުން އުއްސިބާވަރުގާކަން ކަރަވަރުވެ. ދިނުގެ އިލްމު ބާސިލުކުރަން މިހާރު ކާނުގެ ދުރުގައި ބައްދުނަސް ސިހުރުކުރަން އިލްމު ދުރުއާނާއި. ހުރިކާމަވެ. ސުއްނަތްގެ ދުރުގައި އިލްމު ބާސިލުރަޖްގެން ސިއްދާ، އުއަނަ ބަމަރުކުރާ، އަދި އުއިލްމުގެ ރުދުދަމާގައި ވަމުވަތް ދުރުބާނުކުރާ މިހުންނެވެ. އަދި އުއި أهل السّنة والجماعة އަދި ނިސްބަތްވެގެންވާ މިހުންނެވެ. އަދި އަސްބާބުތަކާދުންގެ މަންހަޖުގައި ސާބިތުވެގެން ތިބި މިހުންނެވެ. ދުނިޔޭ އުހިނުން ފިރުގާތަކުގެ މިހުންނަށް ބައްދުން އުއްސިބާވެ، އުބައިމިހުންގެ ހަޔާތަށްފުސްތަކުގެ ބައްދުކަމަކުގައި ހަދަޔި ސިރުކުތަކާއި ބިދުޢަތަކާދި އުސޫލުތަކާއި ހަވަރަބަދަލުތަކެއް ކަމުގައި ހަދަޔިގެން ތިބި މިހުންނެވެ. ދުރު އިލްމު ބާސިލުކުރަން އުދި މިހާ މިބައިމިހުންގެ ނިބައިން ބައްކާތުގެ ހުރިކަމަވެ.

އިލްމު އުނގެނުމަށްދުރު.........!

އިލްމު އުނގެނުމަށްދުރު ތިމާގެ އުސޫލާ ބަމަލުރަށް އުއިލްމާ އުއްސިބާވަން ބައްޖެހިގެން ރަގަޅުރޭތާއިތުވެ. އުނގެނުއްސެ ތިމާ ހުތުރު ކަސްދުގައްގައި ރަނގަޅު ނިޔްޔަތެއް ހިތުގައި ބައްދުކަމަށް ނިޔާޔަތް ތިމާގެ

ހަވާނަފްސާ އެއްގޮތަށް ތައުވީލުކުރަން އުޅޭތަން ނުވާނެއެވެ. އަދި ފުރުސަތުދެކެވެ. އަދި އިލްމުވަން ވެވޭ ޚިޔާނާތްތެރިކަމެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَعۡبُدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ حَرۡفٖۖ فَإِنۡ أَصَابَهُۥ خَيۡرٌ ٱطۡمَأَنَّ بِهِۦۖ وَإِنۡ أَصَابَتۡهُ فِتۡنَةٌ ٱنقَلَبَ عَلَىٰ وَجۡهِهِۦ خَسِرَ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةَۚ﴾ [الحج: ١١]

މާނައީ: "އަދި މީހުންގެ ކައިރިތެރެގައި ޙިބާގެން الله އަށް އަޅުކަންކުރާ ބައެއް (އެބައި އެއްވެސް ޔަޤީންކަމެއް ނެތި ޝައްކުކަން މަތީ ދިބަ الله އަށް އަޅުކަންކުރާ ބައެއް) މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ވެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް، (އެބައިމީހުން އެދޭގޮތަކަށް) ހެޔޮކަމެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، އެކަމުން ހިތްހަމަޖެހެއެވެ. އަދި (الله ގެ ބަލާމުސީބަތުން) އެބައިމީހުންނަށް އިމްތިޙާނެއް ދިމާވެއްޖެނަމަ، (އެބައި ދުނިޔަވީ ކުރިމަތިވެއްޖެނަމަ) އެބައިމީހުން ކުރިންތިބި ނުބައި ގޮތުގެ މައްޗަށް އަނބުރާ އެނބުރި ދެއެވެ. އެހެންކަމަ މީހުންނަށް ދުނިޔާއާއި އާޚިރަތް ގެއްލިއްޖެއެވެ." އިލްމު އުނގެނުމަކީ އިލްމުވެރިޔާ އޭނާގެ ވަޒީފާއަށް އަމާނަ ހިސާބު، މީސްތަކުން ދީނުގެ ނަމުގައި ތަފާތު ގޮތްގޮތަށް އުޅޭތަން އާދައަކުން ފެނެއެވެ. އެހިނދު ބައެއް ފަހަރު ކަންތައްކުރާ ގޮތަކީ މީސްތަކުން އަމަލުކުރަމުންދާގޮތް ދިމާވާ އާދަތެއް ނުވަތަ ބަދިޔެއް އެއްކަމަ، އެއާދަތަކާއި ބަދިޔެ ފާޅުކުރެއެވެ. އަދި ޒިޔާރަތް އާދަތެއް ނުވަތަ ބަދިޔެއް ފުރިއްޖެނަމަ، އެއާދަތަކާއި ބަދިޔެ މީސްތަކުންގެ އެދުމާ އެއްކަމަކަށް ނުވަތަ މީސްތަކުންނަށް ބިރުން އެއާދަތަކާއި ބަދިޔާ ވަންހަނާކުރެއެވެ. ނުވަތަ ރައްދުކުރެއެވެ. ދަންނައެވެ. އިލްމުވެރި މާތްالله ދެއްވާ ނިޢުމަތެކެވެ. އިލްމުވެރިޔާގެ ވާޖިބަކީ ނަބީބޭކަލުންގެ ވާޖިބާއެވެ. އެވާޖިބާ ބަޔާންކުރުމަކީ އަދާކުރުމަކީ

ތުރުފުއްޖެހުނަމަ، މިސްކީނުންގެ މަޤާމުތަކާއި ދުރުގައި ޖެހުނުއްވެ. އަދި ނަބީބާކުރުންނަށްވުރެ ޖިހާދާއި ގުރުބާނީގެ ކަންތައްތަކެވެ. ޚާއްޞަކޮށް ދުނިޔޭގެ ހިތި، އެކަމަކީ ނަބީޢާ ދޫނި އެއްޗެކެވެ. އަށްވާގެ ކަމެއް ވާޖިބުވެގެންވާ އެކަމެއްދަނޑައި ކަމެތިކުރުވުމެވެ. އަދި ނަބީބާކުރުންވެސް ކަމެތިކުރުވަޔަމުގެ ކަމުތަކުގެ ފަރާއިޟު. އަދި ޚާއްޞަބަސް ވާޖިބުވުމުވެ. އަދި މިސްކީނުންގެ އެކުވާ ޒިކުރުވިޔަފާރިވެސް ޖެހެވެ. އެއާ ޒިކުރުން މިސްކީނުން އެތަކެތި ތަކެން ދުނިޔެއިން ދުވަހުނަކަމަ، އިސްލާމީ އާދަޔުގެ ޙާލަތުގެ ޢުލަމާއުން ވަރަށްބޮޑަށް ބިރުވެތިވާން ޖެހޭނެވެ. ރަޟީﷲ ޢަންހު ދެއްކެވި ޙަދީޘެއްގައި حذيفة بن اليمان ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމާބެހޭ ވިދާޅުވިއެވެ. "يَاَ مَعْشَرَ الْقُرَّاءِ ! اسْتَقِيْمُوْا، فَقَدْ سَبَقْتُمْ سَبْقاً بَعِيْدًا، وَإِنْ أَخَذْتُمْ يَمِيْناً وَشِمَالاً، لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلاَلاً بَعِيْدًا" (رواه البخاري) މާނައީ: "އޭ ޤުރުއާނުގެ އިލްމު ޤުރުއާން ކިޔަވާ މީހުންނޭވެ! އެއިލްމުގެ މަގުގައި ސީދާވާށެވެ. (އެބަހީ ޤުރުއާނުގައި އަންގަވާފައިވާ ގޮތަށް ދަމަހައްޓާށެވެ) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ވަރަށް ކުރިއަރައިފިއެވެ. (އެބަހީ ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާނާއި އިލްމުން ކުރިއަރައިފިއެވެ، މަތިވެރިކަމުގެ ގޮތުން އެހެން މީހުންނަށްވުރެ ކުރިއަރައިފިއެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާނުގައި ގޮސް ކުރިއަރައިފިއެވެ) އަދި ގޮސްގޮސް ހިފައިފިނަމަ، ނުވަތަ ޤުރުއާނުގެ އިލްމު ގޮސްގޮސް ރިވެއިފިނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން ދުރުގޮސް މަގުފުރެދުމުން މަގުފުރެދިގެންވާނެ ކަމާއި ގުޅިގެންނެވެ." އަޅުގަނޑުމެން އިލްމު

އުނގެނުމަށްފަހު ބާޠިލު ތަޢުލީމުތަކުން ދުރުވާހުރިކަމެވެ. އަދި އެޢިލްމުން ދުނިޔަވީ ސަވުދާކުރުނިކަމެވެ.

ޢިލްމު އުނގެނުމަކީ ޢިލްމުގެ އިންތިހާއަށް ވާސިލުވެވުނުކަމުގައި ދެކިގެން ނުވާނެއެވެ. އަދިޔާއްމަ! އަބަދުވެސް މަސައްކަތްކުރަން ޖެހޭނީ ޢިލްމު ތަރައްޤީކުރުމަށެވެ. ޢިލްމު މުރާޖަޢާ ކުރުމުގައާއި، މުޛާކަރާ ކުރުމުގައި ތިމާގެ ރާޙަތުގެ ވަގުތުތަކުން ބައެއް ޤުރުބާންކުރަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި ތިމާއަށްވުރެ މާތް ދަރަ އެހެންމީހުން ނުހުންނާނެކަމަށް ދެކި އަމިއްލަ ނަފްސަށް ބޮޑާވެގެން ނުވާނެއެވެ. އަބަދުވެސް ދެކެންޖެހޭނީ ތިމާއަށްވުރެ މާތް އެހެންމީހުން ތިބޭނެކަމަށެވެ. އަދި ޢިލްމުގެ އިންތިހާއެއްނެތްކަން ކަށަވަރު އިނގޭނީ ކަމަށްވާތީ، ކަނޑައެޅިގެން ކަމަށްވާތީ، ބޮޑުކަން ކަނޑައަޅައި ދެވަނަ ދޯކުރަމުން الله ﷻ ގެ ބަސްފުޅުކަމަށެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾ [يوسف: ٧٦]

މާނައީ: "އަދި ކޮންމެ ޢިލްމުވެރިއެއްގެ މަތީގައި އެއަށްވުރެ މާބޮޑު ޢިލްމުވެރިއަކުވެއެވެ. (އެއީ اللّٰه ގެ ބަޔާންކުރެއްވުން ޢިލްމުގެ އިންތިހާ ވަޙީއަށްވުރެ ދާންދޭނެވެ.)" އެހެންކަމުން އެއްވެސް ޢިލްމުވެރިއަކަށް އެންމެބޮޑު ޢިލްމުވެރިޔާކަމުގެ ދަރަޖައަކަށް ހުއްދައެއްދެވޭނެ ކަމެއްނުވެއެވެ.

މާތް الله ތަޢުލީމުކުރައްވާ އުޞޫލަކީ ބޮޑު ކަމުގެ ރިޔާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު رسول الله ﷺ ގެ ދިޔައިން ރިވާކުރައްވާފައެވެ. "އެއްދުވަހަކު موسى عليه السلام، ބަނީއިސްރާއީލު މީހުންގެ ތެރޭގައި ޚުޠުބާދެއްވުމަށްޓަކައި ތެދުވެވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު މީހަކު ސުވާލުކުރިއެވެ. މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެބޮޑު ޢިލްމުވެރިޔަކީ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ދެން

މޫސާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަހުރެމެ އިލްމުވެރިއަކީ ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ. ދެން އެކަމާ الله ނުރުއްސެވިއެވެ. އެއީ އަހުރެމެ އިލްމުގެ ނިސްބަތް އަކަލާނގެއަށް ނުކުރެއްވީތީއެވެ. ދެން މޫސާގެފާނަށް الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ ގާ ކައިރިން ތަނެއްގައި ތިމަންاللهގެ އަޅަކު (އެބަހީ خَضِرُ عليه السلام) ވެއެވެ. އަކަލާނގެފާނަކީ ކަލޭގެފާނަށްވުރެ ބޮޑު އިލްމުވެރިއެކެވެ. މޫސާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވާސިލުވެވޭނީ ކޮންގޮތަކުންތޯއެވެ؟ الله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ޖުކުރިއަކަށް މަހެއް ހަތަވައިގެން ދަތުރުކުރައްވާށެވެ. އެމަސް ގެއްލުނުކަން އެތަނަކަސް ކަލޭގެފާނަށް ގެއްލިގެންދާނަމަ، އެއީ އެތަނެވެ. ދެން މޫސާގެފާނާއި އަކަލޭގެފާނުގެ އަޚު، يُوشَعُ بن نُوْن ޖުކުރިއަކަށް މަހެއް ހަތަވައިގެން ދަތުރު ފުރުއްވިއެވެ. އެއީ ހިލައެއްގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންފުމަށް ދާންދިނެވެ. ދެން ދެބޭކަލުން އެހިލަމަތީ އިސްތަށިފުޅު އަޅުއްވައިގެން އަވަހާރަފުޅުލެއްވިއެވެ. ދެންފަހު އެމަސް ޖުކުރިން ދުރިގަނެގެން ގޮސްފިއެވެ. ދެން ހަރުއެއްގެ ގޮތަށް ކަނޑުގައި އޭގެ މަގު ހަދައިލިއެވެ. އަދި އެކަމަކީ މޫސާގެފާނާއި އަކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމު ޙައިރާންކުރުވި ކަމަކަށެވެ. ދެން ދެބޭކަލުން ދުވާލުގެ ބާޤީއޮތްބަޔާއި ރޭގަނޑުގައި ދަތުރުފުޅުކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން ހެނދުނުވުމުން ހިނދު، މޫސާގެފާނު އަކަލޭގެފާނުގެ ޚާދިމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރުމެންގެ ހެނދުނުގެ ނާސްތާ ގެންނާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހަރުމެންގެ މިދަތުރުގެ ސަބަބުން ވަރަށްބޮޑަށް ވަރުބަލިވެއްޖެއެވެ. الله ﷻ، އެތަނަކަށް މޫސާގެފާނު ވަޑައިގަތުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ތަން ފަހަނައަޅައި ވަޑައިގެންފުމަށް ދާންދިނުމުން މޫސާގެފާނަށް ވަރުބަލިކަމުގެ އިޙްސާސްއެއްވެސް

ވެސުލައްވައެވެ. މޫސާގެފާނުގެ ޚާދިމު يوشع بن نون ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް އެނގިވަޑައިގަންނަވާތީއެވެ؟ އަހުރެމެން ދެކަލުން އެހިލަ ކައިރިއަށް މަޑުކުރެއްވި ހިނދު، ފަހެ އުމަރުގެ މަހީން އަހުރެން ހަނދާންނެތުނެވެ. އަދި އެވާހަކަ ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވުމަށް އަހުރެން ހަނދާންނެތުއްވައިލީ ފަރާތަކީ ޝައިޠާނާއެވެ. މޫސާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެވަސް ފުސްމަހިލައިގެން ދިޔަތަނަކީ އެއީ އަހުރެމެން ހޯދަން މިއުޅޭ ތަނެވެ. ދެން ދެބޭކަލުން ފިޔަވަޅުތަކަށް ބައްލަވަމުން އެނބުރި އަލުން ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ދެބޭކަލުން އެހިލަ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވި ހިނދު، ގައިގާ ފޮތިން ނިވާކޮށްލައްވައިގެން އޮންނަ ބޭކަލަކު ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ދެން މޫސާގެފާނު ސަލާމް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. خَضِرُ عليه السلام ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާގެ ބިމުން ސަލާމުގެ އަޑުއިވުނީ ކޮންތާކުންހެއްޔެވެ؟ (ޚިޟުރުގެފާނަށް އެއީ މޫސާގެފާނު ކަމެއް އެނގިވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. ސަލާމުގެ އަޑުއިވިވަޑައިގަތުމުން އެކަލޭގެފާނު ހައިރާންވެ ވަޑައިގެންނެވި އެވަގުތު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ކާފިރުންގެ ބިމުގައި ކަމަށްވާތީއެވެ.) މޫސާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނަކީ މޫސާއެވެ. ޚިޟުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަނީއިސްރާއީލުގެ މޫސާއްތޯއެވެ؟ މޫސާގެފާނު އާންއެކޭ ވިދާޅުވެފައި ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަށް الله އުނގަންނަވައިދެއްވި ޙިކްމަތުގެ ޢިލްމު، ކަލޭގެފާނު އަހުރެންނަށް އުނގަންނަވާދެއްވުމުގެ މަޤްޞަދު ކަލޭގެފާނާ އަހުރެން ތަބާވުންތޯއެވެ؟ ޚިޟުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނާ އެކުގައި އުޅުއްވުމަކަށް ކަލޭގެފާނަށް ކުޅަދާނަވެ ވަޑައިގެންނުވާނެއެވެ. ޔާ މޫސާއެވެ! އަހުރެން މިހިރީ الله އަހުރެންނަށް އުނގަންނަވައިދެއްވި

ޢިލްމެއްގެ މަތީގައެވެ. އެޢިލްމު ކަލޭގެފާނަކަށް އެނގިވަޑައެއް
ނުގަންނަވާނެތެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުވެސް ތިޔަހުރުންނީ الله ކަލޭގެފާނަށް
އުނގަންނަވައިދެއްވި ޢިލްމެއްގެ މަތީގައެވެ. އެޢިލްމު އަހުރުންނަކަށް
އުނގެނުނުވައެވެ. މޫސާގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނަކީ ކައްތިރިއަކު
ކަލޭގައި ކަލޭގެފާނަށް ފުރިހަމަވެއިގަންނަވާނެތެވެ. އަދި އަހުރެން ކަލޭގެފާނުގެ
އަމުރުފުޅަކަށް ނުކިޔަމަން ނުވާނަމެވެ. ދެން ދެބޭކަލުން ކަނޑުގެ އައްސޭރި
ކައިރިން ހިނގަވަމުން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެދެބޭކަލުންގެ އެއްވެސް
ނަވެއްނެތެވެ. އެހިނދު އެދެބޭކަލުންގެ ކައިރިން ނަވެއް ފުރަން އުޅެނިކޮށް
ފުރުވައިގެން ނަވުގެ ވެރިންނާ އެދެބޭކަލުން އަނަވަރު ސަވާރުކޮށްދެއްވުމަށް
ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައިފިއެވެ. އެހިނދު ނަވުގެ ވެރިން ޚިޟްރުގެފާނު ދެނެގަނެފިއެވެ.
އަދި އެއްވެސް ކުއްޔަކާ ނުލައި އެދެބޭކަލުން ނަވަށް ސަވާރުކޮށްދިނީއެވެ.
ދެންނަވަ (ނަވު ދަތުރުކުރަމުން ދަނިކޮށް) ފުރަގަހުން ނަވުގެ
އެއްކައިރިއަކުން އަރިސް ޖަހާލައިފިއެވެ. ދެން އުދުދުނި ކަނޑުދުވަރު
އެއްކަހިރުވަރު ނުވަތަ ދުކުވަރު އާދޭ ގޮސް ކާރިހަދައިދިއެވެ. އެހިނދު
ޚިޟްރުގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ މޫސާއެވެ! އަހުރެންގެ ޢިލްމާއި
ކަލޭގެފާނުގެ ޢިލްމުގެ މިންވަރަކީ الله ގެ ޢިލްމުފުޅުގެ ކުރިމަތީގައި މިދޫނި
ކަނޑަށް ތޮށިޖަހުމުން ކަނޑުން އަރާ ބޮއިލާ އެއް ތޮށިބަޑިއަކީ އާދޭ ފެންތިކެއް
މިންވަރެވެ. ދެންނަކަށް ޚިޟްރުގެފާނު ނަވުގެ މަތިކޮޅުން މަތިތައް
ނައްޓުވައިލެއްވުމަށް ދެން ގަސްތުކުރެއްވިއެވެ. މަތިތައް
ނައްޓުވައިލެއްވިއެވެ. ދެން މޫސާގެފާނު ދަންނަވައިފިއެވެ. މިބައިމީހުން
އެއްވެސް ކުއްޔަކާ ނުލައި އަހުރެމެން އުފުލުވުން ކަލޭގެފާނު

އެބައިމީހުން އަރަފާތުގައިވުމަންބަކާއި މިއަދަ ނަޞީޙަތްތެރިވުމަށް އިސްވުގެ
މަޖުބޫރުވެއެވެ. ޚިޟުރުގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަހުރެންނާ އެކުގައި އުޅުއްވުމަށް
ކަލޭގެފާނަށް ކޮބައިތޯ ވަޙީކުރައްވާފައިވާ އަހުރެން ނުދަނަން
ހުރިތޯ؟ މޫސާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަހުރެންނަށް ހަނދުމަފުޅުދީގެން
ބެނުވުން ބަރަކާތުން އަހުރެން ނުހިއްޖާވާނެވެ. (ޚަޟަރުމަ ޚަބަރު މޫސާގެފާނަށް
ޚިޟުރުގެފާނު އަހުރެންނާއި ކަންތައްތަކަން ދެންނެވިދީ ހަނދުމަކުރުވާ
ނެތިގެންނެވެ.) ދެންފަހެ އަޚުންވެސް ދެބޭކަލުން ވަޑައިގެންނެވިއެވެ.
ކުޅަކުދިންނަކަށް ތޮއްޓަކަމި ކުއްޖަކުންގެ ކުއްޖާގެ ފެނިވައްޔާއި
ޚިޟުރުގެފާނު އޮޑިއެއްގެ ބޯޑުކަރައި ހިއްޖަވާ ފަޅުއްވައިލައްވައިފިއެވެ. ދެން
މޫސާގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު މަޑުބޫދު ކުއްޖަކު އައްވަސް ބަޔަކާ
ނުކުރައި ވިދާ ތޮއްކުރުވައިގެން ބައިވެރިވެއެވެ؟ ޚިޟުރުގެފާނު ދެންނެވިއެވެ.
އަހުރެންނާ އެކުގައި ކަލޭގެފާނަށް އުޅުއްވުމަށް ކަޅަތޮކިވާ
ވަޙީކުރައްވާފައިވާ އަހުރެން ނުދަނަން ހުރިތޯ؟ {سفيان بن عيينة –رحمه
الله– ވިދާޅުވިއެވެ. މޫސާގެފާނުގެ މިބަސްފުޅު ކުރިން ބަސްފުޅުގަނޑުވަރު
ހަރުކަށިވެގެންވިއެވެ.} ދެން އަޚުންވާސް ދެބޭކަލުން ހިނގަވަމުން
ހިނގަވަމުން ދަރަކަތް ވަޑައިގެނެވެ. ދަރުގެ އަރާތުވިރިންގެ ކިބައިން
ކާއްޖަކާތް އޮރިވަޑައިގަމުން އެބައިމީހުން އޮރުބާކަމުންނަށް ވުގާންދުރި
އަދާކުރަން އިންސާރުކުރިއެވެ. ފަހެ އޮރުބާކަމުން އެދަރުގައި ވެއްޖެން
ކައިރިވެހައިހުރި ފާރެއް ދުކާވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެހިނދު ޚިޟުރުގެފާނު
އަތުޖެހުން އިސްވަރުމުކަރައްވާ ތިއްދުކަރައްވިއެވެ. ދެން މޫސާގެފާނު
ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އޮރުވަޑައިގެންނަވާނަމަ، ބިޔަކަރައްވި

މަސައްކަތްކޮށްގެން އުޖޫރައެއް ކަނޑައެޅުއްވާ އުފެއްދުމުގެ އަޑުން ނަންގަވާނެއެވެ. ޒަކަރިއްޔާގެ ވިޔަފާރިއެވެ. މިހައިހިސާބުން އަރުކަންނާ ކަލާގެފާނާ ދެކުނު ވަކިވާ ވަކިމު ޢަރުސިއްޔެވެ." رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައިއެވެ. "މުސްލިމުންނަށް الله ރަޙްމަތް ކުރައްވާށިއެވެ! الله سبحانه وتعالى، އެއްބަސްވުމުގެ ވަގުތަށް އިޙްސާން ކުރައްވާނަން ބޭނުންކުރާވައިރުމަން ދެއްކުމަށް ހުއްޓާ ވިއްކާ ގަނެ ސަލާމަތް ހަމައެވެ!" (رواه البخاري)

ނަބިއްޔުންނަށް ޝަރީޢަތްކުރައްވާ الله سبحانه وتعالى އަށްވުރެ އިތުރު ދެއްވާ ދެވިވަޑައިގަތުމެވެ. ނަމަވެސް الله ގެ އިތުރާ އަމާނަތްތެރިކަމާއި ބާކީ ކުރުމެވެ. އެބާކީކުރުން އިތުރުކުރާ ރަސްކަލާގެ މުސްތަޤުބަލަށް ފާޅުވާ ގުޅާ ނުހަމަ. އިސްތިހާރު މުސްލިމުންގެ ޒަކާތުގެ ވަކަލާތަށް އަމަލު ފަރާތެއް ބާރުވެއްޖެއެވެ. އެހެން ކަމުން އިތުރުވާ ހަރަކާތްތެރިވާ އެކަރުމުވަނީ ތިމާއަށްވުރެ ގުޅިގެން އިތުރުވަނީ މިންކަމަށް ތިނަށް ކުރުމެވެ. އަދި އެނގުން ގުޅިއިތުރުވުމަށްތަކަށް ދައުލަތުން ކުރުމެވެ. އަދި އެންމެހާ އިތުރުގެ ނިސްބަތް الله އަށް ކުރުމެވެ.

މިހައިހިސާބުން މިޤިޔާގައި އަޅުގަނޑު ފިޔަވަ ގަސްތުކުރި ހިސާބަށް ވިދާ ނިމުނީއެވެ. ولله الحمد. ދުޢާއަކީ މާތްالله މިއަރާއަށް ޤަބޫލުކުރެއްވުމެވެ. ސުބުޙާނަކަ ކަލާމީ ގޮތުގެ ޢަމަލުތަކުން ހަޔާތް ހުސްވުމެވެ. އާމީން

بَابُ التَّعْلِيم (އުނގަންނައިދިނުމުގެ ބާބު)

ކޮންމެ އިންސާނަކީ އިލްމުވެރިއެއްނޫނެވެ. އިލްމަކީ الله سبحانه وتعالى އުނގެނުމުގެ އަޚްލާޤުތަކާ ތެރެއިން އުނގެނުމުގެ އިޙްތިރާމްކުރުމާއި އަދަބަށް ލާޒިމުވާ ނިޔަތްތެރިކަމެވެ. އަދި އެއިލްމު ޙާޞިލުކޮށްދޭ މީހާ ތަނަށްއެވެ. ހަމަ ޢާލިމަކު އެޙްތިރާމްކުރުމާއި ވަރަށްބޮޑު ހަޤީޤަތެކެވެ. އިލްމުވެރިންނަކީ އެބައިމީހުންނަކީ اللهގެ ބަންދަކަމުގައި ވަރަށްގަދަ ޤަވާޢިދާއި މަސްއޫލިއްޔަތާ ބައެކެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އަދާކުރަންޖެހޭ ވަޒީފާ ބޮޑުވެގެން ވާތީއެވެ. ހަމަ އެއީ ނަބިއްޔުންގެ ވަޒީފާއެވެ. މިސްކީނުން ޖަހާލުމުގެ އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން ހިދާޔަތުގެ އަލިކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުމެވެ. ޝަރުޢުގެ ވާޙިދު އުޅުން ސަލާމަތުގެ ތަރީޤަށް ކަޑައިގެން އުޅުން ޖަހިލުކަމުން އެރުވުމެވެ. ކޮންމެ އިލްމުވެރިއަކުވެސް ތިމާގެ އިލްމު ޢަމަލާއި އިލްމުދަނި އަޚްލާޤުއް ގައިހުރުމަކީ ޤާނޫނީކަމެކެވެ. އަދި އެއަޚްލާޤު އަޚްލާޤު ފޮނުވުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. ހަމަ އެހެންވެމުކޮށް އިލްމުވެރިޔާ رسول الله ﷺ އެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބުނެފައިވަނީ ރިވާއެއްގައިވެއެވެ. "إِنَّماَ بُعِثْتُ مُعَلِّماً" (رواه الدّارمى) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވިއީ އުނގަންނައިދޭ މީހަކު ގޮތުގައެވެ." ހަމަ މިއީ الله ގެ ބަންދަގަން އެކަލޭގެފާނާ ޙަވާލުކުރެއްވުނު ވަޒީފާއެވެ. މިވަޒީފާގެ ވާޖިބެއްވެރިންނަކީ އިލްމުވެރިންނެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް މިވަޒީފާ އަދާކުރަން ޖެހުނީ ބާރަކާ އެބައިމީހުންނެވެ. رسول الله ﷺ އަށް ވަޙީކުރެއްވި الله ﷻ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. ﴿يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ

مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ ﴿ [المائدة: ٦٧] މާނައީ: "އޭ ރަސޫލާއެވެ! ކަލޭގެފާނުގެ
ވެރި ރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ކަލޭގެފާނަށް ބާވައިލެއްވުނު އެއްޗެއް
(މީސްތަކުންނާ ހަމައަށް) ތަބްލީޣުކުރައްވާށެވެ." ރަސޫލުން ފޮނުއްވުމުގެ
އެންމެބޮޑު އެއްމަޤްޞަދަކީ މިއެވެ. އެބަހީ އިލާހީ ތަޢުލީމުތަކުން ހަރުދަނާކަމުގެ
ހިތްތައް އާރާސްތުކުރުމެވެ. މައްސަލައަކީ އަޅުގަނޑުމެން ޢާއްމުކޮށް އަންނަނިވި
ވަގުތަށް ފުރިހަމަގޮތުގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދަސްކޮށްދެއްވީ الله، ރަސޫލާ
ތަޢުލީމެވެ. އަދި ތަޢުލީމު މަދްރަސާގެ ބާރުގަދަކަމާ އެކަލާނގެ
ވަޙީކުރެއްވި ގޮތުގެމަތިންނެވެ. ﴿ هُوَ ٱلَّذِى بَعَثَ فِى ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولًا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ
ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴾ [الجمعة: ٢]
މާނައީ: "އެކަލާނގެއީ އުއްމީއްޔުންގެ ތެރެއިން ހަމަ އެއުރެންގެ ތެރެއިން
ރަސޫލަކު ފޮނުއްވި ކަލާނގެއެވެ. އެއީ އެއުރެންގެ މައްޗަށް އެކަލާނގެ
އާޔަތްތައް ތިލާވަތުކޮށްދެއްވައި، އެއުރެން ޠާހިރު ކުރައްވައި ޒަކީކުރައްވައި
އެއުރެން ކިތާބާއި ޙިކުމަތް ދަސްކޮށްދެއްވައި، އެއުރެންނަކީ ކުރިން
ސާފުސާފު މަގުފުރެދިގެންވާ ގުމުރާހީކަމުގައި ހުރި ބައެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން
އެއުރެންގެ ތެރެއިން އުފަންވާ މީހުން ކިޔަވާދެއްވުމަށެވެ." ހަމަ ނަބިއްޔުންގެ
ހަރަކާތްތަކަކީ އަދި މިސްރާބުއްޔިތަކީ ވަރަށް މުހިއްމެވެ. އެހެން الله ގެ
ޝަރީޢަތް އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ތަބްލީޣުކުރެއްވުމެވެ. ނަބިއްޔުން،
އެކަލޭގެފާނުގެ ވާރުތަވެރިން ދީނީ ޢިލްމީ ކަންކަމުގައި ދިރިއުޅޭ، الله ﷻ
ފުރިހަމަކުރައްވައި ބަޔާންކުރެއްވި ގޮތުގެމަތިންނެވެ. الله ވަޙީކުރެއްވި
ގޮތުގެމަތިންނެވެ. ﴿ أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَأَنصَحُ لَكُمۡ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا

تَعْلَمُونَ ﴾ [الأعراف: ٦٢] މާނައީ: "(ނޫޙުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ.) އަހުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރިސާލަތު އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފޯރުކޮށްދެމެވެ. އަދި އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވަމެވެ. އަދި اللهގެ ހަޟްރަތުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނޭނގޭ ޢިލްމުތަކެއް އަހުރެންނަށް އެނގެއެވެ." އަދި ހޫދުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންނަށް ކުރެއްވި ޚިޠާބު ޤުރުއާނުގައި الله ބަޔާންކޮށްދެއްވަނީ މިގޮތަށެވެ. ﴿ أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴾ [الأعراف: ٦٨] މާނައީ: "އަހުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރިސާލަތު އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފޯރުކޮށްދެމެވެ. އަދި އަހުރެންނަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމާނާތްތެރި ނަޞޭޙަތްތެރިއަކީމެވެ." އަދި ޞާލިޙުގެފާނު ޤައުމުގެ މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނު ދަސްކޮށްދެއްވި ރިސާލަތަށް އީމާންނުވުމުގެ ސަބަބުން، الله ގެ ޢަޛާބު އައުމުން، އެއުރެން ހަލާކުވެގެންދިޔަ ހިނދު، ޞާލިޙުގެފާނު ހިޖުރަކުރައްވާ ވިދާޅުވި ބަސްކޮޅު ޤުރުއާނުގައި الله ބަޔާންކޮށްދެއްވަނީ މިގޮތަށެވެ.

﴿ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴾ [الأعراف: ٧٩] މާނައީ: "ދެން (ޞާލިޙުގެފާނު އެކަލޭގެފާނުގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުން ހަލާކުވި ހިނދު) އެބައިމީހުންގެ ކައިރިން އެނބުރިވަޑައިގެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަހުރެންގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންނޭވެ! އަހުރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ރިސާލަތު ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފޯރުކޮށްދިނީމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން

ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެސްވީމެވެ. އެކަމަކު ތިޔަބައިމީހުން ނަސޭހަތްތެރިންނަކަށް ލޯބިއެއްނުވެއެވެ." އަދި ޝުޢައިބުގެފާނު ޤައުމުގެ މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނު ގެންނެވި ރިސާލަތު ޤަބޫލުނުކުރުމުން، الله އެބައިމީހުން ހަލާކުކުރެއްވި ހިނދު، ޤައުމުގެ މީސްތަކުންނާ ދިމާއަށް ކުރިމަތިލައްވާ ޝުޢައިބުގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު ޤުރުއާނުގައި الله ބަޔާންކުރައްވައި މިފަދައިންނެވެ. ﴿ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴾ [الأعراف: ٩٣]

މާނައީ: "ފަހެ (ޝުޢައިބުގެފާނު ޤައުމުގެ މީސްތަކުން ހަލާކުވުމަށްފަހު) އެކަލޭގެފާނު އެނބުރި ވަޑައިގެންނެވުމުން (ޤައުމާ މުޚާޠަބުކުރައްވާ) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަހަރެންގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުންނޭވެ! އަހަރެންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަވާލުކުރެއްވުން ރިސާލަތު އަހަރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފޯރުކޮށްދިނީމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެސްވީމެވެ. ފަހެ ކާފިރުބައެއްގެ މައްޗަށް (އެބަޔަކު ހަލާކުވެ ދިޔުމުން) އަހަރެން ހިތާމަކުރާނީ ކޮންފަދައަކުން ހެއްޔެވެ؟"

އިސްވެދިޔަ އާޔަތްތަކުން ނަބިއްޔުންގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ހާމަވެއްޖެއެވެ. އެބަހީ الله ގެ ޝަރީޢަތް މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދިނުމެވެ. އަދި އެކަލޭގެމެން ބުލުދްޖުތައް އެއުރެންނަށް އުނގަންނައިދެއްވުމެވެ. އިލްމުވެރިންގެ މަސްއޫލިއްޔަތުވެސް ހަމަމިއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އިލްމުވެރިންނަކީ ނަބިއްޔުންގެ ވާރުތަވެރިންނެވެ. ރަސޫލުالله ޙަދީޘްފުޅެއްގައި أبو الدَّرْدَاء ގެ ރިވާޔަތުން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘުން އިރުޝާދުވެއެވެ. "إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلاَ دِرْهَماً وَإِنَّماَ وَرَّثُوْا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ" (رواه أبو داود والترمذي) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޢިލްމުވެރިންނަކީ ނަބިއްޔުންގެ ވާރުތަވެރިންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔުން، ވާރުތަކޮށްދޫކުރެއްވި ދީނާރެއް އަދި ދިރުހަމެއް ދޫކޮށްނުލައްވައެވެ. އެބޭކަލުން ވާރުތަކުރެއްވި ގޮތަކީ ދޫކޮށްލެއްވީ ހަމައެކަނި ޢިލްމެވެ. ފަހެ، އެޢިލްމު ހާސިލްކޮށްފި މީހާ އެހާސިލްކޮށްފީ ވަރަށްބޮޑު ނަޞީބެކެވެ."

ފަހެ ނަބިއްޔުން، ޝަރީޢަތުގެ ޢިލްމު ދުނިޔެއަށް ފޮނުއްވާލަން މަސައްކަތްކުރެއްވި ފަދައިން ނަބިއްޔުންގެ ޢިލްމު ވާރުތަވި މީހުން އެމަސައްކަތްކުރަންޖެހޭނެއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "بَلِّغُــوْا عَنِّي وَلَوْ آيَةً" (رواه البخاري) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އެންމެ އާޔަތެއް އެނގިފައިވި ނަމަވެސް އާއްމު ނުދަންނަ މީހުންނާ ހަމައަށް ފޯރުކޮށްދޭށެވެ." رسول الله ﷺ ދީނީ ދުނިޔެއާ ވަޑައިގެންނެވި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންގެ ތެރެއިން ވަރަށްގިނަ ޞަޙާބީންނަށް ދީނުގެ ޢިލްމު ދަސްކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ކިބައިން ތާބިޢީއުންގެބޭކަލުން އެޢިލްމު ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި ތާބިޢީއުންގެބޭކަލުންގެ ކިބައިން އަތްބާޢުއްތާބިޢީން އެޢިލްމު ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އެއަށްފަހުގައި އެބޭކަލުންގެ ކިބައިން އިމާމުވެރިބޭކަލުންނާއި މުޖުތަހިދުން އެޢިލްމު ދަސްކޮށްދެއްވަމުން ޢިލްމުގެ ދާއިރާ ފުޅާކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ މިސިލްސިލާ ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް الله ވަނީ

ތަރުބިއްޔަތުކުރައްވާ ފަދައެވެ. ދަންނަވައެވެ. މިދީނުގެ ޢިލްމު ޝާއިޢުކުރަން
މަސައްކަތްކުރާ ބޭފުޅުން، މިފަދައިން، ﷲ ގެ ރަސޫލާވަނީ ދުޢާކުރައްވާ ފަދައެވެ.
މާތްﷲ ރުއްސެވުން ލެއްވި زيد بن ثابت ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރެއްވިކަމަށް ދަންނަން
އެވިދެވެ. "نَضَّرَ اللهُ امْرَءًا سَمِعَ مِنَّا حَدِيْثاً، فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَــهُ، فَرُبَّ حَامِلِ فِقْــهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَــهُ مِنْهُ، وَرُبَّ حَامِلِ فِقْــهٍ لَيْسَ بِفَقِــيْهٍ" (رواه أبو داود)

މާނައީ: "އަޅުގަނޑުމެންގެ ކިބައިން ޙަދީޘެއް އަހައި، އެޙަދީޘް ހިތުދަސްކޮށް، މީސްމީހުންނާ ހަމައަށް ފޯރުކޮށްދީފި މީހާ، ﷲ އުފާފޯރުކޮށްދެއްވާށިއެވެ! (އެބަހީ އޭނާގެ މޫނު ތާޒާ ރިވެތިކޮށްދެއްވައި މަތިވެރިކޮށްދެއްވާށިއެވެ!) ފަހެ، އިލްމު ފޯރުކޮށްދީ އެހެންބަޔަކަށް އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ފިޤުހުގައިން ބޮޑު މީހުންނަށް ފޯރުކޮށްދީމެވެ. (އެބަހީ އިސްލާމީ ދީނީ ފަހުމުގެ ބޮޑު ހިކްމަތްތެރިންނަށް އެބަހީ އިސްލާމީދީން ނޫނީ މަސްއަލަތަކާ ބެހޭ ފަހުމާ އެއަށް ދީނީ ފަހުމުން ނުވެއެވެ.) އަދި އިލްމު ފޯރުކޮށް އެބަހީ ބޭނުން ފިޤުހުން ނުވާ ކަމުގައެވެ." (ފިޤުހުނުވާ ޝަރުޢީ ޙުކުމްތަކާއި ބެހޭ ޢިލްމު ހިތުދަސް، އެނގޭ ޙުކުމްތަކެއް ފަހުމުން ރަނގަޅަށް އަދި އެނގޭ ޙުކުމްތަކެއް ފަހުމު މިސާލުގެ ގޮތުން ދީނީ ބޭބޭކަލުން ބިނާކުރައްވާ ހުކުމްތައް ބިނާކުރައްވާ ގޮތުން ލިބިގެންވާ މަޢުލޫމާތު. ފަހެ، އިލްމު ފޯރުކޮށް ދިން މީހާ، ފަހުރަކާތްތަކުގެ ކަމުގައިވިޔަސް، އޭނާގެ ޝާއިޢުކުރުމަށްޓަކައި އޭނާ ކުރިމަސައްކަތަކީ ﷲ އަޖުރު ދެއްވާނެތެވެ. އަދި އިސްލާމީ ދީނުގައި އޭނާގެ ޝާމިލުކުރައްވާނެތެވެ.

މީސްތަކުންނަށް ﷲ ގެ ދީން ތަޢުލީމުދިނުމަށްޓަކައި މަސައްކަތްކުރާ ކޮންމެ ދާޢީއަކު، އޭނާގެ ބަސާއި އޭނާގެ ޢަމަލު ސީދާކުރުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެހެނީ މީސްތަކުންގެ ކުރިމަތީގައި ބަދަލުގެމުން ނަމޫނާއަކަށް ވާންޖެހޭތީއެވެ. ބަސިއިސްކަރައިލު މީހުންނަށް މަޤާމާއި ޙަޤީޤަތުގެ އެއްސަބަބަކީވެސް އެބައިމީހުން މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތަކަށް ގޮވާލައި، ދުރު އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކު ހަނދާންނައްތައިލާފައެވެ. މާތް ﷲ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ [البقرة: ٤٤] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ފޮތް (ތައުރާތު) ކިޔަވާހުރެ، މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރައި، ދުރު އަމިއްލަ ނަފްސުތަކު ހަނދާންނައްތައިލަނީ ކީއްވެ؟ ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހަމަނުވިސްނުނީ ކީއްވެ؟" އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۞ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ [الصف: ٢ – ٣] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ދުރު ނުކުރާކަންތަކެއް ވާހަކަ ތިޔަ ދައްކަނީ ކީއްވެގެން ކީއްވެ؟ ތިޔަބައިމީހުން ދުރު ނުކުރާކަންތަކުގެ ވާހަކަދެއްކުމަކީ (އެކަލާނގެ ސަބަބުން) ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި ކޯފާއި ނުރުހުންވުން ބޮޑުވެގެންވާ ކަމެކެވެ."

އެހެންކަމުން ދީނުގެ ޢިލްމުން ޢިލްމުވެރިޔަކަށްވާ ކޮންމެ މީހަކުވެސް ބަސާއި ޢަމަލު ނަމޫނާއަކަށްވާން ޖެހޭނެއެވެ. އެގޮތުގައި ޢިލްމު ޝާއިޢުކުރުން މަސައްކަތްކޮށްދިނަމަ، ޢިލްމުގެ އަސަރު މުޖުތަމަޢުގައި

ފޮނުވިގެންދާކަން ޙަޔާތްފަރައް ނުވާނެއެވެ. އެފަދަ މީހުންނަން ތަޤުދީރުކުރެއްވި ގާތު الله ވަޙީކުރެއްވި ކަލިމަތްތަކެވެ. ﴿ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ ﴾ [الأحزاب: ٣٩] މާނައީ: "އެއުރެންނީ الله ގެ ރިސާލަތު މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދޭ މީހުންނެވެ. އަދި الله އަށް ބިރުވެތިވާ މީހުންނެވެ. އަދި الله ފިޔަވާ އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ބިރުވެތިނުވާ މީހުންނެވެ."

މީސްތަކުންނަށް ދީނަން ގަވާއިދުތަކާއި އުނގަންނައިދޭން ދީނުގެ ޢިލްމުވެރިޔާ الله އަށް ބިރުވެތިވާން ޖެހޭނެއެވެ. އޭނާ ދީނުގެ ނަމުގައި ޙަޤީޤަތްތައް ކިޔުގެ ބިރު އަޅުގަޑުވެސް ހިތުގައި އޮންނާނެއެވެ. އަދި އުޅުގައި މީސްތަކުންގެ ހިތައިން ބިރުވެތިވާކަން ނެތްޖެހޭނެއެވެ. ހަމަ ދީނަން ގަވާއިދުކުގައި الله ފިޔަވައި އެހެން ފަރާތަކަށް ބިރުވެތިވުން އެއް ވަރަށްބޮޑު ކުށަކެވެ.

މަދީނާގެ އިލްމުވެރިންގެ މަތިކަމާއި މަޤާމުތަކެއް

މަދީނާއަކީ رسول الله ﷺ ގެ دار الهجرة އެވެ. މަދީނާގައި ނަބަވީ ސުންނަތް ފެތުރުނު ތަނެވެ، މަދީނާއަށް ހިޖުރަކޮށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި މަދީނާގައި ދީނުގެ ޢިލްމުވެރިން الله ގެ ދީން ފުރިހަމަކުރެއްވި އަމާނާތެއް ވަޒީފާ ވެއްޖެއެވެ. ދީނުގެ ޝަރީޢަތް الله ތަޢާލާ ރަސޫލާ ސޮހާބީއަކަށް ދިންއެވެ. އެކަމަކު މަދީނާއަން ހިޖުރަކުރި ޞަހާބީއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން ޝަރީޢަތް ދަސްކޮށްދިނެވެ

ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެބޭކަލުން އިލްމުވެރިން ދުނިޔޭގެ އެކި ހިސާބުތަކަށް ބެހިވަޑައިގަންނަވިއެވެ. ނަމަ ދީނީއިލްމުގެ މަސްދަރަކީ މަދީނާއެވެ. އަދި ދީންގެ މަރުކަޒަކީވެސް މަދީނާއެވެ. މިޝަހަރު ދިހާމަމާ ހަމައަށް މަދީނާއަށް ދިޔައީ ...ވެއެވެ. ދީނުގެ ކަށްކުތަގޮތަށް އިސްލާމްދީނާއި އުނގެނިއެވެ. ވެސް މަދީނާއިންނެވެ. އެއްކަލަ އިސްލާމްދީން ގެނބި ނުތަކަށް މަދީނާ ދޮކިހިވެއެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުމާ ވިދާޅުވި ހަދީޘްގައި ކިޔައިން ކިޔާވަގެންވެއެވެ. އެކަށޭގޮން ވިދާޅުވިއެވެ. "يُوْشِكُ أَنْ يَضْرِبَ النَّاسُ أَكْبَادَ الإِبِلِ يَطْلُبُوْنَ الْعِلْمَ، فَلاَ يَجِدُوْنَ أَحَدًا أَعْلَمُ مِنْ عَالِمِ الْمَدِيْنَةِ" (رواه الترمذي وحسنه، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، ولكن ضعفه الألباني) މާނައީ: "މީސްމީހުން އިލްމު ހޯދުމަށް ޓަކައި ... ދުއްވާ ކިޔަވައިދޭނެ ދުވަސް ކައިރިވެގެންވެއެވެ. ފަހެ މަދީނާގެ އިލްމުވެރިއަކަށްވުރެ އިލްމުވެރި މީހަކު ނުފެނޭނެއެވެ." އެބަހީ އިމާމު މާލިކުގެ މީސްމީހުން އިލްމުހޯދާ މަދީނާއަށް ކައިރިވާހުށީ މަދީނާއެވެ. އަދި މަދީނާއަކީ ހެއްދުގެ އިލްމުވެރިންގެ ބަސްމަތިވެއެވެ. ދީނީ ތަޢުލީމުގެ ސަރުކާރުގެ އިލްމުވެރިންނަށް މަދީނާއިން ފެތުރި އިލްމުގެ ޤާއިމުކުރެވިއެވެ. އަދި ފެތުރުމަށް އަތުރާ ދީނާއި ދީނުގެ އިލްމު މަދީނާއަށް ރުޖޫޢު ވާނެއެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުމާ އަބޫހުރައިރާގެ ހަދީޘްގައި ކިޔައިން ކިޔާވަގެންވެއެވެ. އެކަށޭގޮން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ހަދީޘްކުރައްވައިވިއެވެ. "إِنَّ الإِيْمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِيْنَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا" (رواه مسلم) މާނައީ: "(ފަހުކޮޅު ޒަމާނުގައި) ހަރުފަ ހުރީ ހަރުގަ ނުވިގެންނަ ފަރާއިން އިމާނުކަން މަދީނާއަށް ނުވިގެންދާނުކަން ކަނޑަވަރުވެއެވެ."

އިލްމުވެރިއެއްގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން

އުޅެދުނުގައިވާ އެންމެ ޝަރަފުވެރިކަމަކީ ދީނުގެ އިލްމުވެރިންނެވެ. އިލްމުވެރިން ނުވާނަމަ، الله ގެ ދީން ސާބިތުވެ ނުހުރީހެވެ. އަދި ދީން ނެތިއްޖެނަމަ، ބިންމަތީގައި ފަސާދަ އާންމުވެއްޖެއީހެވެ. އަދި ފަސާދަ އާންމުވެއްޖެނަމަ، اللهގެ ކޯފާ އިތުރުވެ، އެކަލާނގެ ޢުޤޫބާތް އާންމުވާނެކަން ކަށަވަރެވެ. ފަހެ، الله ގެ ދީން ހިމާޔަތްކުރުއްވަން ބިމުގައި އެކަލާނގެ ޖައްސާފައިވާ ބަޔަކީ އިލްމުވެރިންނެވެ. އެބައިމީހުން ދިރިތިބިހައި ހިނދަކު ޤިޔާމަތެއްނުވާނެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ނެތިދިއުމަކީ ޤިޔާމަތުގެ ބޮޑު ޢަލާމާތްތަކުގެ ތެރެއިން ޢަލާމާތެކެވެ. އިލްމުވެރިންނަކީ الله ގެ ހަޟްރަތުގައި މަތިވެރި މަޤާމުތަކެއް ލިބިގެންވާ ބައެކެވެ. އެއުރެން ދެދުނިޔޭގައި އެބައިމީހުން މާތްވެ މަތިވެރިވެގެންވެއެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖ﴾ [المجادلة: ١١] މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އީމާންވި މީހުންނާއި އަދި އިލްމު ދެއްވިއްޔާ މީހުން ދަރަޖައިގެ ގޮތުން الله މަތިވެރިކުރައްވާނެއެވެ." ނަބީބޭކަލުންނަށް ފަހުގައި ދީން الله އެންމެ މާތްކުރައްވާ ބަޔަކީ އިލްމުވެރިންނެވެ. އަދި އިލްމު މީހާ ލިބިފައިވާ އިލްމު މީހާ اللهގެ ހަޟްރަތުގައި ހަމަހަމައެއް ނުވާނެއެވެ. މާތް الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ﴾ [الزمر: ٩] މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެނގޭ މީހުންނާއި ނޭނގޭ މީހުން

ހަމަހަމަވާން ހެއްޔެވެ؟ (އެބަހީ ނުވާނެއެވެ.)" ފަހެ الله ﷻ އިންސާނުން ޚަލްޤުކުރެއްވި މަޤްޞަދަކާއި، އެއުރެންގެ މައްޗަށްވާ އެކަލާނގެ ޙައްޤުތަކާއި، އެކަލާނގެ މައްޗަށްވާ އެއުރެންގެ ޙައްޤުތައް ދިރާސާކުރާނަމަ ބާވަތްތަކުން ތިޞިބާރަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. الله ގެ ރަސޫލުންގެ ތަރިކަވަސްކުރާއި އެކަލާނގެ ދުވަސްތަކުގެ ހަމަކަމާއި ހިލާޟާކޮށް ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. ކާއިނާތުގައިވާ الله ގެ ދުރުބަދުގެ ނިޝާނުތަކުން އިބްރަތް ލިބިގަނެ ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. ކަންތައްތަކުގެ ޙަޤީޤަތް ސާބިތުކުރާއި ނަރަކައިގެ ޙަޤީޤަތް ދެނެގަތުމަށް ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. އާޚިރަތުގެ ވާހަކަތައް ޙަޤީޤަތުގައި ދެނެގަތުމަށް ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. الله ގެ ނިޢުމަތްތަކަށް ޝުކުރުކުރުން، އަޅުކަންކުރުމަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމާއި ތައުހީދުގެ ޤަބޫލުކުރުމާއި، މުޢާމަލާތްތަކުގައި ޢަދުލުވެރިކަމާއި ހެޔޮކަންތައްތަކުގައި ވާދަކުރުމުގައި ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. ފަހެ ވާޖިބުތަކާއި އިޙްސާނުގެ ޙަޤީޤަތް ނުވަތަ ބާރުދަށުގެ ދަރަޖަ ކަށަވަރުކުރުމުގައި ރަސޫލުން ގެ ޢިލްމު ޙާޞިލުކުރުމުގެ ބާބުގައި ބޮޑަށް އިތުރުވެރިންނެވެ. އަދި الله އަށް ޙަޤީޤަތުގައި ކަށަވަރުކުރުމާއި ބިރުވެތިކަމުގައި އެކަލާނގެ ރަސޫލުން ކުރެއްވިފަދައިން ބޮޑަށް ބިރުވެތިވާނީވެސް އެމީހުންނެވެ. الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُاْ﴾ [فاطر: ٢٨]

މާނައީ: "(ޙަޤީޤަތުގައި) الله އަށް ބިރުވެތިވާނީ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން ޢިލްމުވެރިންނެވެ."

الله އިންސާނާއަށް ދެއްވި ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރެއިން ޢިލްމަކީ މާތްނިޢުމަތެކެވެ. ފަހެ އިންސާނާއަށް އެކަން ނުވަތަ! އިންސާނާ ޙައްޤުގެ ޙަޤީޤަތަށް ދެނެގަތުމަށް ނިޢުމަތެކެވެ. އެއީ ބައެއްގެ

ނިޢުމަތެކެވެ. ޢާސާއަން އިލްމަކީ ނިޢުމަތެކެވެ. ޢާސާއަން ފަހުމަކީ
ނިޢުމަތެކެވެ. ޢާސާގެ ޢަމަލީ ނިޢުމަތެކެވެ. ޢާސާގެ ފަހަމީ ނިޢުމަތެކެވެ.
މިނޫނަސް ޢާސާގެ ޙިސްސުގައިވާ ހުރިހާ ގުނަވަނީ، الله ޢާސާއަން
ދެއްވާފައިވާ ނިޢުމަތްތަކެކެވެ. މިއިން ގުނަވަނެއް ޢާސާގެ ޙިސްސުން
އުނިވެއްޖެނަމަ، އެއީ ނިޢުމަތެއްކަން އިޙްސާސްވެއެވެ. އާދަކުރިން
އެކަން އިޙްސާސްކުރާ މީހުން ވަރަށްމަދުކަމެވެ. الله ގެ ނިޢުމަތްތަކަން
ޝުކުރު އަދާކުރުމަކީ އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތައް އިތުރުވުމުގެ ސަބަބެކެވެ. އަދި
އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކަށް ކާފަރުވުމަކީ ނިޢުމަތްތައް ފިލައިދާނެ ސަބަބެކެވެ.
ފަހެ އިންސާނާގެ ގުނަވަންތަކުގެ ޝުކުރު އަދާކުރުމަކީ އެގުނަވަންތައް الله
އެންގެވި ގޮތުގައި އިސްތިޢުމާލުކުރުމެވެ. އަދި އިންސާނާގެ ހަރަކާތުގައި
މިންސަލާ ފަސާދަކޮށް ހުޅުވުމެވެ. އެއިން ކަންފު ހުޅުއްގެ ނަފްސެއް
ކަންފު ދުވަހު، ކަންފު ވިހުރުގެ ވަޅުނަން ބަލަހައްޓަމުން
ވާޖިބުވާގޮތުގައެވެ. އެކަމީ ކަންފު ދުވަހު މިންސަލާ ފަސްދުގަލް
ބަލަހައްޓާކުރުމެވެ. އެއީ އުޅުމަކުގެ ޝުކުރު އަދާކުރުމެވެ. މިހެން
އުޅުމަކުގެ ނިޢުމަތުގެ އަގު ވަޒަންކުރުވެއެވެ. އަދި اللهގެ އާޔަތްތަކަން،
އެކަލާނގެ އަޅުކަމުގެ މަގަށް ހިފައިގެން ނިކަން ބަދަލުވާނެވެ. ކަންފު
ދުވަހު ޝަރުޢީގޮތުން ފައިދާ ނުމިސާލާ ކަންފު ބަލަހައްޓާކުރި
ފަރާތްތަކަށް ހަދައިގެން رسول الله ﷺ ވަނީ ހަރުކުރައްވާފައެވެ. އަދި މިހުރިހާ
ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރެއިން الله އިންސާނާއަށް ދެއްވި އެންމެބޮޑު ނިޢުމަތަކީ
ބުއްދީގެ ނިޢުމަތެވެ. ފަހެ އިންސާނާގެ ބުއްދި ފިކުރުކުރުމަށް، އެއީ
ހަދައިލިނަމަ ޝަރީޢަތުން ދެކޮޅު ފިކުރަށް އުޅުމެވެ. ހާނިއްކަމެވެ. މާشاءالله

އިންސާނުންނާ ޖަނަވާރުން ތަރަހަލާރުއްވި ބުއްދިނުންނާއި އިލްމުވެރިންނެވެ. ތަނަ މިހިރާ ކަމެއް ޚިޔާނާތްކަމަށް ވިޔަސް ބަޔަކު އިލްމުވެރިންނެވެ. އަދި މިއީ الله އާއި ބިލުވެރިވުމަށް އިލްމުވެރިންނަށް ގާތުވާ ބުއްދިގެ ހާދިސާއެވެ.

ދުނިޔޭގައި الله ގަންވާލައިވާ އެންމެ މަތިވެރި ޝަރަފަކީ އިލްމުވެރިންނަށް ދެވިފައިވާ ދިގު އެކަން ބަޔާނެވެ. އެކަން ހަދިސް ބަޔާންކުރާ ނަބަވީ ޙަދީޘެވެ. މާތްالله ރަޟިޔަލްލާހު ޢަންހު أبو أُمامَةَ الباهلي ގެ ރިވާޔަތެއް ދަނޑިވަޅުގައި ދިއުމަކަށް އެބަ ތިއްބެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާއެވެ. "إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ، وَأَهْلَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِهَا، وَحَتَّى الْحُوْتِ لَيُصَلُّوْنَ عَلَى مُعَلِّمِيْ النَّاسَ الْخَيْرَ" (رواه الترمذي)

މާނައީ: "މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮކަންތައް އުނގަންނައިދެއްވާ އިލްމުވެރިންނަށް މާތްالله ރަޙްމަތްލައްވަވައެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންނާއި އުޑުތަކާއި ބިމުގެ އަހުލުވެރިން އެބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރައްވައެވެ. އަދި ހަޅުގައިވާ ހިނިޑި މަސްވަރާގެއްސަން ތަކުންތަކުން އެބޭކަލުންނަށް ރަޙްމަތްލެއްވުމަށް އެދި ދުޢާކުރައްވައެވެ." އަދިވެސް رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "إِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ، حَتَّى الْحِيْتَانَ فِي الْمَاءِ" (رواه الترمذي) މާނައީ: "އުޑުތަކާއި ބިމުގައިވާ އެއްޗެހި ބިމުގައި ވާހަކަ ބައިގައި، ކަނޑުގައިވާ މަސްވަރާގެއްސަން ތަކުންތަކުން އިލްމުވެރިޔާއަށް ފާފަ ފުއްސެވުމަށްއެދި ދުޢާކުރައްވައެވެ." ތަނަ އެއްޗެހި ބިމުގައިވާ އެންމެހާ މަޚްލޫޤުންގެ ހިތްތެރިވާ ދިރިއުޅޭ މީހަކަށްވުރެ ވާހަކަ މަތިވެރި މީހަކު ބިމުގައިވޭތޯ؟ ހަމަ ތިޔާނުންވެސް ނުވާނެއެވެ.

އަދި އިލްމުވެރިޔާގެ މާތްކަން ބަޔާންކުރައްވާ رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ" (رواه الترمذي) މާނައީ: "އިލްމުވެރިޔަކުގެ މާތްކަން އަޅުކަމްވެރިޔަކުގެ މައްޗަށްހުރީ، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މާތްކަން ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެދަށް މީހާގެ މައްޗަށްވާ ފަދައިންނެވެ." الله ގެ އެންމެމާތް މަޚްލޫޤާ ރަސޫލާއެވެ. ދެން މުސްލިމުންގެ އެންމެދަށް މީހާގެ މައްޗަށް އެކަލޭގެފާނުގެ މާތްކަން ހިސާބުކުރައްވާން ގޮތެވެ؟ އަދިވެސް رسول الله ﷺ، ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ. "فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سائِرِ الْكَوَاكِبِ" (رواه التّرمذي) މާނައީ: "އިލްމުވެރިޔަކުގެ މާތްކަން އަޅުކަމްވެރިޔަކުގެ މައްޗަށްހުރީ ހަނދުގެ މާތްކަން އެންމެހާ ތަރިތަކެއްގެ މައްޗަށްހުރި ފަދައިންނެވެ." ދެން މިބާވަތުގެ ދަލީލީ އިލްމުވެރިޔާގެ މާތްކަމާ މަތިވެރިކަމެވެ.

ކިޔަވަން އަންނަ ކުދިންނާމެދު ރިވެތިކޮށް މުޢާމަލާތްކުރުން

ކިޔަވަން އަންނަ ކުދިންނާ މެދު އުނގަންނައިދޭމީހާ ރިވެތިކޮށް މުޢާމަލާތްކުރަން ޖެހެއެވެ. މުޢައްލިމުގެ އަޚުލާޤާއި ހަމްދަރުދީ ދަރިވަރުންގެ ދުލުގައި ފާޅުވާން ޖެހެއެވެ. އޭރުން ދަރިވަރުންގެ ހިތުގައި އިލްމު ހާސިލުކުރުމުގެ ޝައުޤުވެރިކަން އިތުރުވާނެއެވެ. އަދި މުޢައްލިމުގެ އަޚުލާޤުން އެކުދިން ތަރުބިއްޔަތުވާނެއެވެ. رسول الله ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުބޭކަލުންނާ މެދު ބޭއްވި ސުލޫކާއި އަދަބުވެރިކަމާއި ރަނގަޅު މުޢައްލިމުގެ ކިބާގައި ހުންނަންޖެހޭނެ ސިފަތަކެވެ.

އުނަގަނާގެ ދަރިވަރުންގެ އުސޫލުތަކުން އަސްލާފު ބޭބޭކަލުންނަށް އަސަރުކުރިއެވެ. އަދި އުސޫލުތަކުން އެބޭބޭކަލުންގެ ސިފަވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުންގެ އަހަރެން އިލްމު ހޯދުމަށްޓަކައި އަންނަ މީހުންނާ ދޭތެ އެމީހުން ކަންތައްތަކުރައްވަމުންނެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުގެ ރިވާކުރެއްވި أبو سعيد الخدري ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. "إِنَّ النَّاسَ لَكُمْ تَبَعٌ، وَإِنَّ رِجَالاً يَأْتُوْنَكُمْ مِنْ أَقْطَارِ الأَرْضِ يَتَفَقَّهُوْنَ فِي الدِّيْنِ، فَإِذَا أَتَوْكُمْ، فَاسْتَوْصُوْا بِهِمْ خَيْرًا" (رواه الترمذي وضعفه الألباني) މާނައީ: "(އޭ ދަރިވަރުންގެ ޖަމާޢަތް! އަސްލާފު ބޭބޭކަލުންނެވެ!) ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ތަބާވާނެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ދުނިޔޭގެ އެކި ކަންކޮޅުތަކުން މީސްތަކުން، ދީނުގެ އިލްމު ހޯދުމަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް އަންނާނެއެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް އައުމުން، އެބައިމީހުންނާ ދޭތެ ހެޔޮގޮތުގައި ކަންތައްކުރާށެވެ." رسول الله ﷺ ގެ މިވަސިއްޔަތަށް ފުރިހަމައަށް އަސްލާފު ބޭބޭކަލުން ބުރަވެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ތަބިޢީންގެ ބޭބޭކަލުން އިލްމު ހޯދުމަށްޓަކައި އެބޭބޭކަލުންގެ ގާތަށް އަރަނިކޮށް ވަޑައިގަތުމުން، ފަހެ އެބޭބޭކަލުންގެ އަދަބުވެރި ސަލާމުން ތަބިޢީންގެ އެބޭބޭކަލުންގެ ހިތްފުށްޓަކައި އެބޭބޭކަލުންނާ ދޭތެ ފުން ގުޅުމެއް އުފެދިގެން ދިޔައެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުންނަށް ތަޢުލީމު ދެއްވުމަށްފަހު ވެއެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުންނަށް ހެޔޮ ނަސޭހަތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެބޭބޭކަލުންގެ ކިބައިން ތަބިޢީންގެ ބޭބޭކަލުން އެކިވެސް ސިފަތަކެއް ހޯދުމަށްޓަކައިވެއެވެ. އަދި ތަޖުރިބާތައް ދަސްކުރެއްވިއެވެ. ދެން ގާތުން ދުއްވިފައިވާނެއެވެ. ހަމަ ވަރަށް ރީތި

އަޅުގަނޑުން ޒީނަތްތެރިވެ، ދަރިވަރުންނާ ދުރު ރިވެތިޚުލުގް މުޢާމަލާތްކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އިލްމު އުނގެނިގެން، ދަރިވަރުން އުނބުރި ދާއިރު، އެދުރުންގެ ދުރުވާއި ހަޤީޤީ ހިދުމަތްތަކާއެވެ.

ދަރިވަރުންވެސް އުސްތާޛަށް އިޙްތިރާމްކުރުން ތަރުބިއްޔަތުކުރުމީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދަބުވެސް އުސްތާޛު ގާތު ގުޅުމެއް ބަހައްޓަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އުސްތާޛާ އެއްވެސް ކުށެއް ނެތްނަމަ، ފުރިހަމަ އިލްމެއް ހާސިލެއް ނުވާނެއެވެ. الإمام الشّافعي –رحمه الله– ވިދާޅުވާ ޝިޢުރެއްގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ ހަސިފައެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވަނީ މިފަދައިންނެވެ.

أَخِي لَنْ تَنَالَ الْعِلْـــمَ إِلاّ بِســـتَّةٍ، سَأُنَبِّئُكَ عَنْ تَفْصِـــيْلِهاَ بِبَيـــاَنِ.
ذَكَاءٌ، وَحِرْصٌ، وَاجْتِهَادٌ، وَبُلْغَةٌ، وَصُحْبَةُ أُسْـــتاَذٍ، وَطُوْلُ زَمَانِ.

މާނައީ: " އޭ އަޚާއެވެ! ހަކަމެއް މިތާގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ ފެނުމު މިހާރަކަން އިލްމެއް ހާސިލެއްނުވާނެއެވެ. އެހަކަންތަކަކީ ޒަކާވަތް މިހާރަން ބަޞީރަތްތެރިކަމެވެ. (1) ހިތްއަޑިކަން، (2) އިލްމަށް ހަރިޞްވެރިވުން، (3) ގަދަޖެހިލުމާއި މަސައްކަތްކުރުން، (4) މަސައްކަތްކުރުން، (5) އުސްތާޛާ ގުޅުމުގެ ރިޒުޤު (6) ދިގު ޒަމާނެއް (އިލްމު އުނގެނުމުގައި) ހޭދަކުރުން.

ދަރިވަރުންގެ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބުދޭއިރު، ޖަވާބާ ގުޅުންހުރި އެހެނިހެން މަސްއަލަތަކަށް ބަޔާންކޮށްދިނުން

ދީނުގެ މަސްއަލަތަކާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރާ މީހާ ސުވާލުކުރާ ވަރަށްވުރެ އިތުރަށް ޖަވާބުދެއްވުމަކީ رسول الله ﷺ ގެ އާދަކުރެއްވިގޮތެވެ. އެކަމަކު އެކަށޭގޮތުން އެގޮތަށް ކަންތައްކުރައްވަނީ ސުވާލުކުރާ މީހާގެ ސުވާލަށް ވިސްނަވާފައެވެ. އެއީ ޖަވާބާ ގުޅިގެން އެހެން ސުވާލެއް އޭނާގެ ހިތުގައި އުފެދިދާނެތީއެވެ. ނުވަތަ ސުވާލުކުރާ މީހާގެ ސުވާލު މުނާސިބުވެގެން ނުވާކަމާއި، އަސްލު އޭނާ ކުރަންޖެހޭ ސުވާލު އޭނާއަށް ވިސްނައިދެއްވުމަށެވެ. ކަނޑުގެ ފެނުން ވުޟޫކުރެވިދާނޭތޯ އަސްޙާބުބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ސުވާލުކުރެއްވުމުން ޖަވާބުގައި ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "هُوَ الطَّهُورُ ماؤُهُ وَالْحِلُّ مَيْتَتُهُ" (رواه أبو داود والترمذي) މާނައީ: "އެކަނޑުގެ ފެން ޠާހިރުވެގެންވެއެވެ. އަދި މަރުވެފައިވާ އެކަނޑުގެ މަސް ޙަލާލުވެގެންވެއެވެ." އަސްޙާބުބޭކަލުން ސުވާލުކުރެއްވީ ހަމައެކަނި ކަނޑުގެ ފެނާ ބެހޭގޮތުންނެވެ. އެކަމަކު ކަނޑުގައި މަރުވެފައިވާ މަހުގެ ޙުކުމްވެސް އެކަލޭގެފާނު އެބޭކަލުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. އެއީ މަރުވެފައިވާ އެއްގަމު ޖަނަވާރުގެ މަސް، الله ހަރާމްކުރައްވާފައިވާތީ، ކަނޑުގައި މަރުވެފައިވާ މަހުގެ ޙުކުމާ ބެހޭގޮތުންވެސް އެބޭކަލުންގެ ހިތްޕުޅުގައި ފަހުން ސުވާލު އުފެދިދާނެތީއެވެ.

އެއްދުވަހަކު މީހަކު رسول الله ﷺ އާ ސުވާލުކުރިއެވެ. އިންސާނުން ތެރެއިން އެންމެ ޝަރަފުވެރިއަކީ ކާކުތޯ؟ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތަޤުވާވެރިޔާއެވެ." އަދި ހަމަ ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ޔޫސުފް ނަބިއްޔާއެވެ." އަދި ސުވާލުކުރުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ޢަރަބިންގެ އަޞްލުތަކާ ބެހޭގޮތުންތޯ ސުވާލުކުރަނީ؟ ޖާހިލިއްޔަތުގައި މީހުންގެ ތެރޭގައި އެންމެ ހެޔޮ މީހުންނީ އިސްލާމްގައި ވެސް އެންމެ ހެޔޮ މީހުންނެވެ. ދީނުގެ ފަހުމު ލިބިއްޖެނަމައެވެ." (رواه البخاري) އެކަލޭގެފާނުގެ ޖަވާބުތަކުން ޢިލްމާއި ޢަމަލުގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރި މީހާ ބޭނުންވީ ކޮންކަމެއްކަން ފަހުމުކުރައްވާފައި ވެއެވެ. އެއީ ޝަރުޢީ ޢިލްމުގެ ތެރޭގައި ދީނީ ވާހަކައާއި އަޚްލާޤީ ކަންކަމެވެ. ޢިލްމަށް ދިމާކުރި ސުވާލަކަށް ޖަވާބު ދެއްވާއިރު އިލްމީ ދާއިރާގެ ބޭނުންތެރިކަމަށް ސުވާލުގެ ބޭނުން ގެނެސްދެއްވިކަމީ ޢިލްމާ ބެހޭ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ވިސްނާ ފިކުރުކުރުމެވެ.

އެހެން ޢިބާރާތަކުން ބުނާނަމަ ސުވާލުކުރާ މީހާގެ ބޭނުމާ ޢިލްމީ ދާއިރާ ގުޅުވައިދިނުމެވެ. ޢިލްމީ ޖަވާބު އެ ޢިލްމާ ގުޅޭ ގޮތުން ދެއްވިއެވެ. އަދި ސުވާލުގެ ޢިލްމީ ދަރަޖަ ދޭހަކޮށްދިނުމެވެ. ސުވާލުގެ ބޭނުމާ ގުޅޭ ޢިލްމީ ދާއިރާ ކަނޑައަޅުއްވައިފިއެވެ. އެހެން ދަރަޖަގެ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދޭން ހަމަޖެއްސެވުމާއި ފިކުރީ ޢިލްމީ ބައިވަރު ގަވާއިދުތަކުން ކަނޑައަޅުއްވައިފިއެވެ. އެހެންވެ رسول الله ﷺ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ޢިލްމީ ދަރަޖަ މިންގަނޑުން ދޭހަކޮށްދެއްވިއެވެ.

ޝަރުޢީ ނަޞޭޙަތް ބަލައިނުގަތުމާއި، ގޯހުގައި ހުރުމަތްތެރިވުން

ނަޞޭޙަތްތަކަށް މަތިކޮށް ދިނީ މުސްލިމު ބަލައިނުގަތުމާއި، އެނަޞޭޙަތަށް ބަލައި ނުބަލައިލުން ޢިލްމުގެ ބިނާކުރުމަކީ ޙަސަދައެވެ.

ބަލަންޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އެނަބިއްޔުންގެ ދައްކަވަން ބިނާކުރާ ޢަމަލުތަކެއް ސަވާބަރަކާތުމަންޖެހޭއެވެ. އެހެންކަމުން ހަދީޘްގެ އިލްމީދާއިރާ އިލްމު އުސޫލުތަކާ އިލްމުވެރިއާއަށް ވެރިކަމުގެ ސަބަބުން ކަމެއްވެ. ބެލުމަށްޓަކައި މަޤުބޫލުކަމާއި ރިވާޔަތްކުރެއްވުން، رسول الله ﷺ ގެ މަޤާމަށް ވެރިކަމެއް ބަޔަކުގެ ކަލާމެއްކަމަށް ކަމާއި ބައެއް އިލްމުވެރިންގެ މުޚާލަފާތް އެހެން ބަޔަކުގެ ވާހަކަ ޢިލްމުގެ ބާރުގަދަކުރުމަށް ކަލާމުގައިވެއެވެ. އަދި އެހެން ބަޔަކުގެ ދީނުގެ މުޅިދީނަށް ކަމަށް ސަބަބުން އިލްމުވެރިންނަށް އެޅުއްވިއްޖެވެ.

رسول الله ﷺ ގެ މަޤާމަށް ޙަދީޘް ކަލާމެއްކަމާ ބަޔަކުގެ މުޅިދީނުގެ ބާރުގަދަކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެބަޔަކުގެ މުއްދަތުގެ ޙަދީޘްތަކާއި ސުލޫކު ޖަމާޢަތުގެ ބަޔަކު ކަލާމު، ދަރުސްދީއަން ނިސްބަތްކުރާ މީހުން އެކަން ޙަދީޘް އެބައިމީހުންގެ ބޭނުމަށް މަޤްޞަދުގެ ދިރާސާކުރެވެ. އަދި އެއީ ވަރަށްބޮޑު ޖަރީމާއެކެވެ. މާތްالله ދެއްވަސްފަތުގެ عبد الله بن عمرو بن العاص ގެ ރިވާޔަތް ދިރާސާކޮށްފައެވެ. އެކަމާގެ ޖަވާބު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާނުކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ" (متفق عليه) މާނައީ: "ގަސްތުގައި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ކަލާމެއް ހަދައިފި މީހާ ދަންނައެވެ. ޖެހޭ އޭނާގެ ތަންމަތި ނަރަކަގައި ހަދާހުށިކަމެވެ." އަދި ރަސޫލުންނާއި ބަޔާބުރާއިން ތަރުޖަމާކުރާއި އިސްލާމީ ހިލަމު އުނިއިތުރުކުރި ޖަލައިން ބަޔަކު ވިލާގެކަމަށް ދުރުއަންނަނިވެސް އުނިއިތުރު ކުރެވޭން ކަސަކްކަމާ ސުޖެހޭ މުޅިން ބަރުހާނީ ކަރައްޗަށް ފާޅުކަމުގެ ކަލަމެވެ. ދުރުއަސްނަން އިތުރުކުރަން ޖެހިފައެވެ. އެބަޔަކުގެ އެސްބަތް ޖަރިޖެހިފައެވެ.

މުހައްމަދު ސުލައިމާނި ޚަލީފާ ސުލައިމާ ދެކުޅައިނެވެ. އަދި އުސްލައިމާގެ ނަމަކަށް ކިޔައިފައިވާނީ سورة الولاية އެވެ. އެކަމަކު ކެރިގެ ފޮތްތަކަށް އުނިއިތުރުކުރުވުން ފަދައިން ފުރުޤާނަށް އުނިއިތުރެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ސަބަބަކީ އެފުރުޤާނުގައި ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް الله ތަޢާލާ ރައްކާތެރިކުރައްވާ ފައެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴾ [الحجر: ٩] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ދިކުރު ބާވައިލެއްވީ ތިމަންالله އެވެ. އަދި އެދިކުރު ރައްކާތެރިކުރައްވާނީވެސް ހަމަ ތިމަންالله އެވެ." ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތަކީ ދިކުރުގެ މުރާދަކީ ފުރުޤާނާއި ސުންނަތެވެ.

އަދި މީހެއްގެ ކިބައިން އިވޭ ކޮންމެ ވާހަކައެއް، އެއީ ދޮގު ވާހަކައެއް ކަމުގައިވިޔަސް އަދި ދޮގުހަދާ ވާހަކައެއް ކަމުގައިވިޔަސް ތަޙުޤީޤު ނުކޮށް ޢިލްމުވެރިޔާ ބަޔާން ނުކުރުމަކީ ލާޒިމުކަމެކެވެ. ފަހަރެއްގައި އެއީ ދޮގު ވާހަކައެއް ކަމުގައިވެދާނެއެވެ. މާތްالله ރަސޫލާ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އެކަމާގުޅޭ ޙަދީޘެއްވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވައެވެ. "كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِباً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ" (رواه مسلم) މާނައީ: "އިންސާނާއަށް، އޭނާ އަހާ ކޮންމެ ވާހަކައެއް (ތަޙުޤީޤު ނުކޮށް) ދެއްކުން ދޮގުގެ ގޮތުގައި ފުދެއެވެ."

މިބާބުގައި އަޅުގަނޑު ލިޔަން ގަސްތުކުރި ހިސާބަށް ލިޔެ ނިމުނީއެވެ. ولله الحمد. ހަމަ މިބާބުގައި އަޅުގަނޑު ބަޔާންކޮށްލަން ބޭނުން ޢިލްމުވެރިންނާ ގުޅުންހުރި ވާހަކަތަކެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަކީ ނަބިއްޔުންގެ ވާރިސުންނެވެ.

ޒަކާތް

ކުރީޒަމާނުގައި މުސްލިމުން ދީނީ އިލްމު އުނގެނުމަށް ޝައުޤުވެރިވެވަޑައިގަތެވެ. ނަމަވެސް މިޒަމާނުގައި އުމަތަށް ކުރިމަތިލާ މިހުން ވަރަށްވެސް މަދުވެ. ދިނަމުހުން ދުނިޔޭގެ ދީނީ އިލްމަށް މިއަދުގެ ކުރިއެރުމާއި ތަރައްޤީއަށް ޒުވާނުންނާ އެއްކޮޅުކަމެވެ. ދަސްކުރެވެ. މިއަދު ދުނިޔެއަށް އަހުސޫޒުމާ ކުރިއެރުމާއި ތަރައްޤީއަށްވުރެ، ކުރިމަތިވެފައިވާ ފިތުނަތަކާއި ފަސާދަތަކެއް މާގިނައެވެ. ދުވަހުން ދުވަހަށް ވަކިކަސްކުރުމާއި، ޖިނާކުރުމާއި، މަސްތުވާތަކެތި ބޭނުންކުރުމާއި، މަގުފުރުމާއި، ޒިނާކޮށްތިރިވުމާއި، މީހުން ފުރާނައާއި ކަންތައްތަކާ މިއަދު މިވަނީ އާގެ އަނގެ އިންތިހާއަށް ހަމައަށް ފޮރުވައެވެ. އަންހުނުންގެ އިއްފަތްތެރިކަމާއި ތަދުވެރިކަންވަނީ ހަމަހަމަކުރުމަށް ދުރަނުސް ފިޔައިގެންފައެވެ. ގެވެގެން ގޮސްތަކަންވަނީ އިހަބަދުވެފައެވެ. އެކަކު އަނބަކަށްގެ މައްސަލަ ކުރާ އިތުބާރުވަނީ ގެއްލިފައެވެ. ބައްޖަ ދަރިފުޅުގެ މައްސަލަ އިތުބާރައްނުކުރައެވެ. އަދި އެއްއަހާ އަނބުއްއަހާގެ މައްސަލަ އިތުބާރައްނުކުރައެވެ. ފަހެ ކުރިއެރުމާއި ތަރައްޤީއަކީ މިއީތޯއެވެ؟ އިންސާނުންނަން އިންސާނިއްޔަތުގެ ކަން ދަސްކޮށްދޭނީ އިސްލާމްދީނާއި އުޑުނުގެ އިލްމުވެ. އަދި ދުޖެހަމަރުގެ ސިޔާދަތާއި އިސްތިޤުލާލު ދަމަހައްޓައިދޭނީ އުޑުނުގައިވާ ރަގަޅި އަދަބުތަކާއި ރަގަޅި އަޚްލާޤެވެ. ހަގީގީ ކުރިއެރުމާއި ތަރައްޤީ ބިނާވެގެންވާ އިސްލާމީ ރަގަޅި އާދަކާދަތަކުގެ މައްޗަށެވެ. ޖަރާހަލާ މިއަދު ދުނިޔޭގައި އިސްތިހާރުގެ

ގޮތުން ކުރިއަރާފައިވާ ޒަމާނުކަމެވެ. އެޒަމާނުގެ އުފެއްދުންތަކަށް މުޅިދުނިޔެ އިލްމީބާރުކުރުކަމެވެ. ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ އެހެނީ އެބައިމީހުންގެ އިލްމީބާރުތަކުގެ ބިންގާ އަޅައިފައިވަނީ ޝަރުޢީއިލްމާއި އަޚްލާޤީދަރަޖަތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އެއީ އިސްލާމްދީން ގެންގުޅުއްވާ ދެގިސަފާރިވެ. އެބައިމީހުން އެތުރިވަފައިން ސިފަކުރެވޭގޮތުގެ ސަބަބުން الله އެބައިމީހުންނަށް ދީނީގޮތުން ކުރިއެރުމާއި ތަރައްޤީދެއްވިއެވެ. މިއަދު މުސްލިމުންވަނީ މިހާރާ ދެރަވެ ސިފަތަކަކުން ބަރުއަވެފައިވެ. ބަޔަކުގެ ތަރައްޤީއާއި ތަހުޒީބުން ބިނާވެގެންވަނީ އެސިފަތަކުގެ މަސައްކަތްކޮށް ދުނިޔޭގެ ހަޔާތް ދަރުސްވެސް ދިރާސާކުރުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އެބައިމީހުން މަސައްކަތަކީ ތަރައްޤީވެސް އެސިފަތަކުން މުސްލިމުން ބަރުއަކުރިއެވެ. އަދި އޭގެ އެއްގޮތް ދުނިޔާގު ސިފައެއް އެމީހުން އަތްލައިގަތުމެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެބައިމީހުން ކާމިޔާބު ހޯދިއެވެ.

ފަހުޒަމާނުގައި ދީނުގެ އިލްމު އުފުލި މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ޖާހިލުކަން އާއްމުވާނެކަމެވެ. އަދި ރަލްމީ އަޚްލާޤީ ފަސާދު ބަދުއަޚްލާޤީ ޙަރަކާތްތަކާއި ސިފަތައް މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ފެތުރިގެންދާނެކަމެވެ. އަދި އެއީ ޤިޔާމަތުގެ ޢަލާމާތްތަކެވެ. މާތްالله ތަޢާލާ ޙުއްޖަތުންގެ އަސަރު ބޮޑު މާލިކުގެ ޙަބަރިން ޙަވާލާދީގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ اَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ، وَيَثْبُتَ الْجَهْلُ، وَيُشْرَبَ الْخَمْرُ، وَيَظْهَرَ الزِّنَاَ" (رواه البخاري) މާނައީ: "ޤިޔާމަތުގެ އަލާމާތްތަކުގެ، ޢިލްމު އުފުލިގެން ސަބަބުތައް ގޯސްވެދާނެއެވެ، މުސްލިމުން ރާބުއިމާއި، ޒިނާ ފެތުރުންވެސް ހަމަކަމަކަށްވާނެ ޤިޔާމަތުގެ ޢަލާމާތްތަކެވެ ފެނިގެންދާނެއެވެ." އިލްމުވެރިން މަދުވެގެންދާ ވަގުތަށް އިލްމުވެސް ނެތިގެންދާނެއެވެ. މާތްالله

ކުއްސުންތައްވި عبد الله بن عمرو بن العاص ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަހަރެންގެ ކުރިން ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ، حديث ކުރައްވަނީ ދަރުސް އިވުނެވެ. "إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوْساً جُهَّالاً، فَسُئِلُوْا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوْا وَأَضَلُّوْا" (رواه البخاري) މާނައީ: "ﷲ ޢިލްމު ހިއްޖަވަނީ އަޅުތަކުންގެ ކިބައިން ޢިލްމު ދަންމަވައިގަތުމަކުން ނޫނެވެ. އަދިވިއްޔާއެމަ! އުލަމާއުންގެ ޢިލްމު ހިއްޖަވަނީ ޢިލްމުވެރިން މަރުގެންނަވައިގެންނެވެ. އެއީ ޢިލްމުވެރިއަކު (ބޭނުމަކީވައި) ބާކީވެ ނުހިއްޖެއްދިޔަ ދާނދުންނެވެ. އެހެނީ މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ރައީސުން ކަމުގައި ޖާހިލުން ހަދާނެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރެވުމުން އެއްވެސް ޢިލްމަކާ ނުލައި ފަތުވާދޭނެއެވެ. ދެން އެބައިމީހުން ގުމުރާހުވެ ނިކަންނަ މަގުފުރެއްދާނެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށްވެސް މަގުފުރައްދާނެއެވެ." ބަދުރިއްޔާގައި ބާރުންވެގެން އެވަނީ ބައްޔަށް ޢިލްމުވެރިންގެ ވާހަކައެވެ. އަދި އެކަމުގެ ޢިލްމުވެރިންގެ ގެޔަކީ ދެކެވާވާކަތި ނުބައި ބައިކަމަ އޮފޯނުއެވެ. އެބައިމީހުން އިސްލާމްދީން ދުގުނަލުން ދާނެއެވެ. މާތްﷲ ރުއްސުންތައްވި އުމަރުގެ ފުރާނގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަނގަތަކު ވިދާޅުވިއެވެ. "އިސްލާމްދީން ހަލާކުވެ ފުނޑުފުނޑުވެގެންދާނީ ޢިލްމުވެރިންގެ މަގުފުރެދުމުންނާއި، މުނާފިޤުން ދުރުއާނާ ފުރު ޖަދަލުކުރުމުންނާއި، އަދި މީސްތަކުންގެ މަގުފުރައްދާ އިމާމުންގެ ޙުކުމްކުރުމުންނެވެ." (رواه الدّارمي) ދެން ޤާނޫނަށް ކައިރިވެފައިވަނީ މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ދީނުގެ ޢިލްމުވެރިކަމާއި ދީނުގެ އިލްމު ފިލައިގެންދާނެއެވެ. އަދި ޤާނޫނަށްވުރެ އުޅުދަދުވެރިވާ އަންދުވުނަކައިވާ މީހުންގެ މައްޗަށެވެ. މާތްﷲ

ކުއްސުންކުރުމުގައި ބަޔާނުގެ ގޮތުގައި ކިބައިން ހިފާވެގެންވެއެވެ. އެކަކާގެ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "يُوْشِكُ أَنْ يَأْتِيَ النَّاسَ زَمَانٌ، لاَ يَبْقَى مِنَ الإِسْلاَمِ إِلاَّ اسْمُهُ، وَلاَ يَبْقى مِنَ الْقُرْآنِ إِلاَّ رَسْمُهُ، مَسَاجِدُهُمْ عَامِرَةٌ وَهِيَ خَرَابٌ مِنَ الْهُدَى، عُلَمَاؤُهُمْ شَرٌّ مَنْ تَحْتَ أَدِيْمِ السَّمَاءِ، مِنْ عِنْدِهِمْ تَخْرُجُ الْفِتْنَةُ وَفِيْهِمْ تَعُوْدُ" (رواه البيهقي وضعفه الألباني) މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ޒަމާނެއް އައުން ކައިރިވެގެންވެއެވެ. އެޒަމާނުގައި އިސްލާމްކަންވާނީ ހަމައެކަނި ނަމުގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ޤުރުއާނުންވާނީ ހަމައެކަނި ރަސްމުގެ ގޮތުގައެވެ. އެބައިމީހުންގެ މިސްކިތްތައް އިމާރާތްކުރެވިފައި ހުންނާނެއެވެ. ނަމަވެސް ހިދާޔަތުން އެމިސްކިތްތައް ވާނީ ބަރުބާދުވެފައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ އިލްމުވެރިންނަކީ ތިބި އުޑުދަށުގައިވާ އެންމެނުބައި މީހުންނެވެ. ފިތުނަ ނުކުންނާނީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި ފިތުނަ އެނބުރި ދާނީވެސް އެބައިމީހުންގެ ތެރެއަށެވެ."

الله ﷻ ގެ ޙަޟްރަތުގާ އެދެ މިއުއްމަތަށް އަޅުގަނޑު ހިދާޔަތް ދަސްކޮށްދިނުމާއި ހިސާބަށް ފިޔާ ނިމުނީއެވެ. އަޅުގަނޑުގެ އުއްމީދަކީ މިފޮތް ވިދާޅުވި ކަމެއް ބާރުވެރިކަން އިލްމުގެ ބަރަކާތާއި އިލްމުގެ މާތްކަން އުނގެނުމުގެ. މާތްالله ގެ ބަސްފުޅަކަށް ތަރުބަވި ނިކަމެތި އަޅާގެ މިކުޅަ މަސައްކަތް ޤަބޫލުކުރައްވާ ނަސީބުގައި މިދުނިޔޭގައި ސާބިތުކުރެއްވުމެވެ.

سُبْحاَنَكَ لاَ عِلْمَ لَناَ إِلاَّ ماَ عَلَّمْتَناَ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ، وَعَلِّمْناَ اللَّهُمَّ ماَ يَنْفَعُناَ وانْفَعْناَ بِماَ عَلَّمْتَناَ وَزِدْناَ عِلْماً. وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ عَلَى سَيِّدِناَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحاَبِهِ وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ أَجْمَعِيْنَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْساَنٍ إِلَى يَوْمِ الدِّيْنِ.